

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Pirkko Selin-Grönlund
Päivi Rainò
Liisa Martikainen

**KUUROJEN JA VIITTOMAKIELISTEN
OPPILAIKEN LUKUMÄÄRÄ
JA OPETUSJÄRJESTELYT**

Selvitys lukuvuoden 2013–2014 tilanteesta

Pirkko Selin-Grönlund
Päivi Rainò
Liisa Martikainen

**KUUROJEN JA VIITTOMAKIELISTEN
OPPILAIEN LUKUMÄÄRÄ JA
OPETUSJÄRJESTELYT**
Selvitys lukuvuoden 2013–2014 tilanteesta

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

KUUROJEN
LIITTO

Esipuhe

Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut kartoittaa kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärää ja opetusjärjestelyjä perusopetuksessa lukuvuonna 2013–2014. Selvityksen pohjana käytettiin tietoja, jotka saatiin kyselystä kaikkiin Suomen peruskouluihin.

Selvitys on historiallinen siinä mielessä, että kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden tilannetta ei ole aiemmin selvitetty kielellisestä näkökulmasta. Muutenkin selvityksessä on haluttu nostaa esille kielten käytön näkökulmaa sekä kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden monikielisyttä ja sitä tukevan kielellisen toimintaympäristön merkitystä. Lisäksi tässä selvityksessä on ensimmäistä kertaa tarkasteltu kieliolojen rinnalla myös oppimisen ja koulunkäynnin tuen toteutumista viittomakielisten oppilaiden näkökulmasta.

Koska kysely toteutettiin sähköisenä kyselynä rehtoreille, selvitys ei sisällä opettajien, vanhempien tai oppilaiden näkemyksiä. Vastausten raportoinnin lisäksi lopussa on esitetty myös toimenpide-ehdotuksia tulevaisuuden kehittämistyötä varten.

Selvitys toteutettiin opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta, ja siitä vastasi Opetushallitus yhteistyössä Kuurojen Liitto ry:n kanssa. Kirjoittajina ovat toimineet

- Pirkko Selin-Grönlund
- Päivi Rainó
- Liisa Martikainen.

Selvitystyöllä oli ohjausryhmä, johon kuuluivat

- Kaisa Alanne ja Markku Jokinen Kuurojen liitosta
- Hannele Hyvärinen Kuuloliitosta
- Jussi Pihkala opetus- ja kulttuuriministeriöstä
- Kristiina Pitkänen Onerva Mäen koulusta
- Marjatta Takala Oulun yliopistosta.

Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi Leena Nissilä, varapuheenjohtajana Pirjo Sinko sekä sihteereinä Pirjo Immonen–Oikkonen ja Susanna Rajala Opetushallituksesta.

Helsingissä 24.4.2014

Jorma Kauppinen

johtaja, yleissivistävä koulutus

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Viittomakieli perusopetuksessa	8
3	Kuurojen ja viittomakielisten määrää ja opetusta koskevista aiemmista selvityksistä	9
4	Erityisopetuksesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen	12
5	Selvityksen toteuttaminen	14
5.1	Kyselylomakkeen laatiminen	14
5.2	Kyselyn toteuttaminen ja tulosten tilastollinen analyysi	15
6	Selvityksen tuloksia: oppilaiden äidinkieleen ja kuuloon liittyvät kysymykset sekä viittomakielen käyttö kouluissa	16
6.1	Vastaaajia yleisesti taustoittavat kysymykset	16
6.2	Oppilaiden äidinkieleen ja kuulovammaisuuteen liittyviä lukumääriä	19
6.2.1	Äidinkielen perusteella saatu lukumääräinen tieto	19
6.2.2	Viittomakielisten oppilaiden koulumenestyksestä	22
6.2.3	Kuulovammaisuuden perusteella saatu lukumääräinen tieto	22
6.3	Viittomakieli opetuskielenä ja oppiaineena	25
6.4	Opetushenkilöstön perehtyneisyys viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin	28
7	Tiedot kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetuksen järjestämisestä	32
7.1	Kolmiportainen tuki	32
7.2	Selvityksen kohderyhmään kuuluvien tukipalvelut	34
7.3	Pidennetty oppivelvollisuus ja yksilölliset oppimäärät	36
8	Tulosten pohdinta	40
9	Selvityksessä esille nousseita asioita	43
10	Lähteet	45
11	Tiivistelmä	47
	Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä	48
	Sammandrag	48
	Summary	49
12	Liitteet	51
1a	Sähköisen kyselyn saatekirje	51
1b	Följebrev till rektorerna	53
2a	Sähköinen rehtorikysely	55
2b	Elektroniks enkät för rektorer	60
3a	Kyselyn liite: Kyselyssä käytettyjä käsitteitä	65
3b	Enkätens bilaga: Begrepp som används i enkäten	66

© Opetushallitus

Taitto Pirjo Nylund

ISBN 978-952-13-5779-4 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8926 (verkkójulkaisu)

1 Johdanto

Keskustelu viittomakielen yhteiskunnallisesta asemasta on vilkastunut erityisesti vuoden 2010 jälkeen, jolloin julkaistiin Kuurojen Liitto ry:n ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen¹ yhteinen Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma (2010). Myös oikeusministeriö on tarkastellut viittomakielen asemaa mietinnössään Viittomakielisten kielelliset oikeudet (2011). Lisäksi Kataisen hallitusohjelmassa 2011 asetettiin tavoitteeksi viittomakielisten oikeuksien toteutumisen kehittäminen (Valtioneuvoston kanslia 2011).

Edellä mainittujen prosessien kanssa on yhtäaikaisesti ollut käynnissä perusopetuslain uudistaminen oppimisen tuen järjestämisen osalta (Laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010). Opetus- ja kulttuuriministeriön tuli antaa eduskunnan sivistysvaliokunnalle selonteko perusopetuslain muutoksen vaikutuksista vuoden 2013 loppuun mennessä. Lisäksi Opetushallituksessa on ollut käynnissä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistamistyö, jossa eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien oppilaiden tarpeet ovat olleet uudelleen arvioitavana. Tässä yhteydessä Opetushallitus sai tehtäväkseen selvittää perusopetuksessa olevien kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärän ja heidän opetusjärjestelynsä. Selvitystyö on toteutettu yhteistyössä Kuurojen Liitto ry:n kanssa, ja se seuraa Opetushallituksen aiempia saamen kielten ja romanikielen osalta tehtyjä selvityksiä.

Kaikille perusopetusta tarjoaville kouluille suunnatun kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärää ja opetusjärjestelyjä perusopetuksessa. Etukäteen oli tiedossa, että enää vain osa kuuroista ja kuulovammansa myötä viittomakielisistä oppilasta sijoittuu valtion erityiskouluihin tai kunnallisiin kuulovammaisten kouluihin.² Kuulovammaisen lapsen koulunkäynnin yleisopetuksessa mahdollistaa kuulovamman varhainen toteaminen, monipuolinen kielen ja kuulon kuntoutus ennen kouluikää sekä erityisesti parin viimeisen vuosikymmenen aikana tapahtunut kuulokojeiden ja apuvälineiden, erityisesti sisäkorvaistutteen, tekninen kehitys. Aiemmissä selvityksissä ei kuitenkaan ole huomioitu niitä viittomakieltä käyttäviä oppilaita, joista osa on normaalisti kuulevia, kuurojen ja viittomakielisten perheiden lapsia ja joiden kotikielenä (tai yksi kotikielistä) on suomalainen, suomenruotsalainen tai muu viittomakieli.

Koska tämän selvityksen tavoitteena oli saada tietoa viittomakielisten oppilaiden kielellisten oikeuksien toteutumisesta perusopetuksessa, tässä painotetaan nimenomaan viittomakieliseen kieli- ja kulttuuriryhmään kuuluvien oppilaiden opetukseen ja opetusjärjestelyihin liittyviä tekijöitä. Näitä ovat viittomakielen asema opetuskielenä ja viittomakieli äidinkielenä -oppiaineena sekä erilaiset viittomakielisille oppilaille tarjotun tuen muodot. Tämän vuoksi selvityksessä tarkastellaan kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden ryhmää kieli- ja kulttuurinäkökulmasta, ilman kuulovammaan tai sen asteeseen liittyvää kysymyksenasettelua.

Edellinen – ja tähän mennessä ainoa – kuuroja, kuulovammaisten kouluissa olevia viittomakielisiä oppilaita koskeva kysely tehtiin vuosituhannen vaihteessa Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakoitihankkeen (OPEPRO) yhteydessä. Tämän Markku Jokisen laatiman (2000) kyselyn mukaan vuonna 1999 kunnallisissa erityisopetuksen kouluissa ja valtion erityiskouluissa oli 258 viittomakieltä käyttävää oppilasta (viisi koulua jätti vastaamatta). Tuolloin maassamme oli 19 eri koulutusasteilla toimivaa kuulovammaisten koulua, ja niissä opiskeli kaikkiaan noin 1 200 oppilasta. Näihin kouluihin sijoittuminen edellytti erityisopetuspäätöstä, jonka perusteena saattoi kuulovamman ohella olla kuulonäkövamma, dysfasia tai muu syy. (Jokinen 2000.)

OPEPRO-selvityksen aikaan, vuosituhannen vaihteessa, suurin osa kuuroina syntyneistä lapsista varttui viittomia tai viittomakieltä käyttävässä kasvuympäristössä ja kävi kuulovammaisten erityiskouluja tai -luokkia, joissa viittomakielistä tai viittomin tuettua opetusta oli tarjolla alakoulusta lukioon asti. Kuurojen lasten kielellistä toimintaympäristöä ja kielellistä repertuaaria³ aajensi

¹ Nykyisin Kotimaisten kielten keskus, Kotus

² Perhetaustansa takia kuulevat viittomakieliset oppilaat, katso luku 6.2

³ Kielellisellä toimintaympäristöllä tarkoitetaan muun muassa konkreettista paikkaa, kulttuurista yhteisöä tai virtuaalista tilaa, joka "tarjoaa toimijoille joukon erilaisia resursseja ja/tai tarjoumia, joihin tartutaan tai jotka jäävät havaitsematta" (Dufva & Pietikäinen 2009)

2000-luvulle tultaessa kuurojen lasten kuntoutuksessa käyttöön otettu teknologinen innovaatio: sisäkorvaistute, kokleaimplanti. Tämä mahdollistaa korvantauskojetta huomattavasti tehokkaammin puhutun kielen omaksumisen kuulon kautta ja puheen ymmärtämisen hälyttömässä ympäristössä, ilman huulioluvun antamaa tukea. – Yli puolet (60–80 %) istutteen saaneista kuuroista lapsista käyttäkin pelkästään puhuttua kieltä kommunikaatiossaan.⁴ Toisaalta kaikille sisäkorvaistutetta käyttäville kuuleminen ei ole vaivatonta etenkin hälyisissä ryhmätilanteissa, minkä vuoksi yli puolet sekä yleis- että erityisopetuksessa olevista lapsista ja nuorista tarvitsee tuekseen avustajaa tai tulkkia. Näiden lisäksi ovat tarpeen erilaiset ääntä vahvistavat apuvälineet ja opetustilan akustiikkaa parantavat toimenpiteet. (Martikainen & Rainò 2014; Hyvärinen & Lonka 2013)

Kun vuonna 2009 opetusministeriön toimeksiannosta selvitettiin erityisopetuksen tilaa, kuulovammaisten kouluissa ilmoitettiin opiskelevan noin 300 ja integroidussa opetuksessa 2 000–3 000 eriasteisesti kuulovammaista lasta. Tässä Erkki Merimaan (2009) selvityksessä perusopetuksessa oli vuonna 2008 Tilastokeskuksesta kerättyjen tietojen mukaan kuulovammansa perusteella erityisopetus päätöksen saaneita oppilaita kaikkiaan 420. Vaikka kuulovammaisille oppilaille tarkoitettujen valtion erityiskoulujen määrä oli vielä tuolloin pysynyt samana kuin Jokisen (2000) OPEPRO-selvityksessä (kolme), kunnallisten kuulovammaisten koulujen ja luokkien määrä oli vähentynyt jo puoleen: 16:sta seitsemään (Merimaa 2009).

Tämänhetkisen tilanteen vertailua aiempaan hankaloittaa se, että Tilastokeskuksen erityisopetukseen liittyviä tilastointiperiaatteita on muutettu siten, että ne vastaisivat perusopetusta koskevaa muutunutta lainsäädäntöä (Laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010; Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 1704/2009; Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009) ja perusopetussuunnitelman perusteita. Tilastoinnin painopiste on siirretty oppilasta kuvailevista luokituksista tarjotun tuen näkökulmaan. Tilastoinnit kuvaavat nyt siis sitä, mikälaista tukea tehostetussa ja erityisessä tuessa tarjotaan eikä sitä, minkä tyyppisiä oppilaita tuen piirissä on. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014.) Tämän vuoksi esimerkiksi eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden lukumääriä ei enää ole mahdollista saada Tilastokeskuksesta aiempien vuosikymmenien tapaan.

Muista muutostekijöistä (liittyen mm. syntyvyyden laskuun ja väestön muuttoliikkeeseen), jotka ovat vaikuttaneet omalta osaltaan myös kuulovammaisten koulujen asemaan, mainittakoon erityiskoulujen ja niitä käyvien oppilaiden määrien lasku 2000-luvulle tultaessa. Erityiskoulujen määrä puoliintui vuosien 1980–2008 välisenä aikana; esimerkiksi vuosina 2003–2007 kaikkien erityiskoulujen oppilasmäärä väheni yli 2200 oppilalla. (Merimaa 2009.) Erityiskoulujen lakkautuksen myötä erityiskouluissa ja -luokissa opiskelleiden opetus on siirtynyt erityisluokkiin ja yleisopetukseen, missä osa- ja kokoaikaisten erityisoppilaiden määrä on puolestaan kasvanut (Kirjavainen & Pulkkinen & Jahnukainen 2013b). Tämän vuoksi esimerkiksi valtion ylläpitämät kuulovammaisten koulut ovat saaneet muita tehtäviä toimien esimerkiksi alueellisina resurssikeskuksina.

Edellä mainittujen rakenteellisten muutosten jälkeen ja vuosituhatuuden uudelle vuosikymmenelle siirryttäessä katsottiin tarpeelliseksi kartoittaa, minkä verran ja millaisissa oppimisympäristöissä perusopetukseen osallistuvia kuuroja ja viittomakielisiä oppilaita tällä hetkellä on. Samalla haluttiin kerätä tietoja seuraavista seikoista:

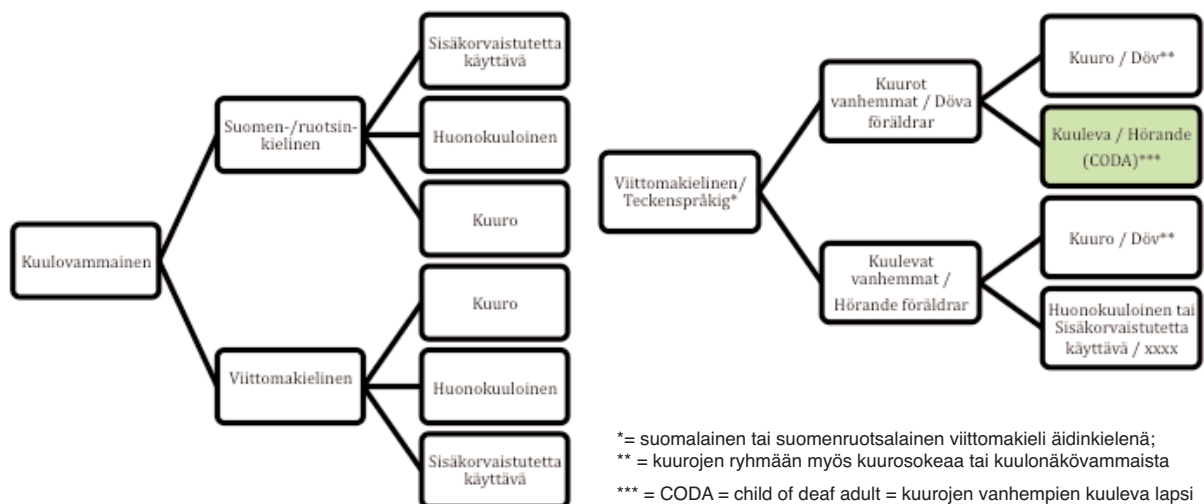
1. *Millaisia opetusjärjestelyjä kuuroille ja viittomakieltä käyttäville oppilaille on tarjolla?*
2. *Millä tavoin viittomakieltä käytetään koulussa ja miten viittomakieli äidinkielenä -opetus sekä suomi viittomakielisten toisena kielenä on järjestetty?*

⁴ Vuonna 2006 julkaistussa Longan ja Hasanin kartoituksessa pelkästään puheella kommunikoivia oli kuurona syntyneiden tai ennen kielenoppimista kuulonsa menettäneiden joukossa 36 prosenttia, kun taas myöhemmin kuulonsa menettäneiden joukossa puhuttua kieltä käyttävien osuus oli 65 prosenttia. Sisäkorvaistuteleikkausten siirryttyä lähemmäs puheen omaksumisen herkkyyksensä kautta jälkimmäisten osuus on kasvanut huomattavasti (59 % Hyvärinen & Longan 2013 selvityksessä), vaikkakin tukiviittomia tai viittomakieltä puheen yhteydessä käyttäviä on Hyvärisen ja Longan mukaan yhä 41 prosenttia. Martikaisen & Rainòn 10–22-vuotiaita sisäkorvaistutetta käyttäviä koskevassa tutkimuksessa (2014) lapsista 80 prosenttia käyttää puhetta muiden perheenjäsenten kanssa keskustellessaan, mutta perheenjäsenet tarvitsevat useammin viittomia, sillä sisäkorvaistutetusten perheistä 60 prosenttia ilmoittaa käyttävänsä ainoastaan puhetta lapsen kanssa. (Vrt. myös Huttunen & Välimaa 2010.) Puhutun kielen käyttö ei kuitenkaan vähennä avustajan tai tulkin tarvetta: Martikaisen ja Rainòn tutkimuksessa (2014) tukea – avustajaa tai tulkkia – tarvitsi 59 prosenttia 10–20-vuotiaista tutkittavista. Hyvärisen ja Longan (2013) 0–16-vuotiaita sisäkorvaistutetta käyttäviä koskevan kartoituksen mukaan 44 % kouluikäisistä on yleisopetuksessa tukitoimin, 36 prosenttia on erityisryhmässä ja vain 20 prosenttia on ilman tukitoimia.

3. Millaista tukea viittomakielinen oppilas saa omaan kulttuuriinsa kasvamiselle; miten oppilaan identiteetin kehittymistä tuetaan sekä mistä ja millaista kuurojen kulttuurin tuntemusta kouluun on saatavilla?
4. Miten kolmiportaisen tuen periaatteita sovelletaan kuuroilla ja viittomakieltä käyttävillä oppilaille: millainen opintomenestys tutkittavien ryhmään kuuluvilla oppilaille on ja millaisia tukitoimia kouluista heille tarjotaan?

Kysymykset 3–4 liittyvät siihen, että perusopetuslakiin (628/1998) sisältyy nimenomaisia mainintoja viittomakielestä ja sen käytöstä (myös tulkauksen kautta). Lisäksi kieli- ja kulttuurinäkökulma on ollut esillä myös Opetushallituksen määräyksessä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiksi (2004, täydennys 2010), mitä esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Lisäksi haluttiin selvittää nykyisen perusopetuslain käyttämien määritelmien viitekehukseen tukeutuen mm. kolmiportaisen tuen hyödyntämistä.

Kyselyn tulosten tulkinnan kannalta on tarpeen myös esitellä selvityksen kohderyhmänä oleviin kuuroihin ja viittomakielisiin oppilaisiin liittyvää käsitteistöä, jossa on myös huomioitu ryhmien kielellinen identifioituminen (Kuviot 1a ja 1b). Termejä ”kuulovammainen”, ”huonokuuloinen” ja ”kuuro” käytetään tässä kuulon toiminnallisuutta kuvaavissa arkikielissä merkityksissään, ilman puheen ja kuulon kuntoutusdiskurssissa yleistä, audiologiseen diagnostiikkaan liittyviä määreitä. Tässä selvityksessä viljeltyt käsitteet ovat käytössä muun muassa erityispedagogiaa koskevassa kirjallisuudessa, Opetushallituksen opetussuunnitelmia koskevissa ohjeissa, asetuksissa sekä myös lakiteksteissä. Näitä termejä käyttävät myös kuulovammaiset kuvatessaan itseään omisa yhteisöissään ja niiden ulkopuolella, esimerkiksi etujärjestöjensä tuottamien tekstien kautta. (Käsitteet selvitetty tarkemmin liitteessä 3.)

KUVIO 1a. Selvityksen kohderyhmä kielellisen taustan ja kuulovamman mukaan havainnollistettuna

Yhtäaikaaisesti tämän selvityksen kanssa Oulun ja Jyväskylän yliopistoissa sekä VALTERI-verkostossa on käynnistymässä muita kuulovammaisten opetuksen kehittämiseen liittyviä hankkeita, jotka lähestyvät aihetta pedagogisesta näkökulmasta. Niiden koulujen yhteystiedot, jotka ovat tässä kyselyssä ilmoittaneet antavansa opetusta kuuroille, huonokuuloisille tai sisäkorvaistutetta käyttäville oppilaille, on luovutettu näille tutkimusryhmille. Lisäksi Kuuloliitto ry:n hallinnoima Satakieliohjelma ja Helsingin yliopisto ovat yhteistyössä selvittäneet vuonna 2006–2012 sisäkorvaistutteen saaneiden lasten kommunikaatiota ja päiväkotii- sekä koulumuotoja (Hyvärinen & Lonka 2013).

2 Viittomakieli perusopetuksessa

Perusopetuslaki säättää sekä opetuskielestä että äidinkielen opettamisesta erikseen; lisäksi kieli- ja kulttuurinäkökulma on esillä Opetushallituksen määräyksessä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiksi (2004, täydennys 2010). Perusopetuslakiin (628/1998) on sisällytetty mainintoja viittomakielestä ja sen käytöstä ainoastaan opetuskieltä ja äidinkieltä koskeviin pykäliin. Näihin liittyvät määräykset ovat ehdollisia (vrt. kursivoidut kohdat):

10 § Opetuskieli

Koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä *voi olla myös* saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuuksia seurata opetusta. (23.12.1999/1288)

Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Kuulovammaille tulee *tarvittaessa* antaa opetusta *myös* viittomakielellä.

Kun perusopetuslakia esitettiin eduskunnan hyväksyttäväksi, opetuskieltä koskevan pykälän tarkoitusta täsmennettiin hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 86/1997) seuraavasti:

10 pykälä. Opetuskieli. Pykälässä säädetään koulun opetuskielestä. Käytettävällä opetuskielillä tulee antaa paitsi varsinainen opetus myös muut opetukseen liittyvät palvelut. /- -/ Pykälän 2 momenttiin otetaan lisäksi säännös *velvollisuudesta käyttää* viittomakieltä opetuskielenä. Säännös on uusi. Velvollisuus määräytyisi oppilaiden *kuulovammaisuuden asteen mukaan*. Ainakin viittomakieltä ensimmäisenä kielenä oppineille kuuroille opetus *tulee antaa* viittomakielellä.

Pykälän 3 momentin mukaan oppilaan huoltaja saa valita opetuskielen, jos oppilas pystyy opiskelemaan usealla sellaisella kielellä, joilla opetusta annetaan. Opetuksen järjestäjän velvollisuudesta järjestää opetusta useammalla kuin yhdellä kielellä säädetään 4 pykälän 4 momentissa ja tämän pykälän 2 momentissa.

Hallituksen esitys jättää opetuksen järjestäjälle liikkumavaraa arvioida viittomakielisen opetuksen tarvetta oppilaan kuulovamman asteen perusteella. Viittomakielistä opetusta antavan opettajan kielitaidon arvioiminen on niin ikään opetuksen järjestäjän ja rehtorin tehtävä. (Tässä selvityksessä ei kuitenkaan kerätty tietoa siitä, onko viittomakieli määrätty opetuskieleksi järjestämisluvassa.)

Äidinkielen opetusta koskevaan perusopetuslain pykälään viittomakieli lisättiin vuoden 1999 alussa voimaan tullessa uudistuksessa.

12 § Äidinkielen opetus

Äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä.

Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä.

Äidinkielen opetusta koskeva tarkennus hallituksen esityksessä (HE 86/1997) on seuraavanlainen:

12 pykälä. Äidinkielen opetus. Äidinkielenä opettavat kielet ovat pääosin nykyisten säännösten mukaiset. Uutena kielenä pykälän 2 momentissa mainitaan kuitenkin viittomakieli. Pykälän 1 momenttia on nykyiseen peruskoululain säännökseen nähden sanonnallisesti uudistettu siten, että äidinkieli määräytyy käytetyn opetuskielen mukaisesti.

Pykälän 2 momentissa mainittuja kieliä voidaan opettaa 1 momentissa mainitun kielen sijasta tai myös niiden ohella, jolloin äidinkieleen tuntijaon mukaan varatuilla tunneilla voidaan opettaa kahta eri kieltä. Pykälän 2 momentin mukaan saamenkieltä voidaan opettaa äidinkielenä myös sellaisille oppilaille, joiden opetuskieli on muu kuin saamen kieli.

Äidinkielen opetusta täsmennetään myös tuntijaon 8 pykälän kielenopetusta koskevissa erityissäännöksillä:

Jos saamenkieliselle, romanikieliselle tai vieraskieliselle oppilaalle opetetaan perusopetuslain 12 pykälän mukaan äidinkielenä oppilaan omaa äidinkieltä, voidaan oppilaan äidinkielen ja kirjallisuuden sekä muiden kielten opettamiseen käytettävä tuntimäärä jakaa 6 tai 7 pykälästä poiketen kielten opettamiseen opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Tässä momentissa tar-

koitetulle oppilaalle opetetaan toisen kotimaisen kielen sijasta suomen kieltä tai ruotsin kieltä erityisen oppimäärän mukaisesti.

Koulussa, jossa on saamelaiden kotiseutualueella asuvia oppilaita, tulee valinnaisena aineena olla saamen kieli. Koulussa, jossa saamenkielisille, romanikielisille ja vieraskielisille oppilaille opetetaan äidinkielenä oppilaan omaa äidinkieltä, tulee valinnaisena aineena olla ruotsin kieli tai suomen kieli.

Viittomakielen opetus järjestetään äidinkieleen ja kirjallisuuteen sekä muihin kieliin varatuilla tunneilla. (Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) pidetään tavoitteena, että viittomakieli äidinkielenä ja suomi viittomakielisille -oppiaineilla tuetaan oppilaiden kaksikielisyyden kehittymistä. Molempien kielten oppimäärä tulee kuitenkin suorittaa äidinkieli ja kirjallisuus -kokonaisuuden tai muiden kielten opettamiseen varattujen tuntiresurssien puitteissa. Viittomakielisten oppilaiden äidinkielen opetusta ei kuitenkaan tueta valtioavustuksella kuten saamen-, romanin- ja vieraskielisten oppilaiden äidinkielenopetusta. (Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009; Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista 1 777/2009.)

3 Kuurojen ja viittomakielisten määrää ja opetusta koskevista aiemmista selvityksistä

Kuulovammaisten kouluissa olevien lasten määrää on eri viranomais- ja tutkimuslähteissä tarkasteltu vuosien mittaan erilaisten tiedonhakutapojen ja -kriteereiden varassa. Tästä syystä tiedot eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Tärkeä rooli on ollut tilastoilla, joiden avulla Opetushallitus on kerännyt tietoa erityisopetuksesta yhteistyössä Tilastokeskuksen kanssa. Viittomakieliset oppilaat eivät kuitenkaan ole erottuneet aineistoista, sillä heidät on sisällytetty kuulovammaisten ryhmään, jota taas ei ole jaoteltu esim. kielen perusteella. (Kuten luvussa 1 käy ilmi, pelkkä määre ”kuuro” ei aina kerro oppilaan äidinkielestä – kuten ei myöskään määre ”huonokuuloinen” tee lapsesta automaattisesti äidinkieleltään suomen- tai ruotsinkielistä; katso myös Kalela 2009.)

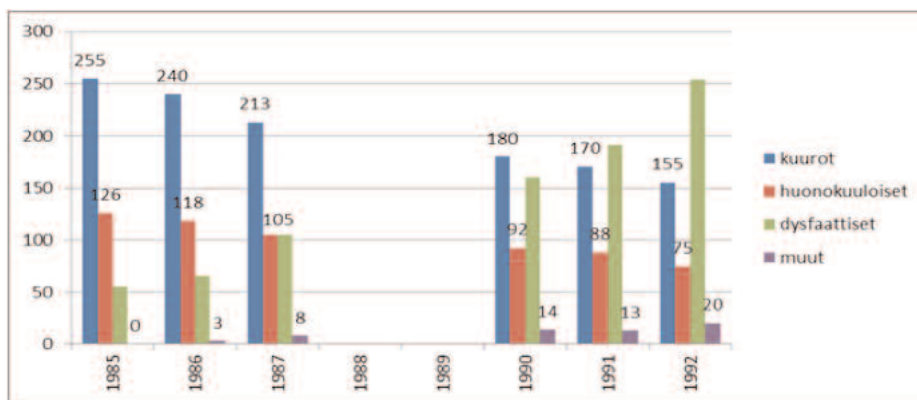
Ensimmäiset lukumäärätiedot kuuroista oppilaista ajoittuvat jo maamme ensimmäisten koulujen perustamiseen ja näiden oppilasmatrikkeleihin (Rainò 2000; Plit 1984). Ensimmäinen kuurojenkoulu perustettiin vuonna 1846 Porvooseen ja toinen vuonna 1860 Turkuun. 1890-luvulla kuurojenkouluja oli maassamme jo viisi: Turussa, Porvoossa, Kuopiossa, Pietarsaareissa ja Mikkelissä. Kuurojen oppilaiden saaminen kouluopetuksen piiriin oli työlästä aina toiseen maailmansotaan asti. Vuonna 1939 kuurojen kouluja oli kaikkiaan kuusi ja niissä oli 605 oppilasta (Salmi & Laakso 2005.) Lisäksi osa oppilaitoksista oli pieniä yksityiskouluja, ja näiden määrä vaihteli eri ajankohtina viidestä kahdeksaan.

Vuosisadan vaihteesta lähtien ruotsinkielisistä kodeista olevat oppilaat oli lähetetty eri kouluihin kuin ne, jotka olivat suomenkielisistä kodeista lähtöisin – joko Porvooseen tai Pietarsaaren (Hoyer 2013). Pietarsaaren koulu lakkautettiin kuitenkin vuonna 1932, ja näin Porvoon kuurojen koulu jäi ainoaksi oppilaitokseksi ruotsinkielisistä kodeista oleville kuuroille oppilaille. Porvoon koulusta tulikin merkittävin tekijä suomenruotsalaisen viittomakielen säilymisessä, kunnes sen toiminta lopetettiin vuonna 1993. Sulkemisen syyksi ilmoitettiin oppilaiden vähyyttä.⁵ Oppilaskadon syynä oli kuitenkin osaksi se, että vanhemmat olivat alkaneet valita muita kouluratkaisuja lapsilleen, sillä nämä olivat tyytymättömiä opetuksen heikkoon tasoon. Tilanteen oli aiheuttanut se, että kuurojenkouluissa oli siirrytty takaisin viittomakieltä hyödyntävään opetusmetodiin, mutta

⁵ Porvoon koulun johtajana toiminut Rafael Helling on koulun 100-vuotishistoriassa (Helling 1946) kirjannut oppilasmäärien kehityksen vuodesta 1857 lähtien. Koulussa oli vuosittain oppilaita 1850-luvun lopussa 20, ja määrä vaihteli vuosisadan vaihteeseen asti 30–50 välillä. (Mukana oli vuoteen 1891 asti myös suomenkielisiä oppilaita.) Vuosien 1900–1946 välillä oppilasmäärä vaihteli edelleen 30 ja 59 välillä.

opetushenkilökunnan viittomakielen taidot olivat jääneet puutteellisiksi. Useat kuurojen lasten perheet siirtyivät tämän vuoksi Ruotsiin viittomakieleltä käyttäviin kouluihin, ja suuri osa noina aikoina Ruotsiin muuttaneista suomenruotsalaisista kuuroista jäi maahan pysyvästi. (Hoyer 2013.)

1970-luvun alussa peruskoulu-uudistuksen yhteydessä kuuden valtion ylläpitämän erityiskoulun rinnalle perustettiin kunnallisia kuulovammaisten kouluja ja luokkia, sillä uudistuksen myötä myös erityisopetus haluttiin saada osaksi yleistä koululaitosta. Opetusministeriön mietinnössä vuodelta 1968 korostettiin sitä, että opiskelu normaalikoulussa olisi asetettava sisäoppilaitoksena toimivan erityiskoulun edelle ja kotipaikkakunnalla tapahtuvaa opiskelua olisi tuettava. Taustalla lienee ollut myös valtioneuvoston vuonna 1950 asettaman Huonokuuloisten lasten opetuskomitean mietintö, jossa todettiin: ”/- -/ maassamme on huomattava määrä sellaisia oppivelvollisia lapsia, jotka huonokuuloisuutensa vuoksi eivät menesty kansakouluissa, ja joita ainakin osittain puhetaitoisina ei voida sijoittaa oppilaisiksi kuuromykkäinkouluihin.” (Merimaa 2009.) Mietinnössä ehdotettiin, että kolmelletoista paikkakunnalle perustettaisiin kunnallisia kuulovammaisten kouluja, joissa olisi sekä kuurojen että huonokuuloisten luokkia. 1970-luvun lopulle tultaessa kunnallisia kuulovammaisten kouluja oli toiminnassa jo lähes kaksikymmentä. Näiden koulujen oppilasmääristä on tietoja mm. Jyväskylän kuulovammaisten koulun rehtorin Pertti Taittosen keräämissä tilastoissa lukuvuosilta 1984–1992 (Kuvio 2). (Salmi & Laakso 2005.) Tilastossa on huomioitu oppilaiden tausta, mutta tarkempaa tietoa jaottelun perusteista ei ole saatavilla.

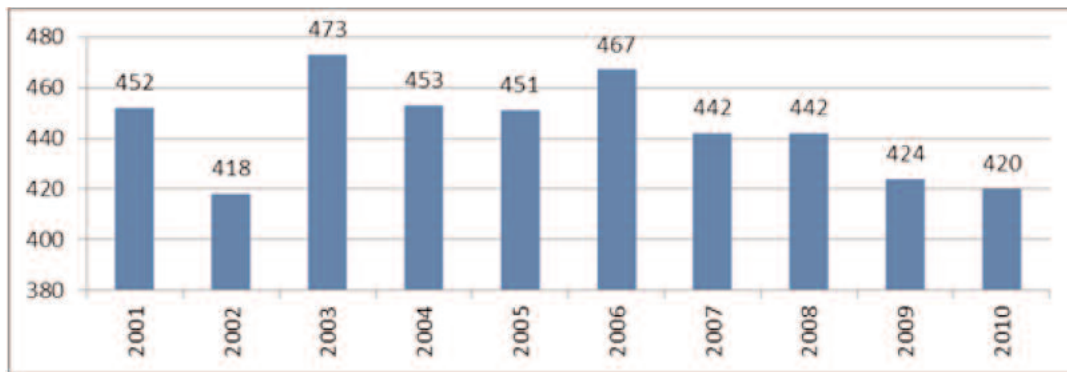

KUVIO 2. Kunnallisten kuulovammaisten koulujen oppilaat vuosina 1984–1992. (Kuvio perustuu Pertti Taittosen laskelmiin, Salmen ja Laakson (2005, 352) mukaan.)

Keväällä 2009 kuulovammaisten kouluissa opiskeli opetusministeriön toimeksiannosta erityiskoulujen ja sairaalakoulujen toimintaa, opetusta ja palvelujen tehostamista selvittäneen Erkki Merimaan (2009) mukaan yhteensä 300 oppilasta ja integroidussa opetuksessa 2 000–3 000 eristäneesti kuulovikaista lasta. Kunnallisia kuulovammaisten kouluja oli tuolloin jäljellä seitsemän:

- Albertin koulu Helsinki
- C.O. Malmin koulu Turku
- Pihlajapihan koulu Joensuu
- Tampereen kuulovammaisten koulu Tampere
- Myllymäen koulu Lappeenranta
- Kymenlaakson koulu Anjalankoski
- Kaikuharjun erityiskoulu Lahti

Samassa selvityksessä todettiin valtionkouluja olevan kolme: Haukkarannan koulu (nyk. Onerva Mäen koulu; Jyväskylä), Mikael-koulu (Mikkeli) ja Tervaväylän koulu, Merikartanon yksikkö (Oulu). Opetushallituksen ja Tilastokeskuksen kokoamat 2000-luvulla kokoamat tiedot kuulovammaisuuden perusteella erityisopetukseen otetuista tai siirretyistä kuulovammaisista oppilaisista päättyvät kuitenkin vuoteen 2010, sillä perusopetuslain uudistuksen voimaantulon jälkeen ei diagnoosipohjainen luokittelu enää ole ollut käytössä.

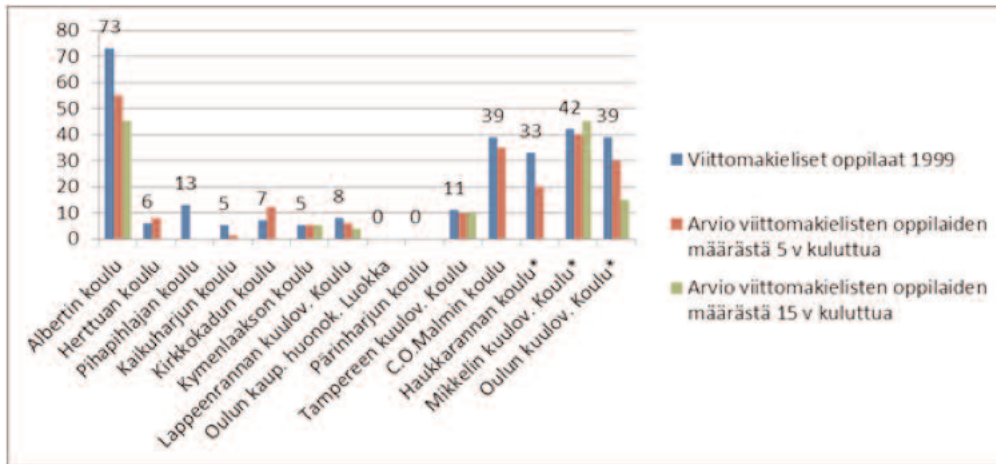
KUVIO 3. Perusopetuksen erityisopetukseen otto- tai siirtopäätöksen kuulovamman perusteella saaneet oppilaat 2000-luvulla. (Suomen virallinen tilasto (SVT) (A): Erityisopetus; Sume 2008.)

Kun edellä mainitut luvut yhdistetään (ilman erittelyä valtionkoulujen oppilasmäärästä), voidaan arvioida kuulovammaisten oppilaiden lukumäärän pysytelleen 420–470 oppilaassa useamman vuosikymmenen ajan (kuvio 3). Näissä tilastoissa eivät kuitenkaan viittomakieliset oppilaat ole erottuneet – eivätkä useimmissa muissakaan erityisopetusta, erityistä tukea tai kuulovammaisten opetusta koskevissa asiakirjoissa. Vasta viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen käynnistyttyä 1998 koottiin opettajakoulutuksen tulevia tarpeita varten tietoja viittomakielisen opetuksen tuolloisesta tilasta (Jokinen 2000). Kysely lähetettiin 19 kuulovammaisten kouluun, joista 68 % siihen myös vastasi. Kyselyyn osallistui kaikkiaan 14 kuulovammaisten koulua, kahdessa ei kyselyhetkellä viittomakielisiä oppilaita ollut. Kyselyn tuloksena oli muun muassa, että perusopetusta antavista kouluista viittomakielisiä oppilaita oli yhteensä 258 kahdessatoista koulussa.

Jokisen selvityksessä oppilaita tarkasteltiin sekä äidinkielen (suomalainen viittomakieli) että kuulovamman luonteen perusteella ikäryhmittäin. Koska kysely suunnattiin vain kuulovammaisten kouluille, tietoa ei luonnollisestikaan saatu yleisopetuksessa olevista kuulevista (tai kuuroista) viittomakielisistä oppilaista. Lisäksi kerättiin tietoa opetushenkilöstön koulutustaustoista ja lukumäärästä sekä päiväkotien ja opettajien ammatillisen koulutuksen tilanteesta. Suomenruotsalaisten viittomakieltä käyttävien oppilaiden tilannetta ei Jokisen kartoituksessa tarkasteltu (Porvoon koulu oli lakkautettu vuonna 1993).

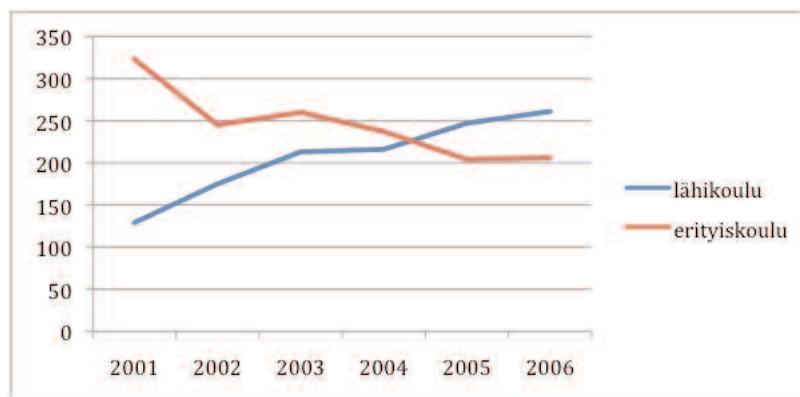
Selvityksen perusteella esitettiin lukuisia toimenpiteitä: viittomakielisen lastentarhanopettaja- ja luokanopettajakoulutuksen kehittäminen, viittomakielen aineenopettajakoulutuksen järjestäminen, erityisopettajien täydennyskoulutus, oppimateriaalien tuottaminen, tieto- ja viestintäteknikan hyödyntäminen, viittomakielen ja viittomakielisen opetuksen tutkimuksen edistäminen sekä suomenruotsalaisten viittomakieltä käyttävien lasten opetuksen ja opettajakoulutuksen järjestäminen.

Jokisen (2000) selvityksessä vastaajia pyydettiin myös arvioimaan viittomakieltä käyttävien lasten lukumäärässä tapahtuvaa muutosta omassa koulussaan vuoteen 2004 ja vuoteen 2014 mennessä. Tehtävää pidettiin hankalana, koska tarkkoja tilastoja kuuroista lapsista ei muutoinkaan ollut käytettävissä. Päiväkoti-ikäisten määrää arvioineet pitivät lukumäärien vaihtelua tavanomaisena, ja vain yksi päiväkotija edustavista vastaajista oletti sisäkorvaistutteen vaikuttavan kyseisessä päiväkodissa hoidettavien kuurojen lasten määrään. – Jokisen kyselyyn vastanneiden koulujen oppilasmäärät ja ennako-oletukset viittomakielisten oppilaiden kehityksestä 5 ja 15 vuoden päähän näkyvät kuviossa 4.

KUVIO 4. Viittomakielisten oppilaiden määrä kuulovammaisten kouluissa vuonna 1999 ja koulujen esittämät arviot tulevista oppilasmääristä. Tähdellä (*) merkityt koulut ovat valtionkouluja. Kuvio perustuu Jokisen (2000) selvitykseen.

Jälkeenpäin voidaan arvioida, että selvityksen ajankohtana ajateltiin, että kuulovammaisten opetuksen puolella ei ole odotettavissa suuria muutoksia lähivuosina. Siirtymä erityiskouluista lähikouluihin käynnistyi siinä vaiheessa, kun ensimmäiset 1990-luvun lopulla sisäkorvaistutteen saaneet kuulovammaiset lapset tulivat kouluikänsä. Tätä murrosvaihetta kuvaa lähemmin Sume väitöskirjassaan (2008), johon on myös koottu tiedot kuulovammaisten oppilaiden määristä lähi- ja erityiskouluissa vuosina 2001–2006 (kuvio 5).

KUVIO 5. Kuulovammaisten oppilaiden määrät lähi- ja erityiskouluissa vuosina 2001–2006. Lähde: Tilastokeskus Sumen (2008) mukaan

4 Erityisopetuksesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen

Erityisopetuksen oppilaiden määrä kasvoi merkittävästi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Tämä olikin yksi syy erityisopetuksen kokonaisuudistukselle. Uudet linjaukset ilmaistiin opetus- ja kulttuuriministeriön Erityisopetuksen strategiassa vuonna 2007. (Ahtiainen ym. 2012.) Siirtyminen erityisopetuksesta *inklusiioon* oli ollut muualla maailmassa käynnissä jo pidemmän aikaa, mutta Suomessa inklusioperiaatetta toteuttavat perusopetuslain muutokset tulivat voimaan vasta vuoden 2011 alusta. Ennen uudistusta käytössä olleella termillä *integraatio* tarkoitettiin erityisopetuksen oppilaan osittaista siirtymistä yleisopetuksen pariin; siirtyminen oli joskus myös kaikkea opetusta koskeva pysyvä järjestely. Erityisopetuksen strategian (2007) mukaan inklusiolla tarkoitetaan opetuksen järjestämistä niin, että lähikouluperiaatteen mukaisesti oppilas sijoitetaan lähikouluun ja että jokainen oppilas saa riittävän ja oikea-aikaisen tuen (tuki-

toimet). Inklusiota tukemaan kehitetty kolmiportainen, vahvistuvan tuen malli esiteltiin myös samassa strategiassa. Strategian linjauksia jalkautettiin Opetusministeriön erityisavustusten turvin KELPO-hankkeissa yli 200 kunnassa vuosina 2008–2011. (Opetushallitus 2014a.)

Erityisopetuksen strategia (2007) korostaa ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen merkitystä. Tukea tarjotaan ensisijaisesti oppilaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta laaditun pedagogisen arvion perusteella; lääketieteellinen tai psykologinen arviointi voi tarvittaessa tukea päätöksentekoa. Jos oppilaan arvioidaan myöhemmin tarvitsevan vahvempia tukitoimia, on siitä tehtävä uusi erillinen arviointi pedagogiselta pohjalta.

Kaikille oppilaille on erityisistä oppimisvaikeuksista riippumatta tarjottava tukea välittömästi, kun tuen tarve huomataan. Yleisen tuen muotoja ovat esimerkiksi tukiovetus ja osa-aikainen erityisopetus. Mikäli nämä yleisen tuen muodot eivät ole riittäviä, laaditaan oppilaan huoltajien kanssa pedagoginen arvio. Arvioon kirjataan oppilaan yksilölliset tarpeet ja ne keinot, joilla oppilasta tuetaan. Tehostettua tukea vahvempia keinoja tarvittaessa laaditaan pedagoginen selvitys, jonka pohjalta voidaan tehdä päätös erityisestä tuesta ja sen edellyttämistä tukitoimista. (Opetushallitus 2014b.) Erityisen tuen päätös on ns. hallintopäätös, jonka tulee sisältää päätöksen perustelut ja valitusosoitus. Viittomakielentaitoisen avustajan tai viittomakielen tulkin saamiseksi ei tarvita päätöstä tehostetusta tai erityisestä tuesta, sillä perusopetuslain 31pykälän mukaan vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkintem- ja avustajapalvelut. Vaikeimmin vammaisille oppilaille on lisäksi säilytetty mahdollisuus suorittaa perusopetuksen oppimäärä pidennetyssä oppivelvollisuuden piirissä (perusopetuslaki 25§, 2. mom). Kuulovammaiset eivät automaattisesti kuulu pidennetyssä oppivelvollisuuden piiriin, vaan arvio oppilaan tarpeista tulee tehdä tapauskohtaisesti. (Opetushallitus 2014c.)

Edellä kuvattu kolmiportaisen tuen järjestämiseen liittyvä käsitteistö ei erikseen juurikaan ota kantaa oppilaan äidinkieleen ja sen huomioimiseen opetuksen järjestämisessä. Oppilaan kannalta merkityksellisiä ovat myös oppilaanohjaukseen (perusopetuslaki 11 §) ja oppilashuoltoon liittyvät järjestelyt (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). Perusopetuslakiin on sisällytetty erillinen säännös siitä, että tietyille oppilaitoksille on annettu erityiseksi tehtäväksi huolehtia erityisen tuen yhteydessä annettavasta kuntoutuksesta sekä opetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä (39§). Suomenkielisen opetuksen osalta tätä tehtävää hoitaa muun muassa Opetushallituksen toimialaan kuuluva VALTERI-verkosto, joka on valtakunnallinen oppimisen ja koulunkäynnin tuen verkosto. Sen puitteissa kuulovammaisiin ja kuulo-näkövammaisiin oppilaisiin liittyviä palveluja tarjoavat Mikael-koulu (Mikkeli), Onerva Mäen koulu (Jyväskylä) ja Tervaväylän koulu (Oulu), jotka ovat valtion ylläpitämiä kouluja ja resurssikeskuksia. (Opetushallitus 2014d.) Ruotsinkielisen perusopetuksen puolella tehtävää hoitaa Svenska Skolan för Synskadaden yhteydessä toimiva SPERES – Finlandssvenskt specialpedagogiskt resurscentrum (suomenruotsalainen erityispedagoginen resurssikeskus), joka myös kuuluu VALTERI-verkostoon (Opetushallitus 2014d). Kunnat voivat ostaa resurssikeskusten palveluja, joiden hinnat määräytyvät valtion maksuperustelaisissa (150/1992). Vastaavia tehtäviä on lisäksi myönnetty yksittäisille kouluille niiden opetuksen järjestämisluvista päätettäessä.

Kolmiportaisen tuen säädöspohjaa ja toteutustapoja esitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 6 tulosten analysoinnin yhteydessä. Laajemmin kolmiportaisen tuen toteutumista on selvitetty Opetus- ja kulttuuriministeriön eduskunnalle tammikuussa 2014 antamassa selonteossa *Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvityksessä kolmiportaisen tuen toimeenpanosta*.

5 Selvityksen toteuttaminen

5.1 Kyselylomakkeen laatiminen

Viittomakielisten oppilaiden kielellisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin ei aiemmissa tutkimuksissa ole juurikaan osattu kiinnittää huomiota (Salomaa 2008), siitä huolimatta että perusopetusuudistuksen myötä viittomakieli äidinkielenä on mainittu jo sekä vuoden 1994 että 2004 peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa. Edellä tarkemmin kuvatun Jokisen (2000) OPEPRO-raportin jälkeen ei ole ollut saatavilla vastaavaa tietoa, joten tässä selvityksessä peruskysymykseksi muodostui se, missä ja minkä verran on tällä hetkellä kuuroja ja viittomakielisiä oppilaita perusopetuksessa. Mainittakoon, että Tilastokeskuksesta on ollut saatavilla tietoja peruskoululaisista, jotka ovat saaneet viittomakielistä opetusta (taulukko 1), mutta tietoa siitä, mille oppilasryhmille ja missä oppilaitoksissa opetusta on annettu, ei ole eritelty.

TAULUKKO 1. Viittomakielistä opetusta saaneet peruskoululaiset vuosina 2001–2010 (Tilastokeskus, Koulutustilastot-yksikkö)

Vuosi	Oppilaiden lukumäärä yhteensä,	joista tukiviittomia käyttäviä
2001	1 350	1 100
2002	1 546	1 314
2003	1 572	1 372
2004	1 609	1 393
2005	1 701	1 535
2006	1 690	1 524
2007	1 856	1 703
2008	1 722	1 575
2009	1 815	1 714
2010	1 685	1 587

Numeeristen tietojen lisäksi tähän selvitykseen haluttiin ottaa mukaan sellaisia laadullisia erityiskysymyksiä, jotka koskevat kuurojen ja viittomakielisten kieli- ja kulttuuriryhmää huomioiden vastaavia aihepiirejä, joita oli käsitelty romanioppilaiden tilannetta koskeneissa kartoituksissa (Opetushallitus 2004; Rajala (toim.) 2011; Rajala ym. 2011). Selvityksen käynnistyessä Opetushallitus sekä opetus- ja kulttuuriministeriö tarvitsivat ajankohtaista tietoa kolmiportaisten tuen toteutumisesta tämän kohderyhmän oppilaille. Kohderyhmää – viittomakielisiä ja kuuroja oppilaita – lähestyttiin näin useasta eri näkökulmasta, sekä määrällisestä että laadullisesta, kielellisen ja kulttuurisen ja oppimisen tuen näkökulmasta. Uutena ryhmänä kohderyhmään sisällytettiin myös ne äidinkieleltään viittomakieliset oppilaat, jotka ovat kuulevia, CODA-lapsia (child of deaf adult).

Kyselylomake laadittiin yhteistyössä Kuurojen Liiton ja Humanistisen ammattikorkeakoulun kanssa ja se käsiteltiin myös selvityksen ohjausryhmässä⁶ Kyselyn laadinnassa hyödynnettiin kolmiportaista tukea koskevaa aineistoa sekä Opetushallituksen aiempia selvityksiä (Jokinen 2000; Rajala ym. 2011). Taustalla vaikuttivat myös viittomakielisten opetusta koskevat aiemmat suositukset: Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma (2010), Oikeusministeriön Viittomakielisten kielelliset oikeudet -mietintö (2011), Lapsiasiavaltuutetun kuurojen ja huonokuuloisten lasten kielioloja koskeva selvitys (Kiili & Pollari (toim.) 2012) sekä kansainväliset sopimukset (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus).

Kyselylomakkeessa oli kaikkiaan 51 kohtaa, jotka oli jaettu taustakysymysten jälkeen viiteen eri osioon. Vastaamisen tueksi oli laadittu erillinen liite, jossa selvitettiin käytettyjä käsitteitä. (Katso liitteet 1–3). Sähköinen lomake oli laadittu siten, että vastaaminen oli mahdollista lopet-

⁶ Lisäksi lomaketta ja kysymyksenasettelua on kommentoinut tutkija, VT Minna Vartiainen Kuurojen Palvelusäätiöstä.

taa kysymyksen 11 jälkeen, mikäli koulussa ei ollut kuulovammaisia (kysymys 8) eikä viittomakielisiä käyttäviä oppilaita (kysymys 10).

Kyselyn teknisestä toteutuksesta vastasi Kuurojen Liitto ry:n toimeksiannosta Humanistinen ammattikorkeakoulu (FT Päivi Rainö ja KT Liisa Martikainen). Tulosten analyysi tapahtui siten, että sähköisistä kyselylomakkeista saadut vastaukset koottiin ensin Webropol-verkkoalustalle ja sen jälkeen SPSS-ohjelmaan. Selvityksen tilastollisista tarkasteluista ja eri muuttujien välisistä vertailuista vastasi KT Liisa Martikainen. Tilastollisina analyysikeinoina käytettiin lähinnä erilaisia jakaumatarkisteluja sekä ristiintaulukointeja.

Tilastollisen tarkastelun erityisen haastavaksi teki se, että kyselyyn vastaajat olivat vastanneet kysymyksiin joiltakin osin epäohdonmukaisesti. Vastaja on esimerkiksi ensin antanut tiedon, että hänen koulussaan ei ole kuuroja oppilaita, mutta kuitenkin myöhemmin vastannut kysymyseen ”kuurojen viittomakielisten oppilaiden” lukumäärästä. Tarkempi muiden kysymysten analyysi paljasti taas sen, että ”kuuroiksi viittomakielisiksi oppilaita” olikin lueteltu oppilaita, jotka käyttävät viittotua puhetta tai tukiviittomia vaikka eivät olekaan kuuroja. – Tällaisia virheellisiä jakaumia pyrittiin mm. korjaamaan siten, että lopulliseen ”kuurojen viittomakielisten” jakaumaan jätettiin vain niiden koulujen vastaukset, joista muihin kysymyksiin annettujen vastausten perusteella voitiin päätellä löytyvän juuri tässä kysymyksessä haettuja ja oikeaan kohderyhmään kuuluvia oppilaita.

5.2 Kyselyn toteuttaminen ja tulosten tilastollinen analyysi

Sähköpostiviesti ja pyyntö osallistua kyselyyn *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt* toimitettiin Opetushallituksesta KOULUTA-tietojärjestelmän kautta kaikkien perusopetusta tarjoavien koulujen rehtoreille koulujen ilmoittamia yhteystietoja hyödyntäen. Viesti lähetettiin ensimmäisen kerran 16.9.2013 ja toistamiseen marraskuun alussa. Kyselyn vastausaika päättyi 15.11.2013. Kyselyyn vastattiin Webropol-kyselyalustalla ja siis ainoastaan sähköisen osoitteen kautta.

Kyselypyyntö lähetettiin kaikkiaan 2 471 suomenkieliseen kouluun, ja niistä tavoitettiin 2346. Ruotsinkielisille kouluille lähti 266 lomaketta, ja niistä tavoitettiin 234. Osaa vastaajista ei tavoitettu sähköpostitse mm. siksi, että koulut eivät olleet päivittäneet yhteystietojaan Opetushallituksen tietokantaan. Vaikka vastauksia saatiin kaikkiaan 1304 suomenkielisestä ja 136 ruotsinkielisestä osoitteesta, oli kerätyistä tiedostoista kuitenkin poistettava 12 prosenttia, sillä 161 suomenkielisestä ja 19 ruotsinkielisistä koulusta oli vastattu kahdesti. Vastaajista suurin osa (95 % suomenkielisistä kouluista ja 97 % ruotsinkielisistä) oli rehtoreita tai koulunjohtajia, loput edustivat useita eri ammattinimikkeitä opettajasta koulusihteriin.⁷

VPäällekkäisistä vastauksista poistot tehtiin satunnaisesti. Eri toimihenkilöiden, eikä siis aina koulun johtajan tai rehtorin, toimittamat vastaukset saattavat selittää osaksi sitä, miksi joka 10. koulusta oli reagoitu kyselyyn toistamiseen. Tähän ei kyselylomakkeen laadinnassa olisi voitu myöskään varautua, sillä verkkokyselyalustassa ei olisi ollut mahdollisuutta estää samasta toimipisteestä lähetettyjen, mutta eri henkilön ja eri IP-osoitteella lähetettyjen vastausten tallentumista.

Päällekkäisten vastausten poiston jälkeen vastaajien määräksi tuli lähes puolet (n=1143; vastausprosentti 48,7 %) alkuperäiseen otokseen kuuluneista kouluista. Ruotsinkielisiä kouluja on tietokannassa 409 ja niistä tavoitettiin 350; vastauksia saatiin 117:sta (33,4 %). Kyselyyn jätti vastaamatta 1203 suomenkielistä ja 233 ruotsinkielistä koulua. Tällaisen valikoitumattomalle joukolle lähetetyn kyselyn vastausprosentti on tyypillisesti 30–40 % luokkaa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007). Erityisesti suomenkielisten koulujen kohdalla vastausten kokonaismäärää voidaan pitää jopa hieman tavallista korkeampana.

⁷ Vastauksia antoivat suomenkielisistä kouluista pääosin rehtorit ja koulunjohtajat (esim. perusopetuksen rehtori; rehtori/perusopetusjohtaja; rehtori/koulunjohtaja/luokanopettaja) oli 907; 176 oli johtajan nimikkeellä (esim. sivistystoimenjohtaja, koulunjohtaja; pedagoginen johtaja; opetusjohtaja; tässä mukana myös johtajaopettaja (1). Muita olivat opettajat (28; esim. erityisluokanopettaja, erityisopettaja/ohjaava opettaja; luokanopettaja; 24 sihteerä (esim. toimistosihteri, opintosihteri, koulusihteri); 1 koulunkäyntiavustaja/toimistotyöntekijä.; 7 ei ollut maininnut ammattinimikkettään. Ruotsinkielisistä kouluista saaduista 117 vastauksesta oli 113 saatu rehtorilta tai koulunjohtajalta (rektor/skolföreståndare/verksamhetsledare; skolledare; föreståndare); 1 erityisopettaja; 1 kanslisti; 2 ei maininnut ammattinimikkettään.

Kyselyn varsinaisena kohderyhmänä voidaan pitää niitä kouluja, joista löytyy yksi tai useampia kysymyksessä 8 ja 10 mainituista kohderyhmistä (kuurot, huonokuuloiset, sisäkorvaistutteen saaneet, äidinkieleltään viittomakieliset, toiselta kieleltään viittomakieliset, viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttävät oppilaat). Myös ”en osaa sanoa” -vastauksen antaneet (kolme koulu) otettiin mukaan tilastolliseen tarkasteluun, koska tässä yhteydessä ei ollut mahdollista tietää, liittyikö vastaajan epävarmuus siihen, että hän ei osannut tässä yhteydessä tarkemmin määrittellä oman koulunsa kuulovammaisia tai viittomia käyttäviä erityisoppilaita vai siitä, että hänellä ei ollut tästä asiasta tarkempaa tietoa. (Edellisessä tapauksessa nämä oppilaat kuuluisivat kuitenkin kyselyn kohderyhmään.) Mukaan otettuja kouluja oli yhteensä 314 suomenkielisistä ja 18 ruotsinkielisistä vastaajakouluista (yhteensä 332 koulua) ja näitä kouluja voidaan pitää tämän kyselyn varsinaisina kohdekouluina. Suurin osa kaikesta jatkoanalyysistä on tehty tämän vastaajaryhmän vastausten perusteella.

6 Selvityksen tuloksia: oppilaiden äidinkieleen ja kuuloon liittyvät kysymykset sekä viittomakielen käyttö kouluissa

Kyselylomakkeissa esitettyjä kysymyksiä tarkastellaan tässä selvityksessä yksityiskohtaisemmin vain niiden koulujen osalta, joissa ilmoitettiin vastaushetkellä olevan selvityksen kohderyhmään kuuluvia kuuroja, huonokuuloisia ja sisäkorvaistutteen saaneita oppilaita (= myönteisesti kysymykseen 8 vastanneet). Lisäksi kuvataan tarkemmin niitä kouluja, joissa oli viittomakieltä ensi- tai toisena kielenään käyttäviä tai oppilaita, jotka kommunikoivat viitotulla puheella tai jotka käyttivät tukiviittomia (koulut, jotka olivat vastanneet myönteisesti kysymykseen 10).

Tulokset esitellään seuraavissa alaluvuissa kyselylomakkeen mukaisessa järjestyksessä edeten:

- 6.1 Vastaajia yleisesti taustoittavat kysymykset (*Taustatiedot*, kysymykset 1–3, 7 ja 8)
  - 6.2 Selvityksen kohteena olevien oppilaiden äidinkieltä ja ensikieltä⁸ koskevat tiedot, tiedot viittomakieltä toisena kielenään tai viitottua puhetta/tukiviittomia käyttävistä sekä kuulovammaa koskevat tiedot, (*Taustatiedot*, kysymykset 4–6, *Osis* 1, kysymykset 8–11 ja 12–23)
  - 6.3 Viittomakieli opetuskielenä ja oppiaineena (*Osis* 2, kysymykset 24–29)
  - 6.4 Opetushenkilöstön perehtyneisyys viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin (*Osis* 3, kysymykset 30–32)
- Luvussa 7 esitellään tietoja selvityksen kohteena oleviin oppilaiden opetusjärjestelyistä:
- 7.1 Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki selvityksen kohderyhmään kuuluvilla oppilailla (*Osis* 4, kysymykset 39–47)
  - 7.2 Selvityksen kohderyhmään kuuluvien tukipalvelut (*Osis* 3, kysymykset 33–38),
  - 7.3 Pidenetty oppivelvollisuus ja yksilölliset oppimäärät (*Osis* 4, kysymykset 39–41)
  - 7.4 Muut kyselyssä kerätyt tiedot ja kommentit (*Osis* 5, kysymykset 48–51)

6.1 Vastaajia yleisesti taustoittavat kysymykset

Kyselylomakkeen kysymyksillä 1–4 taustatietoja kerättiin opetuksen järjestäjistä, koulun sijaintikunnan koosta, koulun oppilasmäärästä ja annettavasta opetuksesta:

1. Opetuksen järjestäjän (esim. kunnan) nimi
2. Kunnan asukasluku, jos opetuksen järjestäjä on kunta
  - alle 2000 asukasta
  - 2000–3999 asukasta
  - 4000–9999 asukasta
  - 10 000–99 999 asukasta
  - 100 000–199 999 asukasta
  - vähintään 200 000 asukasta
3. Koulun koko:
  - alle 50
  - 50–99 oppilasta
  - 100–299 oppilasta
  - 300–499 oppilasta
  - vähintään 500 oppilasta

⁸ Kuulovammaisia koskevassa kirjallisuudessa *ensikieli*-termiä käytetään *äidinkielen* ohella siksi, että kuulovamman takia lapsella ei välttämättä ole mahdollisuutta omaksua vanhempiensa kieltä tavanomaisen kielenoppimisprosessin kautta. *Äidinkielen* rinnalla kielentutkimuksessa käytetään termejä *ensimmäinen kieli* tai ensikieli sekä myöhemmin opituista kielistä termiä *toinen kieli* (vrt. esim. Latomaa (toim.) 2004; Takkinen 2013).

4. Koulussamme annetaan (useampi vastaus mahdollinen)

- perusopetusta vuosiluokille 1–6
- perusopetusta vuosiluokille 7–9
- muille vuosiluokille, mille?
- perusopetuslain 39§:n mukaiseen tukitehtävään liittyvää kuntoutusta ja ohjausta
- muuta mitä?

Kysymykseen 1 vastasi 1143 suomenkielistä ja 116 ruotsinkielistä koulua. Vastauksia saatiin kunnallisten peruskoulujen lisäksi viidestä valtion ylläpitämästä ja 32 yksityisestä koulusta. Näistä kysymyksiin 8 (ja edelleen kysymykseen 10) myönteisesti vastanneista seulottiin selvityksen kohderyhmään kuuluvat koulut. Lisäksi kerättiin vastaajien yhteystiedot mahdollisia lisäselvityksiä ja jatkotutkimuksia varten (kysymys 7).⁹

7. Vastaajan tiedot (antamianne tietoja käytetään ainoastaan epäselvien vastausten tarkistamiseen tai lisätietojen kysymiseen): Etunimi, sukunimi, tehtävänimike, sähköpostiosoite, puhelinnumero; koulun nimi ja osoite

8. Opiskeleeko koulussanne lukuvuonna 2013–14

- A kuuroja oppilaita
- B huonokuuloisia oppilaita
- C sisäkorvaistutetta käyttäviä oppilaita

Kyselyyn vastanneista suomenkielisistä kouluista (n=1143) kuuroja oppilaita on 13:ssa (1,1 %) ja ruotsinkielisistä (n=117) kahdessa koulussa (1,7 %). Niitä kouluja, joissa on huonokuuloisia oppilaita, on 202 (ruotsinkielisiä 16). Suomenkielisistä kouluista 65:stä ilmoitettiin, että niissä on sisäkorvaistutetta käyttäviä oppilaita; 117 ruotsinkielisistä kouluista heitä on kuudessa (6) koulussa. (Taulukko 2.)

Asukasluvun perusteella vastaajien kuntia (kysymys 2) ja koulun kokoa (kysymys 3) sekä annettavaa opetusta (kysymys 4) tarkastellaan tässä vain sellaisten koulujen osalta, joissa on ilmoitettu olevan selvityksen kohderyhmään kuuluvia oppilaita (kysymykset 8 ja 10). Erityisopetuksen aiempien valtakunnallisten tilastojen perusteella ei ole ollut nähtävissä selkeää yhteyttä erityisopetuksen otto- ja siirtoperusteiden ja kunnan koon välillä (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2013). Jonkin verran vaihtelua aiheuttaa myös se, että monet suuremmissa asutuskeskuksissa sijaitsevista kouluista ottavat oppilaaksi myös ympäristökuntien oppilaita. Tämän takia esimerkiksi kuulovammaisten ja kuurojen oppilaiden tilastollista esiintymisen todennäköisyyttä tietyn alueen väestössä ei tässä koottujen tietojen perusteella ole mahdollista tehdä (Blanchfield ym. 2001; vrt. Sorri 2005 [2000]; Lonka & Jauhiainen 2009).

⁹ Opetushallitus luovutti huonokuuloisia ja sisäkorvaistutetta käyttävien osalta myöntävästi vastanneiden koulujen osoitetiedot Oulun yliopiston tutkimusryhmälle jatkotutkimusten tekemistä varten

TAULUKKO 2. Kunnan asukasluku ja selvityksen kohteena oleviin erityisryhmiin kuuluvien koulujen lukumäärä (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Kunnan asukasluku		Kouluja, joissa kuuroja oppilaita		
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yhteensä	
Alle 2000	0	0	0	
2000–3999	0	0	0	
4000–9999	1	0	1	
10 000–99 999	6	2	8	
100 000–199 999	4	0	4	
Yli 200 000	2	0	2	
<i>Yhteensä</i>	13	2	15	
Kunnan asukasluku		Kouluja, joissa huonokuuloisia oppilaita		
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yhteensä	
Alle 2000	3	1	4	
2000–3999	12	0	12	
4000–9999	38	4	42	
10 000–99 999	94	9	103	
100 000–199 999	21	0	21	
Yli 200 000	34	2	36	
<i>Yhteensä</i>	202	16	218	
Kunnan asukasluku		Kouluja, joissa SI-istutteen saaneita oppilaita		
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yhteensä	
Alle 2000	1	0	1	
2000–3999	2	0	2	
4000–9999	10	1	11	
10 000–99 999	37	5	42	
100 000–199 999	9	5	14	
Yli 200 000	6	0	6	
<i>Yhteensä</i>	65	6	71	
Kunnan asukasluku		Koulut, joissa ei osaa sanoa, onko kohderyhmään kuuluvia oppilaita		
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yhteensä	
Alle 2000	0	0	0	
2000–3999	1	0	1	
4000–9999	1	0	1	
10 000–99 999	5	4	9	
100 000–199 999	2	0	2	
Yli 200 000	2	0	2	
<i>Yhteensä</i>	11	4	15	

Kouluja, joissa on tämän selvityksen alaan kuuluvia oppilaita, näyttää olevan eniten keski-suurten koulujen joukossa (taulukko 3). Keskiuuria kouluja on myös kouluverkostossamme taajimmin.¹⁰ VNoin puolet näistä kouluista näyttää myös sijoittuvan keskisuuriin kuntiin (asukkaita 20 000–100 000).¹¹

¹⁰ Yleisin koulukoko maassamme on 100–299 oppilaan koulut, joita vuonna 2011 oli 38 % koulujen kokonaismäärästä. Toiseksi yleisin koulukoko on 300–499 oppilaan koulut, joita oli 27,9 % (Suomen Kuntaliitto 2013).

¹¹ Suomen Kuntaliitto (2013) määrittelee kuntakoon kolmessa kuntakokoryhmässä seuraavasti: 1. Suuret yli 100 000 asukkaan kaupungit, 2. Keskiuuret 20 000–100 000 asukkaan kunnat, 3. Pienet alle 20 000 asukkaan kunnat

TAULUKKO 3. Niiden koulujen koko ja lukumäärä, joissa on ilmoitettu selvityksen kohteena olevia oppilaita (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Koulun koko (oppilasmäärä) Kouluja, joissa kuuroja oppilaita			
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yht.
Alle 50	1	0	1
50–99	1	0	1
100–299	6	0	6
300–499	3	2	5
Vähintään 500	2	0	2
Yht.	13	2	15
Kouluja, joissa huonokuuloisia oppilaita			
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yht.
Alle 50	14	3	17
50–99	12	1	13
100–299	75	8	83
300–499	65	3	68
Vähintään 500	36	1	37
Yht.	202	16	218
Kouluja, joissa SI-istutteen saaneita oppilaita			
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yht.
Alle 50	1	1	1
50–99	7	0	7
100–299	24	2	26
300–499	26	3	29
Vähintään 500	7	1	8
Yht.	65	6	71
Koulut, joissa ei osata sanoa, onko kohderyhmään kuuluvia oppilaita			
Koulun opetuskieli	SK	RK	Yht.
Alle 50	1	0	1
50–99	1	2	3
100–299	2	1	3
300–499	4	1	5
Vähintään 500	3	0	3
Yht.	11	4	15

6.2 Oppilaiden äidinkielen ja kuulovammaisuuteen liittyviä lukumääriä

6.2.1 Äidinkielen perusteella saatu lukumääräinen tieto

Jokisen (2000) kartoituksen tapaan tässä selvityksessä haluttiin tarkemmin selvittää viittomakieltä käyttävien kuulovammaisten oppilaiden määrä perusopetuksessa, ja tämän lisäksi (Jokisesta poiketen) myös muiden viittomakommunikaatiomuotojen käyttöä. Näillä tarkoitetaan yhtäaikaaisesti puhutun kielen yhteydessä tuotettua, puheviestiä selventävää viitottua puhetta ja tukiviittomia; ks. kysymys 10). Lisäksi haluttiin saada tietoa myös siitä, kuinka moni oppilas on perhetaustansa myötä viittomakielinen. Viittomakielinen kuuleva henkilö voi olla esimerkiksi kuurojen vanhempien lapsi tai viittomakieltä käyttävän sisarus, jolloin hän voi käyttää puhutun kielen rinnalla ensi- tai toisena kielenään viittomakieltä (kysymykset 13, 17). Kysymyksillä 14 ja 18 tarkennettiin edelleen, mikä viittomakieli kulloinkin on kyseessä. (Tähän kysymykseen sisältyi myös vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa”, ja siihen vastanneilla oli mahdollisuus antaa erikseen lisätietoja tai kommentoida kysymystä.) – Kuulevista viittomakielisistä oppilaista perusopetuksessa ei maassamme ole tehty aiempia selvityksiä siitä huolimatta, että viittomakieltä kotikielensä käyttäville oppilaille on joillakin paikkakunnilla järjestetty viittomakielen opetusta. Perusopetuksen opetus suunnitelman perusteiden (2004) Viittomakieli äidinkielenä -oppimäärän osiossa kuulevat oppilaat mainitaan äidinkieleltään viittomakielisten ryhmään kuuluviksi.

Saatuja vastauksia tarkasteltiin paitsi sen kannalta, kuinka monessa koulussa oppilaita on, myös kysymyksessä 4 tiedustellun koulun antaman opetuksen kannalta (jako vuosiluokkiin, perusopetuslain 39 pykälän mukaisen tukitehtävän hoitaminen ym.).

9. Opiskeleeko koulussanne lukuvuonna 2013–14 oppilaita, joiden

- A äidinkieli (ensikieli) on viittomakieli
- B toinen kieli on viittomakieli
- C kommunikaatiota tuetaan viitotulla puheella, tukiviittomilla tms.

Vastausvaihtoehdot: *kyllä/ei/en osaa sanoa*

12. Kuinka moni äidinkieleltään viittomakielisistä oppilaista on... /

16. Kuinka moni viittomakieltä toisena kielenä käyttävistä oppilaista on...

vuosiluokilla 1–6

vuosiluokilla 7–9

perusopetuslain 39 pykälän mukaiseen tukitehtävään liittyvän kuntoutuksen ja ohjauksen piirissä

muussa, missä?

13. Kuinka moni äidinkieleltään viittomakielisistä oppilaista on kuurojen vanhempien kuuleva lapsi?

17. Kuinka moni viittomakieltä toisena kielenä käyttävistä oppilaista on kuurojen vanhempien kuuleva lapsi tai kuuron lapsen kuuleva sisarus?

14. Onko em. oppilaiden (kysymykset 12 ja 13) äidinkielen asemassa oleva viittomakieli... /

18. Onko em. oppilaiden (kysymykset 16 ja 17) toisen kielen asemassa oleva viittomakieli...

suomalainen viittomakieli

suomalainen viittomakieli

suomenruotsalainen viittomakieli

muu viittomakieli, mikä?

en osaa sanoa

Kysymykseen 10 vastasi yhteensä 1143 koulua, ja yhteensä 23 ilmoitti, että heillä on viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä oppilaita. Suomenkielisistä kouluista 20 (6 alakoulua, 2 yläkoulua, 9 yhtenäiskoulua ja yksi lisäopetusta antava koulu sekä kaksi valtionkoulua) ja ruotsinkielisistä kouluista 2 yläkoulua ilmoitti, että heillä on viittomakieltä äidinkielenä tai ensikielenä käyttäviä oppilaita.¹² Näistä kouluista kuusi (6) on samoja kuin Jokisen selvityksessä (2000). Viittomakielisiä oppilaita oli lähes kaikissa kouluissa 1–4, viisi (5) tai useampia viittomakielisiä oppilaita oli edelleen seuraavissa kolmessa (3) koulussa:

- C.O. Malmin koulu (Turku)
- Onerva Mäen koulu (Jyväskylä)
- Pitäjänmäen koulu* (Helsinki).¹³

Jokisen selvitykseen (2000) ei sisällynyt tietoja ruotsinkielisistä kouluista tai oppilaista, sillä ainoa ruotsinkielinen koulu Porvoosta lakkautettiin jo vuonna 1993. Nyt ruotsinkielisten koulujen osalta lisätietoa saatiin avoimen vastauksen kautta Pedersören kunnasta (Länsi- ja Sisä-Suomen alue). Kunta sai vuosina 1997–2010 tarveharkintaista valtionapua suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien ja eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opetuksen järjestämistä varten. Opetusta on tarjottu myös muiden kuntien kouluille verkkoyhteyksiä hyödyntäen. Vastauksessa todetaan, että nykyinen, oppilaiden pidennetyn oppivelvollisuuden perusteella myönnettävä valtionapu ei kuitenkaan ole riittävä. Muut ruotsinkieliset koulut, joissa kohderyhmään kuuluvia oppilaita, sijoittuvat Etelä-Suomen alueelle.

Yhteensä 26 koulua ilmoitti, että heillä on viittomakieltä toisena kielenään käyttäviä oppilaita (pääasiassa huonokuuloisia tai oppilaita, joilla on sisäkorvaistute), ja näistä kouluista seitsemässä (7) on myös äidinkieleltään viittomakielisiä oppilaita. Viittomakieltä äidinkielenään tai toisena kielenä perhetaustansa vuoksi käyttävien *kuulevien* kaksikielisten oppilaiden määrän arviointi osoitautui vaikeaksi, sillä kysymyksen 17 kohdalla ilmoitettiin myös mm. puhevamman vuoksi viittomakieltä käyttäviä. Äidinkieleltään viittomakielisiä oppilaita opettavista kouluista kymmenen (10) ilmoitti, että ainakin toinen oppilaan vanhemmista on kuuro tai oppilaalla on kuuro sisarus; viittomakieltä toisena kielenä käyttävien oppilaiden kouluista tällaisia oppilaita on 15 koulussa. Toisena kielenä viittomakieltä käyttävistä 28 oppilaasta on vastaajien mukaan joko kuurojen vanhempien lapsi tai kuuron sisarus. – Kysymyksissä 12 ja 16 tarkasteltiin edelleen näiden, viittomakieltä äidinkielenä tai toisena kielenä käyttävien oppilaiden sijoittumista eri vuosiluokille ja kuntoutuksen ja ohjauksen piiriin. Tämän ohella tarkoituksena oli koota tietoa viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttävistä oppilaista.

¹² Termeistä *ensikieli* ja *äidinkieli*, katso alaviite 8

¹³ Tässä huomioitu Helsingin opetusvirastosta 25.3.2014 saatu tieto, että Pitäjänmäen koulun viittomakielisten oppilaiden ryhmissä on yli 10 oppilasta. Suunnittelija Pertti Joona, Helsingin opetusvirasto, henkilökohtainen tiedonanto 25.3.2014

Kaikkiaan kyselyyn vastanneista suomenkielisistä kouluista viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä on ala- ja yläkouluissa 50 oppilasta. Kuntoutuksen ja ohjauksen parissa ilmoitettiin olevan 21 oppilasta. Viittomakieltä toisena kielenään käyttäviä puolestaan on suomenkielisissä ala- ja yläkouluissa yhteensä 45, ja kuntoutuksen ja ohjauksen parissa kolme (3). Ruotsinkielisistä kouluista viittomakieltä äidinkielenä käyttäviä ilmoitettiin neljä (4) ja toisena kielenä käyttäviä viisi (5). (Taulukko 4)

TAULUKKO 4. Viittomakielisten (äidinkieli tai toinen kieli) ja viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttävien oppilaiden määrä eri vuosiluokilla kyselyyn vastanneissa kouluissa (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Koulun opetuskieli	1–6 vuosiluokat (lkm)		7–9 vuosiluokat (lkm)		Kuntoutus ja ohjaus (lkm)*		Muu opetus (lkm)		Yhteensä		Kaikki
	SK	RK	SK	RK	SK	RK	SK	RK	SK	RK	
Viittomakieli äidinkielenä	33	0	17	3	21	1	2	0	73	4	77
Viittomakieli toisena kielenä	26	3	19	2	3	0	0	0	48	5	53
Viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttävät	707	10	309	4	119	3	31	0	1166	17	1183
Yhteensä	766	13	345	9	143	4	33	0	1287	25	1313

*) On mahdollista, että osa tämän sarakkeen luvuista sisältyy edellisten sarakkeiden lukuihin

Taulukosta 4 tulee esille, että viitottua puhetta ja tukiviittomia käyttävät ovat suurin viittomakommunikaatiota edustava oppilasryhmä kaikista kyselyyn vastanneista kouluista (vrt. Taulukkoon 1 luvussa 5). Jos viitottua puhetta ja tukiviittomia käyttävien lukumäärää suomenkielisissä kouluissa (n=1166) verrataan esimerkiksi Sumen (2008) koostamiin Tilastokeskuksen lukuihin kuulovammaisista perusopetuksessa olevista oppilasta (noin neljäsataa), on todennäköistä, että tähän ryhmään on ilmoitettu myös oppilaita, joilla on kielellinen erityisvaikeus, kehitysvamma tai muu lisävaikeus. (Tähän viittaavat myös esimerkiksi kysymykseen 48 annetut avoimet vastaukset, ks. luku 7.3.) Esimerkiksi Jokisen (2000) raportissa kuulovammaisten kunnallisissa ja valtiollisissa oppilaitoksissa ilmoitettiin olevan kaikkiaan 1289 oppilasta, joista kuuroja (218) ja kuulovammaisia (124) oppilaita oli yhteensä 348 ja lisäksi 26 kuulo-näkövammaista (jotka ovat tässä selvityksessä jääneet kartoittamatta). Muilla 915 oppilaalla oli diagnosoitu dysfasia (647), autismia tai muita lisävaikeuksia. Näiden oppilaiden mahdollista viittomakielen tai tukiviittomien käyttöä Jokisen kartoituksessa ei kuitenkaan huomioitu.

Kysymykseen 12 (”Kuinka monta äidinkieleltään viittomakielistä oppilasta on eri luokka-asteilla”) suomenkielisistä kouluista 19 määritteli, että heidän koulustaan löytyy tällaisia oppilaita. Alakouluikäisiä viittomakielisiä oppilaita löytyi 31 ja yläkouluikäisiä 17. Kuntoutuksessa mainittiin olevan 17 ja esikoulussa 2 oppilasta. Lisäksi 9 koulua tarkensi, että äidinkieleltään viittomakielisistä oppilaita osa on kuurojen vanhempien kuulevia lapsia (yhteensä 10 oppilasta). Ruotsinkielisten koulujen vastauksista löytyi yhteensä kaksi suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjää; neljästä suomenkielisestä koulusta löytyi oppilaita, joiden äidinkieleksi mainittiin ”muu viittomakieli”.

Kysymyksillä 14 ja 18 selvitettiin, mitä viittomakieliä kouluissa on käytössä. 19 koulun vastauksissa määriteltiin, että heidän oppilaansa käyttävät suomalaista viittomakieltä, ruotsinkielisten koulujen vastauksissa mainittiin suomenruotsalainen viittomakieli kolmesti. Neljästä (4) suomenkielisestä koulusta löytyi oppilaita, joiden äidinkieleksi mainittiin ”muu viittomakieli”, kun taas 18 vastaajalla (16 suomenkielisellä ja 2 ruotsinkielisellä koululla) ei ollut oppilaan viittomakielestä tarkempaa tietoa. Viittomakieltä toisena kielenään käyttäväksi ilmoitettiin suomenkielisestä oppilaitoksesta 17:llä kielen olevan suomalainen viittomakieli, kolmella (3) suomenruotsalainen viittomakieli ja kuudella (6) muu viittomakieli (tätä tarkemmin määrittelemättä).

TAULUKKO 5. Koulut, joissa on viittomakieltä äidinkielenään tai toisena kielenään käyttäviä oppilaita

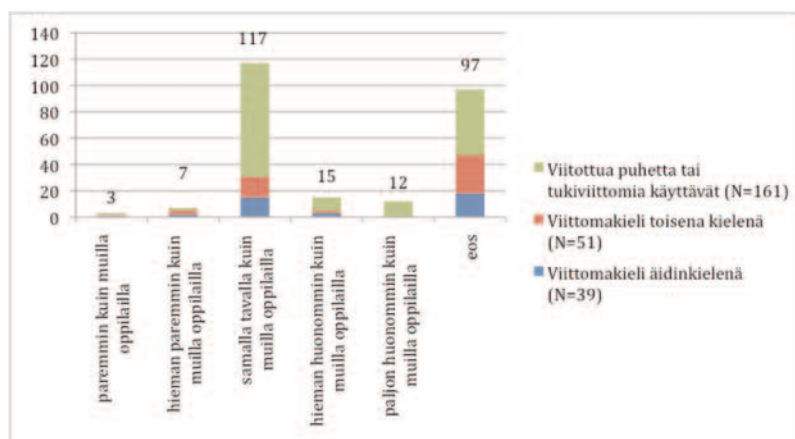
Oppilaiden käyttämät viittomakielet	Suomalainen viittomakieli	Suomenruotsalainen viittomakieli	Muu viittomakieli
Viittomakieli äidinkielenä	19	2	4
Viittomakieli toisena kielenä	17	3	6

6.2.2 Viittomakielisten oppilaiden koulumenestyksestä

Kuten romanioppilaita koskevassa selvityksessä (Rajala ym. 2011), myös tämän selvityksen kohderyhmään kuuluvien, viitottuja vähemmistökieliämme edustavien oppilaiden opintomenestyksestä haluttiin saada yleisvaikutelma. Kysymyksillä 15, 19 ja 21 tiedusteltiin, miten näiden oppilaiden opiskelu sujuu verrattuna muihin oppilaisiin.

15. Sujuuko koulunne viittomakieltä äidinkielenä käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opiskelu mielestänne...
19. Sujuuko koulunne viittomakieltä toisena kielenä käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opiskelu mielestänne...
21. Sujuuko koulunne viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opiskelu mielestänne...
- paremmin kuin muiden oppilaiden
 hieman paremmin kuin muiden oppilaiden
 samalla tavalla kuin muiden oppilaiden
 hieman huonommin kuin muiden oppilaiden
 paljon huonommin kuin muiden oppilaiden
 en osaa sanoa

Kysymyksiin vastasi yhteensä 167 suomenkielistä (53 %; N=314) ja 16 ruotsinkielistä koulua (89 %; N=18). Ennalta oli toki tiedossa, että opintomenestystä selittävien tekijöiden kirjo on laaja, joten vastaamatta jättäminen on ymmärrettävää. (Kysymystä kommentoitiin turhauttavaksi juuri tästä syystä.) Vastaukset on yhdistetty Kuvioon 6.

KUVIO 6. Arvioita kohderyhmään kuuluvien oppilaiden opintomenestyksestä

Opintojen sujumisen arviointi osoittautui monelle vaikeaksi. En osaa sanoa -vastausten lisätiedoissa ja kommentteissa (kysymykset 22 ja 23) tuli kuitenkin esiin se, että “en osaa sanoa” -vaihtoehtoon olivat ohjautuneet vastaamaan erityisesti ne koulut, joissa viitottua puhetta tai tukiviittomia käytettiin kehitysvammaisten tai autististen oppilaiden kanssa. Myös se seikka, että suurimmalle osalle kohderyhmän oppilaita on tehty henkilökohtainen oppimissuunnitelma, vaikeuttaa tilanteen arvioimista suhteessa muihin oppilaisiin.

6.2.3 Kuulovammaisuuden perusteella saatu lukumääräinen tieto

Luvussa 6.1 jo alustavasti esitellyssä kysymyksessä 8 selvitettiin kuurojen, huonokuuloisten ja sisäkorvaistutetta käyttävien oppilaiden määrää. Tässä vastausvaihtoehtona oli myös “en osaa sanoa”, mihin liitettiin erillisenä kysymyksenä mahdollisuus antaa lisätietoja:

8. Opiskeleeko koulussanne lukuvuonna 2013–14

- A kuuroja oppilaita
- B huonokuuloisia oppilaita
- C sisäkorvaistutetta käyttäviä oppilaita

9. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen 8 *En osaa sanoa*, perustelkaa miksi.

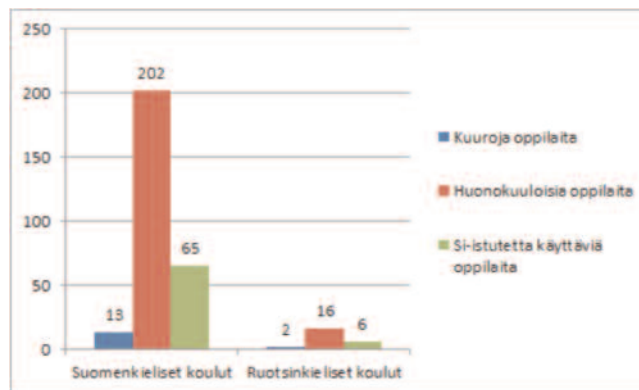
Suomenkielisistä vastaajista 14 kuvaili kysymyksessä 9 sanallisesti, miksi ei osannut sanoa, onko koulussa kuulovammaisia, kuuroja tai viittomakieltä käyttäviä oppilaita. Näistä vastauksista saadaan viitteitä siitä, miksi selvityksen tuloksiin olisi syytä suhtautua joiltakin osin varauksellisesti. Vaikuttaa nimittäin siltä, että kuulevan oppilaan mahdollinen perheestä johtuva viittomakielisyys (vrt. myös kysymykseen 14 vastanneiden epätietoisten määrään), oppilaan kuulovamman laatu ja siihen mahdollisesti liittyvät kielelliset taustatekijät eivät välttämättä ole kyselyyn vastanneen rehtorin tai koulun johtajan tiedossa. – Perusteluista päätellen kuuron oppilaan viittomakielen käyttö on helpommin havaittavissa kuin kuulevan oppilaan perhetaustasta johtuva viittomakielisyys. Seuraavassa saadut vastaukset kysymykseen 9 on ryhmitelty sisällöllisesti kolmeen ryhmään:

- 1 Ei varmaa tietoa
  - 2 Vastaajalla varmistettua tietoa
  - 3 Oletus kuulovammaisuudesta.
- 1 *Ei varmaa tietoa* (lausumien määrä n= 9/14): Ei ole tullut ilmi/ Ei ole tullut tietoon lääkärin lausuntoja asiasta./Näistä asioista ei ole saatavilla tietoja yleisesti./ Huoltajilta ei ole tullut ainakaan tietoa tällaisista oppilaista./En muista, onko jollakin oppilaasta alentunut kuulo tai sisäkorvaistute. Kuuroja oppilaita meillä ei ole. /Minulla on käsitys, ettei meillä ole kuuroja, mutta on pari oppilasta, joiden kuulo on vain toisella korvalla tapahtuvaa. Huonokuuloisuuden määritelmä hieman epäselvä, varsinaisesti heikon kuulon takia erityisiä toimia vaativia oppilaita meillä ei tällä hetkellä ole./Kuuroja ei ole, muiden osalta ainakaan koulun tietoon ei tullut huonokuuloisia eikä sisäkorvaistutteen saaneita oppilaita./Olen aloittanut vasta 1.8. Tietääkseni tällaisia oppilaita ei ole mutta en ole täysin varma. Viit[t]omakieltä ei ainakaan käytetä.
  - 2 *Vastaajalla varmistettua tietoa* (lausumien määrä n=4/14): Yhden oppilaan vanhemmat kuulovammaisia kuten sisaruksetkin./Kaksi oppilaistamme käyttää kuulolaitetta. Eivät käytä viittomakieltä./Syvästi ja vaikeasti vammaisista oppilaista on vaikea tutkia kuuloa./Oppilailla on autismiin liittyviä kuulonkäytön erityisyyksiä.
  - 3 *Oletus kuulovammaisuudesta* (lausumien määrä n=1/14): Joskus tuntuu, että asia ei vaan mene perille normaalilla äänellä.

Kysymykseen 8 vastasi yhteensä 304 suomenkielistä ja 18 ruotsinkielistä koulua, jotka ilmoittivat, että heillä on kohderyhmään kuuluvia, eriasteisesti kuulovammaisia oppilaita. Kaikista *kyseelyyn osallistuneista* suomenkielisistä kouluista (N=1143) kuuroja oppilaita on 13:ssa (1,1 %) ja ruotsinkielisistä (N=117) kahdessa koulussa (1,7 %).¹⁴ Niitä suomenkielisiä kouluja, joissa on huonokuuloisia oppilaita, on 202 (ruotsinkielisiä 16). Suomenkielisistä kouluista 65:stä ilmoitettiin, että niissä on sisäkorvaistutetta käyttäviä oppilaita; ruotsinkielisistä kouluista heitä on tähän kyselyyn osallistuneista 117 koulusta kuudessa (6). Kyseisissä kouluissa saattaa kuitenkin olla useisiin erityisryhmiin kuuluvia oppilaita, ja sama koulu voi näkyä yhdessä tai kaikissa taulukon ryhmissä.

¹⁴ Kyselyn jälkeen saatiin Helsingin opetusvirastosta 25.3.2014 tieto, että Pitäjänmäen koulun viittomakielisten oppilaiden ryhmissä on yli 10 oppilasta. Suunnittelija Pertti Joona, Helsingin opetusvirasto, henkilökohtainen tiedonanto 25.3.2014

KUVIO 7. Kyselyyn vastanneet suomen- ja ruotsinkieliset koulut, joissa on eriasteisesti kuulovammaisia oppilaita lukuvuonna 2013–14 (n=322)

Kouluista suomenkielisistä kouluista 839 ilmoitti, että niillä ei ole kuulovammaisia oppilaita. Kouluista 17 vastasi “en osaa sanoa”. Ruotsinkielisistä kouluista kysymykseen vastasi kaikkiaan 117 koulua. Niistä 99:ssä ei ole kohderyhmään kuuluvia oppilaita ja 4 vastasi “en osaa sanoa”.

Jokisen kyselyssä (2000) selvitettiin mm. perusopetusta antavien kunnallisten ja valtion ylläpitämien kuulovammaisten koulujen (N=19) oppilasmääriä. Vastauksia saatiin tuolloin 14 peruskoulusta, joista kahdessa ei kuitenkaan ollut enää kuuroja oppilaita (viidestä koulusta ei vastattu). Ruotsinkieliseen opetukseen osallistuvien oppilaiden arvioitiin olevan integroituina yleisopetukseen, joten heitä ei tuolloin yritetty tavoittaa.

Kysymykseen 8 saaduista vastauksista ilmenee, että niistä 15 koulusta, joista lukuvuonna 2013–2014 ilmoitettiin olevan kuuroja oppilaita, enää viisi koulua on sellaista, jotka on mainittu Jokisen selvityksessä. Lisäksi tiedossa on, että myös Helsingin Pitäjänmäen koulussa (ent. Albertin koulu), joka ei vastannut kyselyyn, on tällä hetkellä yli 10 viittomakielistä oppilasta, joista osa on kuuroja¹⁵. Näin ollen *kuuroja oppilaita on yhteensä 16 koulussa*, joista suomenkielisiä alakouluja on 4, yhtenäiskouluja 8 ja ruotsinkielisiä yläkouluja 2. Valtionkouluja on joukossa 2. Kuntoutusta ja ohjausta viittomakieliselle oppilaalle annetaan yhdessä koulussa.

Suurimmassa osassa kouluja kuuroja oppilaita on 1–4. Koulut, joissa kuuroja oppilaita on viisi (5) tai useampia, ovat seuraavat:

- C.O. Malmin koulu (Turku)¹⁶
- Onerva Mäen koulu (Jyväskylä)
- Pitäjänmäen koulu (Helsinki)

Nämä koulut mainittiin myös Jokisen selvityksessä (2000). Kaikista näistä 16 koulusta, jossa on kuuroja oppilaita, yhteensä 12 on ilmoittanut, että heillä on äidinkieltään viittomakielisiä oppilaita. Lisäksi seitsemästä (7) koulusta ilmoitettiin, että osalla oppilaita viittomakieli on toinen kieli. Neljästä (4) koulusta kuurojen oppilaiden ilmoitettiin käyttävän vain viitottua puhetta.

Alueellisesti viittomakielisten oppilaiden koulut (em. koulut mukaan lukien) jakaantuivat seuraavasti

• Etelä-Suomi: 5	• Lounais-Suomi: 2
• Itä-Suomi: 0	• Länsi- ja Sisä-Suomi: 7
• Lappi: 0	• Pohjois-Suomi: 2

Tämän aineiston kouluista 10 on siis sellaisia, joita ei Jokisen selvityksessä (2000) mainittu. Osasyynä tähän saattaa olla se, että joillakin paikkakunnilla oppilaat saattavat myös mennä kotia lähinnä olevaan kouluun, vaikka samassa kunnassa tai lähikunnassa olisikin kuulovammaisiin erikoistunut koulu. Tämä käy ilmi avoimista vastauksista, esimerkiksi kysymykseen 48:

¹⁵ Suunnittelija Pertti Joonas, Helsingin opetusvirasto, henkilökohtainen tiedonanto 25.3.2014

¹⁶ C. O. Malmin koulusta yläkoulun oppilaat on siirretty Nummenpakan yhtenäiskouluun, jossa on sekä viittomakieltä äidinkielenään että toisena kielenään käyttäviä >5 < 10

/- -/ keskitetyn palvelun yläkoulun luokkamme on vasta toissa vuonna siirretty yleisopetuksen koulun yhteyteen ja tilanne on kunnassa uusi. Resurssien jakamisessa tulisi huomioida asia huolellisesti, koska kunnassamme on erityiskoulu viittomakielisille. Siinä koulussa ovat vain luokat 1–6 sekä esiopetus.

6.3 Viittomakieli opetuskielenä ja oppiaineena

Viittomakieli opetuskielenä

Viittomakielen asemasta opetuskielenä ja oppiaineena oli kyselyssä lukuisia kysymyksiä. Kyselyssä 24 selvitettiin, annetaanko kouluissa viittomakielistä opetusta kaikissa oppiaineissa vai joissakin tietyissä oppiaineissa. Kyselylomakkeessa korostettiin, että viittomakielisellä opetuksella ei tarkoiteta tulkattua opetusta. Jos koulu ilmoitti antavansa opetusta viittomakielellä vain joissakin oppiaineissa, lomakkeen kohdassa 25 pyydettiin kertomaan, missä oppiaineissa opetusta annettiin ja kuvailemaan, miksi koulussa oli päädytty osittaiseen ratkaisuun.

24. Annetaanko koulussanne opetusta viittomakielellä lukuvuonna 2013–14 (Huom! kysymys ei koske viittomakielelle tulkattua opetusta)

kaikissa oppiaineissa
joissakin oppiaineissa

Vastausvaihtoehdot: kyllä/ ei/ en osaa sanoa

25. Jos vastasitte edellisessä kysymyksessä (24) *Kyllä* kohtaan "joissakin oppiaineissa", vastatkaa myös seuraaviin kysymyksiin a ja b:

- missä oppiaineissa annatte opetusta viittomakielellä
- kuvailekaa, miksi olette päätyneet osittaiseen ratkaisuun

Kysymykseen 24 annetaanko opetusta kaikissa oppiaineissa vastasi yhteensä 257 suomenkielistä ja 16 ruotsinkielistä koulua. Suomenkielisistä kouluista yhdeksän (9) ja ruotsinkielisistä yksi (1) ilmoitti antavansa viittomakielistä opetusta kaikissa aineissa. Vastauslomakkeita lähemmin tarkasteltaessa ilmeni, että näistä kouluista neljä (4) kuitenkin käyttää opetuksessa vain tukiviittomia puheen tukena ja yhden koulun osalta vastaus jäi epäselväksi (koulusta ei ollut ilmoitettu yhtään viittomakieltä äidinkielenä tai toisena kielenä käyttävää oppilasta). Joissakin oppiaineissa viittomakielistä opetusta annetaan kuudessa (6) suomenkielisessä koulussa. (Taulukko 6.) On mahdollista, että myös tässä kohdassa on annettu hieman virheellisiä vastauksia.

TAULUKKO 6. Viittomakieli opetuskielenä kaikissa/joissakin oppiaineissa niissä kouluissa, jotka olivat ilmoittaneet kohdissa 8 tai 10, että heillä on kohderyhmään kuuluvia oppilaita (N=332; N(suomenkieliset)=314, N(ruotsinkieliset)=18)

Viittomakieli opetuskielenä kaikissa oppiaineissa	Kyllä	Ei	Ei osaa sanoa	Yhteensä
Suomenkieliset koulut	9*	224	2	235
Ruotsinkieliset koulut	1	15	0	16
Yhteensä	10	239	2	251
Viittomakieli opetuskielenä joissakin oppiaineissa	Kyllä	Ei	Ei osaa sanoa	Yhteensä
Suomenkieliset koulut	6	216	3	225
Ruotsinkieliset koulut	0	15	0	15
Yhteensä	6	231	3	240

*) Näistä kouluista neljä ei opeta viittomakielellä

Kysymykseen 25 vastasi suomenkielisistä kouluista kolme (3). Yksi kouluista totesi, että viittomakielistä opetusta annetaan vain viittomakieli äidinkielenä -oppiaineessa. Kahden muun koulun vastauksista tulivat esille seuraavat oppiaineet: englanti, liikunta, kuvataide, käsityö, matemaattikka, musiikki, uskonto, ympäristö- ja luonnontieto sekä äidinkieli. Koulut kuvailivat opetustilanteita seuraavasti:

- Kuurot oppilaat ovat kuulevien kanssa samoissa opetusryhmissä, joten luokan opettaja puhuu ja viitto (viitottu puhe), kuuro opettaja opettaa osa-aikaisesti kuuroja oppilaita edellä mainituissa oppiaineissa. Kuurojen oppilaiden vähyyden vuoksi ainoastaan kuudessa opetusryhmässä (19 ryhmästä) on kuulovammaisia.
- Meillä on kaksi oppilasta, joiden äidinkieli on viittomakieli. He ovat 2. ja 4. luokkalaisia. Heitä opetetaan yhdysluokassa viittomakielellä. Käytännössä se ei aina ole mahdollista 100-prosenttisesti, koska opettajia on vain yksi.

Viittomakieli opettavana aineena

Kysymyksissä 26 ja 27 tiedusteltiin viittomakieli äidinkielenä -opetuksen järjestämistä ja opetus-tuntien viikoittaista määrää:

26. Onko koulussanne järjestetty viittomakieli äidinkielenä -opetusta kolmen (3) viimeisen lukuvuoden aikana?

kyllä, lähiopetuksena

kyllä, etäyhteyksiä hyödyntävänä opetuksena

ei, koska koulumme oppilaat ovat osallistuneet viittomakielen lähiopetukseen toisessa koulussa oman kunnan alueella

ei, koska koulumme oppilaat ovat osallistuneet viittomakielen lähiopetukseen toisessa koulussa muun kunnan alueella

ei, koska viittomakielen opettajia ei ole ollut saatavilla

ei, koska huoltajat eivät ole kokeneet sitä tarpeelliseksi

ei, koska viittomakielen opetusta ei ole koettu koulussamme tarpeelliseksi

ei, muun syyn takia. Minkä?

27. Kuinka monta viikkotuntia viittomakieli äidinkielenä -opetusta olette järjestäneet (keskimäärin)

1 t / vko

2 t / vko

yli 2 t / vko – ilmoittakaa kuinka monta:

Yhteensä 211 suomenkielistä ja 16 ruotsinkielistä koulua vastasi kysymykseen 26 "Onko koulussanne järjestetty viittomakieli äidinkielenä -opetusta kolmen viimeisen vuoden aikana" (taulukko 7.) Äidinkielen opetusta järjestettiin lähiopetuksena 11 koulussa ja viidessä (5) suomenkielisessä koulussa oppilaat saivat osallistua toisen koulun järjestämään opetukseen. Näistä äidinkielistä opetusta tarjoavista kouluista 10 oli ilmoittanut kysymyksessä 10, että heillä on oppilaita, joilla on viittomakieli äidinkielenä. Kuusi (6) koulua oli puolestaan ilmoittanut, että koulussa oli oppilaita, joilla viittomakieli oli toisena kielenä. Kouluilla oli mahdollisuus antaa lisätietoa vastausvaihtoehdoille "Ei, muun syyn takia" yhteydessä. [Tässä kohdin 79 koulua tähdensi uudelleen sitä, että heillä ei ole viittomakielisiä eikä kuulovammaisia oppilaita.] 13 koulussa tukiviittomia käytetään kuitenkin kuulevien oppilaiden kanssa eri syistä. Osassa vastauksia viitattiin siihen, että kuulovammaisen oppilas pärjää kuulolaitteen tai sisäkorvaistutteen varassa; tosin yhdessä vastauksessa todettiin vain uintitunneilla käytettävän viittomakieltä (tulkin välityksellä). Yksi koulu raportoi, ettei tarjottu viittomakielen opettajia ollut kelvannut huoltajalle.

TAULUKKO 7. Viittomakieli äidinkielenä opetuksen järjestäminen (n=227; SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Opetuksen järjestäminen	SK	RK	Yhteensä
Kyllä, lähiopetuksena	11	2	13
Kyllä, etäyhteyksillä	2	0	2
Ei, koska oppilaat toisen koulun lähiopetuksessa	1	0	1
Ei, koska oppilaat toisen kunnan lähiopetuksessa	2	0	2
Ei, koska vk opettajaa ei saatavilla	1	1	2
Ei, koska huoltajat eivät koe tarpeelliseksi	8	1	9
Ei, koska vk opetusta ei koeta koulussa tarpeelliseksi	107	6	114
Ei, muu syy	79	6	85
Yhteensä	211	16	227

Kyselyyn vastanneista kouluista kuuroja oppilaita on 12 (+1)¹⁷ suomenkielisessä koulussa ja kolmessa (3) ruotsinkielisessä koulussa. Toisaalta viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä ilmoitettiin kaikkiaan 23 koulusta (21 suomenkielisestä, 2 ruotsinkielisestä koulusta (yhden suomen-

¹⁷ Lisänä Pitäjänmäen koulu, josta saatu erillinen tieto Helsingin kouluvirastosta

kielisen koulun tiedot olivat muutoin ristiriitaiset tähän kohtaan annetun tiedon kanssa), ja viittomakieltä toisena kielenä käyttäviä näiden lisäksi 18 koulusta.

Aivan kaikissa kouluissa, joissa on joko kuuroja tai äidinkieleltään viittomakielisiä kuulevia oppilaita (yhteensä 23 eri koulua), viittomakieli äidinkielenä -opetusta ei ole ollut mahdollista tai sitä ei ole koettu tarpeelliseksi järjestää. Alle viidessä (< 5) koulussa oppilaan huoltajat eivät ole kokeneet äidinkielen opetusta tarpeelliseksi tai äidinkielen – suomenruotsalaisen viittomakielen – opettajaa ei ollut löytynyt. Samoin alle viidessä (< 5) koulussa oppilaan ilmoitetaan integroidun yleisopetukseen avustettuna tai tulkin avulla, mutta viittomakieli äidinkielenä -taustasta huolimatta äidinkielenopetusta ei katsota tarvittavan. Toinen niistä kouluista, jossa viittomakieli äidinkielenä opetus hankitaan etäopetuksena, kuvaa tilannetta seuraavasti kuvatessaan koulunsa hyviä käytäntöjä (kysymyksessä 50):

Pienessä koulussa integroitu kuuro oppilas, jonka opettaja ja avustaja viittovat. Tulkki käy 4 kertaa viikossa 3 tuntia kerrallaan. Oppilaat ottaneet hänet hyvin ryhmäänsä ja saanut kuulevista oppilaista kavereita, jotka ovat yhteyksissä myös vapaa-aikana ja loma-aikoina. Viittomakielen etäopetus [opetusta antavan koulun nimi] kaksi kertaa viikossa toimii hienosti. Lisäksi viittomakielen taito on parantunut, koska saa laadukasta viittomakielen opetusta kuuroilta opettajalta.

Mainittakoon, että viidestä koulusta annettiin selkeä tieto kuulevien lasten viittomakielisestä perhetaustasta; heistä kahdelle oli eksplisiittisesti järjestetty viittomakieli äidinkielenä opetusta; kolmen muun tilanne jäi epäselväksi.

Kysymyksessä 27 tiedusteltiin tarkemmin annetun viittomakieli äidinkielenä -opetuksen tuntimääriä. Vastaukset on koottu sekä suomen- että ruotsinkielisten koulujen osalta Taulukkoon 8. Kouluilla oli mahdollisuus täsmentää vastaustaan, mikäli opetusta annettiin yli 2 tuntia viikossa. Tähän avoimeen kysymykseen vastasi kaksi suomenkielistä koulua, joista toisessa opetusta on annettu viisi (5) tuntia viikossa ja toisessa noin 15 tuntia viikossa (vastaukseen on saatettu laskea mukaan myös viittomakielisen opettajan antama "reaaliaineitten" opetustuntimäärä).

TAULUKKO 8. Opetustuntimäärät viittomakieli äidinkielenä -oppiaineessa (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Viittomakieli äidinkielenä -opetus / vko	SK	RK	Yhteensä
1 tunti	6	1	7
2 tuntia	7	1	8
Yli 2 tuntia	1	0	1
Yhteensä	14	2	16*

*) Poikkeama yhden koulun osalta verrattuna edellisen taulukon (taulukko 7) lukumäärään johtuu siitä, että yhdessä koulussa on määritetty tuntimäärä viittomakieliselle opetukselle, vaikka kysymykseen 26 viittomakielisen opetuksen antamisesta ei ole vastattu.

Suomi- ja ruotsi viittomakielisille -oppimäärien opetus

Kysymykset 28 ja 29 liittyivät suomi viittomakielisille -oppiaineen opettamiseen:

28. Oletteko järjestäneet suomi viittomakielisille -opetusta kolmen (3) viimeisen lukuvuoden aikana?

kyllä

ei

29. Kuinka monta tuntia suomi viittomakielisille -opetusta olette järjestäneet (keskimäärin)

emme ole järjestäneet suomi viittomakielisille -opetusta

1 t / vko

2 t / vko

yli 2 t / vko – ilmoittakaa kuinka monta

Kysymykseen vastasi yhteensä 27 suomenkielistä ja kolme (3) ruotsinkielistä koulua. Yhteensä 13 koulussa on järjestetty kolmen viime vuoden aikana joko suomi viittomakielisille tai ruotsi viittomakielisille -oppiaineissa. Vastausten jakauma näkyy Taulukossa 9. Tämän kysymyksen yhteydessä ei tehty tarkentavia kysymyksiä.

TAULUKKO 9. Suomi tai ruotsi viittomakielisille opetuksen järjestäminen (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Suomi / ruotsi viittomakielisten opetus			
Kolmen viimeisen lukuvuoden aikana	SK	RK	Yhteensä
Kyllä	10	2	12
Ei	12	1	13
Yhteensä	22	3	25

6.4 Opetushenkilöstön perehtyneisyys viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin

Opetushenkilöstön osaamiseen liittyviä tekijöitä tarkasteltiin kahden kysymysryppään avulla. Ensinnäkin, jo taustoittavien kysymysten joukkoon sijoitetuilla kysymyksillä 5 ja 6 haluttiin kartoittaa, millaista tukea ja tietoa ylipäätään Suomen kouluissa toimiva henkilöstö on saanut viittomakieltä käyttävien oppilaiden kulttuurisen kasvun tukemiseen. Toiseksi, kysymyksissä 30–32 tarkasteltiin viittomakieltä, viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttävien oppilaiden parissa työskentelevien opettajien ammattinimikkeitä ja sitä, millaisen koulutuksen saanut opettaja opettaa mitään oppiainetta.

5. Onko koulussanne / kunnassanne henkilöitä, jotka ovat perehtyneet viittomakieleen ja viittomakielisten kulttuuriin?

kyllä – Mitä ammattiryhmiä he edustavat?

ei

en osaa sanoa

6. Onko koulussanne vierailut viittomakielisiä tai viittomakieliseen kulttuuriin perehtyneitä henkilöitä kertomassa Suomen viittomakielisten asioista kolmen viimeisen vuoden aikana?

kyllä – Kuka/Ketkä?

ei

en osaa sanoa

Kysymykseen 5 “Onko koulussanne/kunnassanne henkilöitä, jotka ovat perehtyneet viittomakieleen ja viittomakielisten kulttuuriin?” saatiin yhteensä 1 143 suomenkielisten koulujen ja 117 ruotsinkielisten koulujen vastausta (taulukko 10).

TAULUKKO 10. Viittomakielen ja -kielisten kulttuuriin perehtynyt henkilöstö (kunnassa/ koulussa)

Koulussa käytetty kieli	Kyllä	%	Ei	%	Ei osaa sanoa	%	Yhteensä
Suomi	399	35	354	31	390	34	1 143
Ruotsi	33	28	42	36	42	36	117
Yhteensä	432	34	396	32	432	34	1 260

Vastausten perustelut (kuka/ketkä?) osoittivat sen, että kuulovammaisuuteen varsin yleisellä, esimerkiksi pedagogisella tasolla perehtyneiden oletetaan myös tietävän viittomakielisen yhteisön kielellisistä ja kulttuurisista erityispiirteistä. Avoimeen vastauskenttään annetuissa 398 tarkentavassa suomenkielisessä ja 34 ruotsinkielisessä lausekkeessa mainittiin kuulovammaisten koulujen tai päiväkotien henkilökunta (23 kertaa), (erityis)opettajat (316 kertaa), koulunkäyntiavustajat ja ohjaajat (320 kertaa), puheterapeutit (10 mainintaa) ja viittomakielentulkkit (37 mainintaa). Muita hajanaisia yksittäisiä mainintoja oli 23, jotka olivat luonteeltaan geneerisiä (“terveydenhuolto, sosiaaliala”) tai ylimalkkaisia (esim. “kunnassa on, ei koulussa”; inte i vår skola, men nog i kommunen”). Vain yhdessä mainittiin yhteisön omat jäsenet (“oppilaat, joiden vanhemmat ovat kuuroja”).

Kysymyksen 6 avulla tiedusteltiin edelleen sitä, onko vastaajan koulussa vierailut kolmen edeltävän vuoden aikana viittomakieleen tai kulttuuriin perehtynyttä henkilöä (taulukko 11).

TAULUKKO 11. Koulut, joissa on vierailut viittomakielisen kulttuurin asiantuntijoita kolmen edeltävän vuoden aikana (N=1 173/117)

Koulussa käytetty kieli	Kyllä	%	Ei	%	Ei osaa sanoa	%	Yhteensä
Suomi	76	7	998	87	69	6	1 143
Ruotsi	22	19	92	79	3	3	117
Yhteensä	98	8	1 090	87	72	5	1 260

Niistä 92 vastauksesta (näistä ruotsinkielisiä 20), joissa tarkennettiin edelleen vierailijoiden taustaa, on vaikea arvioida asiantuntemuksen ja osaamisen laatua, sillä taajimmin saivat mainintoja viittomakielisen yhteisön kanssa ammatillisessa yhteistyössä olevat tahot. Kuulovammaisten koulujen henkilökunta tuotiin esiin 23 vastauksessa ja kuntoutusohjaajat mainittiin 20 kertaa; lisäksi ruotsinkielisissä vastauksissa SPERESin edustajat 8 kertaa. Kuulovammaisiin liittyvien alojen, kuten tulkkausalan opiskelijat ja viittomakielen tulkit tuotiin esille 14 vastauksessa. Kuulovammaisten etujärjestöjen edustajia oli käynyt 10 koulussa, ja viittomakielisen kulttuurin edustajia (kuurojen teatteri, kuoro, kuuro rap-artisti) ja viittomakielisen perheen jäsen viidessä (5) suomenkielisessä koulussa. Kategorisoimatta jäi 12 satunnaista ilmausta (kuten "nimi unohtunut"; "maahanmuuttoviraston kautta ihmisiä", "expert på området", "katso edellinen").

Koulun opettajien ammattinimikkeitä (ja tätä kautta mahdollista perehtyneisyyttä viittomakieleen ja viittomakielisten kulttuuriin) tiedusteltiin tehtävätyypeittäin seuraavasti (kysymykset 30 ja 31):

30. Mitä oppiaineita eri ammattinimikkeitä edustavat koulunne viittomakieltä tai viittomakommunikointia käyttävien

vuosiluokkien 1–6 oppilaiden opettajat opettavat (useampi vastaus mahdollinen)

luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita:

luokanopettaja (erityispedagogiikan aineopinnot) opettaa seuraavia oppiaineita:

viittomakielinen luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita:

erityisluokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita:

erityisopettaja opettaa seuraavia oppiaineita:

aineenopettaja opettaa seuraavia oppiaineita:

muu, mikä?

31. Mitä oppiaineita eri ammattinimikkeitä edustavat koulunne viittomakieltä tai viittomakommunikointia käyttävien vuosiluokkien 7–9 oppilaiden opettajat opettavat (useampi vastaus mahdollinen)

aineenopettaja opettaa seuraavia oppiaineita

viittomakielen aineenopettaja opettaa seuraavia oppiaineita

erityisluokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita

erityisopettaja opettaa seuraavia oppiaineita

viittomakielinen luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita

luokanopettaja (erityispedagogiikan aineopinnot) opettaa seuraavia oppiaineita

luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita

muu, mikä?

32. Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida kysymyksiä 30 ja 31 tässä:

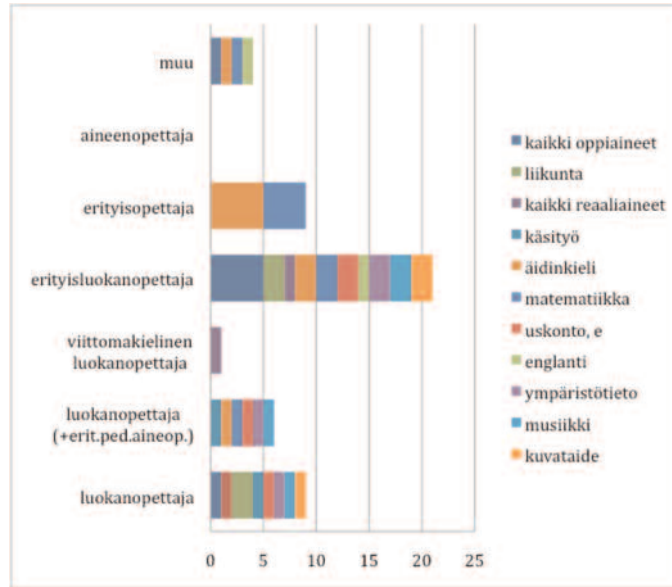
Kysymykseen 30 vastasi yhteensä 311 koulua (296 suomenkielistä ja 115 ruotsinkielistä). Oppilaiden vastuunopettajana toimii erityisluokanopettaja 72 alakoulussa; suurinta osaa alakoulun oppilaista opettaa luokanopettaja kaikissa aineissa. Noin 19 koulussa opetusta antaa luokanopettaja ja 12 koulussa erityisopettaja. Aineenopettaja ja luokanopettaja, jolla on erityispedagogiikan aineopinnot, opettavat 5 koulussa. Myös yläkoulussa yleisin käytetty ammattinimike on erityisluokanopettaja (37 koulua). Seuraavaksi yleisin nimike on aineenopettaja (10 koulua).

Kysymykseen 30 vastanneista 311 koulusta 12 oli ilmoittanut kysymyksessä 8, että heillä on kuuroja oppilaita. Vastauksia saatiin käytännössä niiden koulujen osalta, joissa oppilaat olivat joko viittomakielisiä (kysymys 10) tai kuuroja (kysymys 8). Ne koulut, joiden oppilaat olivat viittomakielisiä kuulevia, olivat suurimmaksi osaksi jättäneet vastaamatta tai vastanneet, että luokanopettaja opettaa kaikkia oppiaineita.

Alakoulujen osalta tiedot ammattinimikkeistä on koottu Kuvioon 8. Alakouluissa, joissa on viittomakielisiä kuuroja oppilaita, erityisluokanopettaja on nimikkeistä yleisin. Kohdassa ”muu”

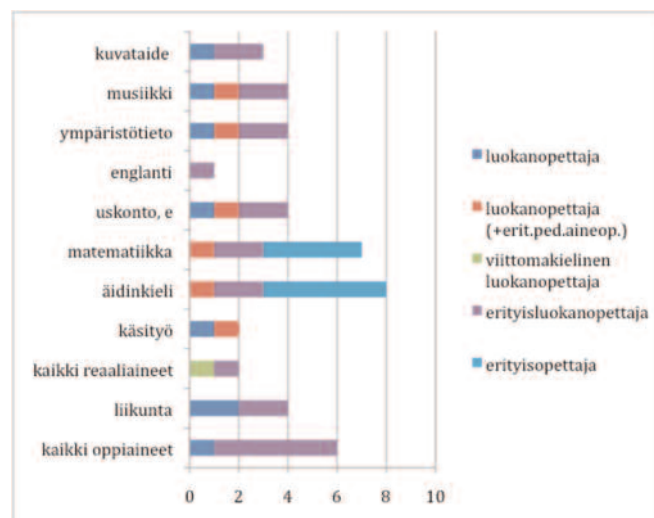
ammattinimikettä oli täsmennetty kahden koulun osalta seuraavasti: avustava opettaja/ viittomakielentulkki, koulunkäyntiohjaaja.

Viidessä (5) koulussa erityisluokanopettajat opettavat kaikkia aineita, ja myös niissä kouluissa, joissa he opettavat vain osaa oppiaineista, heidän opettamiensa oppiaineiden kirjo on laaja. Kyselyyn vastanneista alakouluista viittomakielinen luokanopettaja oli vain yhdessä. Osa opettajista käyttää koulujen ilmoitusten mukaan viitottua tai tukiviittomia opetuksessaan, mutta tarkempaa tietoa tästä ei vastauksissa saatu.

KUVIO 8. Opettajien ammattinimikkeet alakouluissa, joissa on viittomakielisiä kuuroja oppilaita (n = 11 koulu)

Vastanneista alakouluista seitsemässä (7) opetusta annetaan viittomakielellä, viitotulla puheella tai tukiviittomin kaikissa oppiaineissa. Opettajien ammattinimikkeitä ja opettavien aineita kuvaavat tiedot on koottu kuvioon 9. Niitä tarkasteltaessa huomio kiinnittyy siihen, että melko monessa koulussa erityisluokanopettaja opettaa lähes kaikkia aineita, mutta sen lisäksi äidinkielen ja matematiikan opetusta antavat erityisopettajat. Viittomakieltä opettavana aineena ei erikseen mainittu koulujen ilmoittamien oppiaineiden joukossa.

KUVIO 9. Koulujen mainitsemat oppiaineet ja niitä opettavien opettajien ammattinimikkeet

Yläkoulujen osalta vastaajaryhmä määrittyi samoin kuin alakouluissakin: vastauksia saatiin lähinnä niistä yläkouluista, joissa on viittomakielisiä kuuroja oppilaita (n=5). Viittomakieltä äidinkielenä tai toisena kielenä käyttävien kuulevien oppilaiden kohdassa oli osassa jätetty vastaamatta. Kolmessa (3) koulussa kaikkia oppiaineita opettivat erityisluokanopettajan koulutuksen saaneet, yhdessä koulusta nimikkeeksi ilmoitettiin erityisopettaja ja yhdessä aineenopettaja. Yhdessä yläkoulusta erityisopettajan ilmoitetaan olevan viittomakielinen. Yhdessä koulussa ”monia aineita” opettaa henkilö, joka on koulutukseltaan viittomakielen tulkki, toisessa opetusta antaa tai opettajan tukena on avustava opettaja /viittomakielen tulkki. Yläkoulujen osalta erillisiä mainintoja oppiaineista saatiin vain kahdesta koulusta: toisessa käsityötä opettaa aineenopettaja ja toisessa äidinkieltä erityisopettaja(t).

Avoimeen kysymykseen (32), jossa voitiin kommentoida kysymyksiä 30 ja 31, saatiin vastauksia 38 suomenkielisestä ja kahdeksasta (8) ruotsinkielisestä koulusta. Näiden sisällöllinen kirjo oli laaja vaihdellen yleisluontoisista tilannekuvauksista kommentteihin, joissa painotettiin uudelleen sitä, ettei koulussa ole kohderyhmiin kuuluvia oppilaita (n = 15), tai että viittomakieltä ei tarvita kuin erityistilanteissa, esimerkiksi

Viittomakieltä ei käytetä opetuksessa, koska sisäkorvaistutteen vuoksi oppilaat kuulevat puheen FM-laitteen avulla tuettuna hyvin. Viittomakieltä käytetään vain uintitunnilla tulkin kanssa.

Laajemmin viittomakielen käyttöä opetuksessa kuvasi seitsemän (7) muuta vastaajaa (esimerkiksi tulkin kautta):

Tolkning i teoretiska ämnet detta läsår, förra läsåret var vi utan tolk, eftersom det inte fanns en på finlandssvenska att tillgå.

Pienryhmäopetuksessa on tulkki.

Mikäli opetusryhmässä on kuulovammainen oppilas, tämän luokan erityisluokanopettajan tulee osata viittoa hyvin. Viittomakielinen erityisluokanopettajamme opettaa osa-aikaisesti kuuroja oppilaita tietyissä oppiaineissa. Lisäksi koulussamme on 14 hyvin viittovaa koulunkäyntiavustajaa. He kaikki eivät ole avustajina luokissa, missä on viittomakielisiä oppilaita, koska viittomakielisiä oppilaita on niin vähän.

Lisäksi tukiviittomien käyttöaloja kuvasi 12 vastaajaa:

Koulussamme tukiviittomia käytetään kielellisten oppimisvaikeuksien ryhmissä pääosin tukiviittomina.

Koulumme tukiviittomia käyttävät oppilaat ovat vaikeammin kehitysvammaisia opiskelevat toiminta-alueopetussuunnitelman mukaan.

Tukiviittomia käyttävät erityisluokanopettaja ja koulunkäynnin ohjaajat toiminta-alueittain tapahtuvassa opetuksessa. Lisäksi oppilaalla käy viikoittain viittomakielen tulkki 8 tunnilla.

Vastauksista käy ilmi, että viittomakielisistä perheistä tulevien kuulevien lasten kotikieli saatetaan tunnistaa, mutta aina oppilaiden kaksikielistä taustaa ei muutoin huomioida:

Koulussamme kahden sisaruksen äiti on kuuro, lapset osaavat jonkin verran viittomia.

Koulussamme on oppilas, jonka äidinkieli on viittomakieli, mutta oppilas opiskelee suomenkielillä pienluokassa.

Luokanopettaja opiskellut itsenäisesti viittomia, jotta osaa kommunikoida huoltajan kanssa.

Maaliskuussa 2014 Opetushallituksen julkaisemasta seurantaraportista Opettajat Suomessa 2013 (Kumpulainen (toim.) 2014) ilmenee, että perusopetuslain muutokset ulottuvat myös opettajien virkojen tilastointiin: vammaustyypin mukaista erittelyä ei koota lukuun ottamatta kehitysvammaisten opetusta. Näin ollen kuulovammaisten opetuksen parissa työskentelevistä erityisluokanopettajista ja erityisopettajista ei ole mahdollista saada tarkempia tietoja aiempien raporttien tapaan.

Viittomakieli mainitaan seurantaraportin taulukoissa opetettavien aineiden joukossa, mutta tiedot sen osalta joko puuttuvat tai ovat niin vähäisiä, että ne ovat pyöristettäessä nolautuneet. Selvityksessä mukana olevissa perusopetuksen kouluissa työskenteli 5 478 erityisluokanopettajaa ja erityisopettajaa kevätlukukaudella 2013. Lisäksi erityisopetusta antoi 126 päätoimista tuntiopettajaa. Seurantaraportin mukaan erityisluokanopettajista ja erityisopettajista 78,3 prosenttia oli muodollisesti kelpoisia antamaan opetusta hoitamassaan tehtävässä. (Kumpulainen (toim.) 2014.)

Erityisopetusta antavien opettajien kelpoisuusvaatimuksista koulun opetuskielen hallintaa lu-
kuun ottamatta on säädetty opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuk-
sen 8 §:ssä (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 14.12.1998/986), johon
oppimisen ja koulunkäynnin tuen säännösmuutosten edellyttämät tarkistukset tehtiin vuonna
2012 (Valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun ase-
tuksen muuttamisesta 105/2012). Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden osalta tehtävään selvi-
tykseen ei sisällynyt kelpoisuuskysymysten tarkastelua eikä opetuskielen hallintaan liittyvien ky-
symysten tarkastelua.

7 Tiedot kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetuksen järjestämisestä

Perusopetuksen säädöspohjan muodostavat *perusopetuslaki* sekä muut opetusta koskevat lait ja määräykset, kuten peruskouluasetus ja Opetushallituksen laatima Perusopetuksen opetussuun-
nitelman perusteet (2004, 2010). Perusopetuslakia uudistettiin vuonna 2010 oppilaalle tarjottavan
tuen osalta. Aiemman jaon (yleisopetus–erityisopetus) sijaan käyttöön on otettu ns. kolmiportai-
sen tuen malli, mikä tarkoittaa tuen jakautumista yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Tu-
en tarvetta tarkastellaan nimenomaan pedagogisesta näkökulmasta, ja sitä tulee tarjota kaikissa
kouluissa. Näiden lisäksi opetuksen järjestämisessä voidaan hyödyntää mahdollisuutta pidennet-
tyyn oppivelvollisuuteen ja oppimäärien yksilöllistämiseen. Tässä luvussa esitellään kolmiportai-
sen tuen pääperiaatteita ja tarkastellaan kolmiportaisen tuen toteutumista selvityksen kohderyh-
mään kuuluvien oppilaiden osalta sekä niitä tukitoimia, joita heidän oppimisensa tueksi on jär-
jestetty.

7.1 Opetushenkilöstön perehtyneisyys viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin

Yleinen tuki on tilapäistä, ja sitä tulee tarjota jokaiselle oppilaalle heti tuen tarpeen ilmetessä. *Yleis-
tä tukea* ovat mm. tukiovetus, osa-aikainen erityisopetus tai opetuksen eriyttäminen.

Tehostettu tuki edellyttää pidempiaikaista tuen tarvetta ja sen osalta koulussa laaditaan oppilaan
tilanteesta pedagoginen arvio, johon kirjataan ne tukitoimet, joilla oppilaan oppimista tuetaan yk-
silöllisesti. Esimerkiksi avustaja- ja tulkitsemispalvelut voivat olla tehostetun tuen tukimuoto.
Oppilaalle laaditaan myös oppimissuunnitelma.

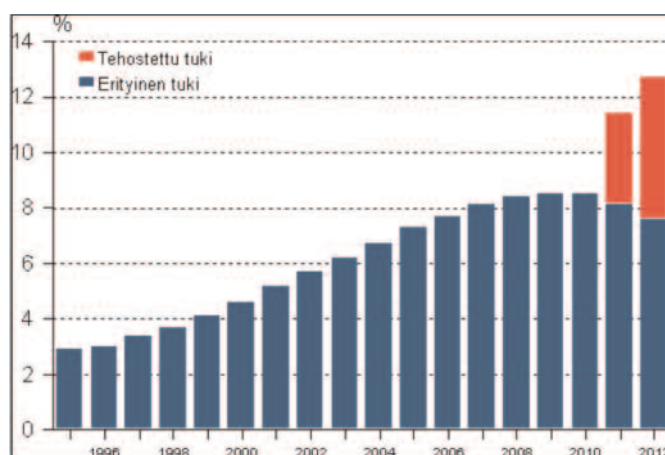
Mikäli käy ilmi, että tehostetun tuen toimenpiteet eivät ole riittäviä, laaditaan vielä uusi arvio,
pedagoginen selvitys, jonka pohjalta tehdään mahdollisesti erityisen tuen päätös. Tämäkään pää-
tös ei nojaudu esimerkiksi pelkkään psykologin tai lääkärin antamaan lausuntoon, vaan pedago-
giselta pohjalta tehtyyn tilannearvioon. Oppilas voi olla kerrallaan vain yhdellä tuen tasolla

Opetushallituksen (2014e) ohjeiden mukaan perusopetuslain tarkoittama erityinen tuki jär-
jestetään seuraavasti:

Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja oppilaan tarvitsemasta muusta tuesta. Erityis-
opetus on ensisijaisesti pedagogista, oppimisen tukea, muu tuki taas koulunkäynnin tukea.
/- /- muuta laissa tarkoitettua tukea on esimerkiksi oppilashuollon palvelut sekä tulkitsemis- tai
avustajapalvelut. Opetus annetaan oppilaalle laaditun henkilökohtaisen opetuksen järjestä-
mistä koskevan suunnitelman (hojks) mukaisesti. Hojks:ssa määritellään mm. opiskelun erityi-
set painoalueet, oppilaan edistymisen seuranta ja arviointi, oppilaan mahdollisuus osoittaa
osaamisensa eri tavoin, arviointitavat ja ajankohdat, oppilaan itsearviointi sekä muut pedago-
giset ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, opiske-
lustrategiat, työskentelytavat, kommunikointitavat ja oppimateriaalit. Myös oppilaan saama
muu tuki määritellään hojks:ssa. Mikäli oppilas opiskelee yhdessä tai useammassa oppiai-
neessa yksilöllistetyn oppimäärän mukaan, hojks:ssa luetellaan nämä aineet sekä määritellään
niiden tavoitteet ja keskeiset sisällöt sekä määritellään, miten edistymistä seurataan ja arvioi-
daan.

Erityisopetusta antavalta opettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta säädetään opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen 8 pykälässä. Säännöstä tarkistettiin helmikuussa 2012 lakiteknisesti muuttamalla säännökseen sisältyvät säännösviitaukset erityistä tukea koskevan uudistuksen mukaisiksi. Kelpoisuuksiin ei tullut aikaisempaan nähden muutoksia. Kun luokanopettaja tai aineenopettaja antaa erityisen tuen päätöksen saaneelle oppilaalle opetusta yleisopetuksen yhteydessä, opettajan kelpoisuusvaatimukset määräytyvät opetusryhmän enemmistölle annettavan opetuksen mukaan. Opetuksen järjestäjä vastaa kaikissa tapauksissa, että oppilaan oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen sekä oppimisen ja koulunkäynnin tukeen toteutuu.

Vuonna 2011 Suomen kaikista peruskoulun oppilaista 11,4 prosenttia sai tehostettua tai erityistä tukea. Erityisen tuen piiriin kuuluvilla oppilailla yleisin tukimuoto (47 %) ovat nimenomaan avustaja- ja/tai tulkitsemispalvelut. Vuonna 2012 kaikista peruskoulun oppilaista tehostettua tai erityistä tukea sai 12,7 prosenttia. Myös erityisen tuen piiriin kuuluvista avustaja- ja/tai tulkitsemispalveluja tarvitsevien määrä oli noussut: vuonna 2012 niitä sai 55 prosenttia oppilaisista. (Suomen virallinen tilasto (SVT) (B.) Vuoden 2013 tiedot eivät vielä ole raporttia laadittaessa saatavilla. (Vertaa kuvio 10.)

KUVIO 10. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden peruskoululaisten osuus (prosentteina) kaikista peruskoululaisista vuosina 1995–2012. (Suomen virallinen tilasto (SVT) (B).) Vuosien 1995–2010 erityisopetukseen otetut ja siirretyt oppilaat on rinnastettu erityistä tukea saaneisiin oppilaisiin

Kuulovammaisten osuus kaikista erityisopetukseen otetuista ja siirretyistä oppilaista oli esimerkiksi 0,9 prosenttia vuonna 2008 (Tilastokeskus 2009 Merimaan 2009 mukaan).

Tämän kyselyn kysymyksessä 39–41 tiedusteltiin, kuinka moni koulun kuuroista tai viittomakieltä tai muuta viittomakommunikaatiota käyttävistä oppilaista saa yleistä tukea, tehostettua tukea tai erityistä tukea sekä kuinka moni oppilaista kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. Kysymykset oli muotoiltu seuraavasti:

39. Kuinka moni koulunne viittomakieltä käyttävistä kuuroista oppilaista (vastatkaa numeerisesti muihin paitsi viimeiseen vaihtoehtoon)...
40. Kuinka moni koulunne viittomakieltä käyttävistä kuulevista (ei-kuulovammaisista) oppilaista (vastatkaa numeerisesti muihin paitsi viimeiseen vaihtoehtoon)...
41. Kuinka moni koulunne viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävistä eriasteisesti kuulovammaisista oppilaista (vastatkaa numeerisesti muihin paitsi viimeiseen vaihtoehtoon)...

saa yleistä tukea

saa tehostettua tukea

saa erityistä tukea

kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin

opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan kaikissa oppiaineissa

opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan yli viidessä oppiaineessa

opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan 1–5 oppiaineessa

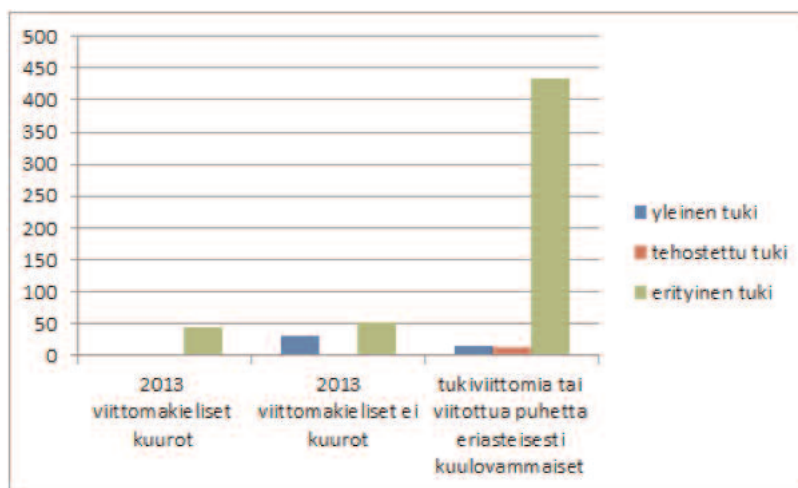
koulussamme ei ole viittomakieltä käyttäviä kuuroja oppilaita (jos vahvistatte väitteen, kirjoittakaa "kyllä")

Kolmiportaisen tuen toteutumista tarkasteltiin oppilasryhmittäin ja yhteenveto vastauksista esitetään Kuviossa 11. Kysymyksellä 40 pyrittiin saamaan tietoa viittomakieltä käyttävistä kuule-

vista oppilaista, mutta kysymykseen vastanneista kouluista moni oli ilmoittanut tähän ryhmään myös sellaisia oppilaita, jotka muiden kysymyslomakkeessa annettujen vastausten perusteella kuuluisivat paremminkin ryhmään ”viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävät eriasteisesti kuulovammaiset oppilaat (kysymys 41). Tiedot esitellään tässä koulujen ilmoitusten mukaisina.

Kohderyhmään kuuluvista oppilaista yleisen tuen piiriin kuuluviksi ilmoitettiin yksi (1) kuuro viittomakielinen oppilas, 31 kuulevaa viittomakieltä käyttävää oppilasta ja 14 eriasteisesti kuulovammaista, tukiviittomien tai viitotun puheen käyttäjää (yhteensä 46 oppilasta). Perusopetuslain lähtökohtana on, että *kaikki oppilaat* ovat yleisen tuen piirissä eli saavat tilapäistä tukea (esimerkiksi tukiovetusta sairaudesta aiheutuvan poissaolon vuoksi).

Tehostettua tukea ilmoitettiin järjestettävän kolmelle (3) kuulevalle viittomakieliselle ja 12 tukiviittomia tai viitottua puhetta käyttävälle eriasteisesti kuulovammaiselle oppilaalle. Erityisen tuen piiriin ilmoitettiin kuuluvan 43 suomenkielisten koulujen ja kaksi (2) ruotsinkielisten koulujen viittomakielisistä kuuroista oppilaista. Kuulevia viittomakieltä käyttäviä oppilaita erityisen tuen piirissä on 51 suomenkielisissä ja kaksi (2) ruotsinkielisissä kouluissa. Tukiviittomia tai viitottua puhetta käyttäviä eriasteisesti kuulovammaisia oli erityisen tuen piiriin ilmoitettu suomenkielisistä kouluista 430 oppilasta ja ruotsinkielisistä kolme (3).

KUVIO 11. Kolmiportainen tuki oppilasryhmittäin

7.2 Selvityksen kohderyhmään kuuluvien tukipalvelut

Vaikka huomattava osa sisäkorvaistutetta käyttävistä lapsista voi osallistua yleisopetukseen, on aiemmissa selvityksissä käynyt ilmi se, että osa tarvitsee oppimisympäristönsä joko henkilö- tai luokkakohtaisen avustajan tai tulkin (Hyde & Punch 2011; Leigh & Rush 2011; Sume 2008; Lonka & Hasan 2006). Vuonna 2012 sisäkorvaistutetta käyttäviä 10–20-vuotiaita lapsia kartoittaneessa tutkimuksessa 59 prosentilla oli oppimisympäristössään mukana avustaja, tulkki tai muu tukihenkilö riippumatta siitä, ovatko he yleis- tai erityisopetuksen parissa. Tulokset ovat yhteneväisiä myös kansainvälisten tutkimusten kanssa. (Martikainen & Rainò 2014.)¹⁸

Kyselyn kysymyksillä 33–37 selvitettiin avustaja- ja tulkitsemispalvelujen käyttöä sekä näihin tehtäviin otettujen avustajien ja tulkkien koulutustaustoja. Lisäksi kahdella avoimella kysymyksellä (37 ja 38) kerättiin vastaajilta lisätietoja tai kommentteja avustaja- ja tulkitsemispalvelujen järjestämiseen liittyen.

Kuten taulukon 12 tuloksista tulee esille, kouluissa yleisin tukitoimi näyttää olevan luokkavastustajan käyttäminen (94 koulussa). Toiseksi eniten käytetään henkilökohtaisia avustajia (58 koulussa). Viittomakielen tulkkeja oli käytössä yhteensä 21 koulussa, ja kirjoitustulkki yhdessä.

¹⁸ Hyvärinen ja Longan (2013) 0–16-vuotiaita koskevassa tutkimuksessa perusopetuksen erityisryhmään oli perusopetuksessa sijoitettuna 36 prosenttia tutkituista; yleisopetukseen osallistui tukitoimin 44 prosenttia, 20 prosenttia ei näitä tarvinnut

Avustajien ja tulkkien tehtäväkuvien sisältöjä ei tiedusteltu tarkemmin, joten tukitoimien tehokkuutta tai vaikuttavuutta ei voida arvioida. Tämän toimeksiannon puitteissa avustaja- ja tulkitsemispalvelujen rekrytointiin liittyvien taustatietojen tarkastelu suhteessa oppilaan tarpeisiin ei ollut mahdollista.

TAULUKKO 12. Käytössä olevat tukimuodot viittomakieltä, viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttäville oppilaille (N=332 (N(suomenkieliset)=314, N(ruotsinkieliset)=18); koulut, joissa on vastattu ”kyllä” joko kysymykseen 8 tai 10; SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Käytössä olevia tukimuotoja	SK	RK	Yhteensä	%
Viittomakielen tulkki	18	3	21	7
Kirjoitustulkki	1	0	1	0
Henkilökohtainen avustaja	53	5	58	18
Luokka-avustaja	89	5	94	30
Muu	15	15	30	10
Ei mitään näistä	40	2	42	13
Yhteensä	216	30	246	78

Kysymyksiin 34 ja 35 liittyi joidenkin kyselyyn vastanneiden koulujen kohdalla mahdollisesti teknisiä ongelmia, joiden ratkaiseminen kyselylomakkeen avauduttua ei enää ollut mahdollista, sillä siihen mennessä jo vastanneita kouluja ei voitu velvoittaa vastaamaan kyselyyn uudelleen. – Kysymyksellä olisi haluttu selvittää, minkä verran oppilaille on mahdollisuus seurata tulkattua opetusta ja mikä on heille osoitetun tulkin koulutustausta, mutta kysymykseen 34 saatiin vain kolme (3) vastausta suomenkielisistä kouluista ja yksi (1) ruotsinkielisistä kouluista. (Saadut vastaukset näkyvät kysymysten yhteydessä kursivoituina.)

34. Minkä verran oppilaalla on mahdollisuus seurata tulkattua opetusta (keskimäärin)

kaikilla oppitunneilla (*suomenkielisissä kouluista 1 ja ruotsinkielisistä kouluista 1 valinta*)

kaikilla oppitunneilla ja koulun yhteisissä tilaisuuksissa

yli 15 oppitunnilla joka viikko

10–14 oppitunnilla joka viikko

5–9 oppitunnilla joka viikko (*suomenkielisistä kouluista 1 valinta*)

alle 5 oppitunnilla joka viikko

emme ole vielä löytäneet oppilaalle tulkkia (*suomenkielisistä kouluista 1 vastaus*)

35. Mikä on tulkkina toimivan henkilön koulutustausta (useampi vastaus mahdollinen)

viittomakielen tulkki, amk-tutkinto (*n=2; vastauksia vain suomenkielisistä kouluista*)

viittomakielen tulkki, ammatillinen tutkinto (*n=0*)

viittomakielen ohjaaja (*n=0*)

kirjoitustulkki, erikoistumisopinnot (*n=0*)

kirjoitustulkki, muu koulutus (*n=0*)

puhevammaisten tulkki, erikoisammattitutkinto (*n=0*)

muu, mikä? (*n=1; vastauksia vain ruotsinkielisistä kouluista*)

en osaa sanoa (*n=1; vastauksia vain ruotsinkielisistä kouluista*)

Näitä seurasi vielä avoin kysymys:

38. Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida tulkkauksen järjestämistä.

Tähän annettujen vastausten määrä oli vähäinen (n=7), ja ne olivat sisällöltään epäyhtenäisiä. Ne kuvaavat kuitenkin hyvin varsin monitahoista viittomakielen ja viitotun kommunikaation käyttäjäryhmän moninaisia tarpeita perusopetuksessa (n=7):

Koulussamme on paljon kielellisistä erityisvaikeuksista kärsiviä oppilaita ja kehitysvammaisia oppilaita. He hyötyvät tukiviittomien käytöstä ja tarvitsevat avustajapalvelua.

Viittomakielen tulkkia emme käytä opetustilanteessa. Ainoastaan koulun juhlissa, kuten jouluja kevätkuuhllissa käytämme viittomakielen tulkkia.

Tulkin tarve on määritelty moniammatillisena yhteistyönä.

Opetuksessa meillä on tulkkausta vain osalla oppilaista kotitalouden tunneilla (yhden ryhmän kotitalousopetus viittomakielellä) -juhlissa ja muissa tapahtumissa kaikilla on mahdollisuus käyttää tulkkia

Avustava opettaja on koulutukseltaan vk-tulkki ja hän siirtyy tarpeen ja vaativuuden mukaan eri luokka-asteiden ja oppituntien välillä sekä koulun yhteisissä tapahtumissa jne.

Pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaalle on tarjolla koulunkäyntiavustaja, joka voi käyttää tukiviittomia, samoin erityisluokanopettaja voi käyttää tukiviittomia.

Viittomakielen tulkkiopetuksen saanut toimii henkilökohtaisena ohjaajana luokassa, jossa on 7.–9. vuosiluokilla olevat tukiviittomia tarvitsevat tai niistä hyötyvät oppilaat. 1.–6. vuosiluokien tukiviittomia käyttävien oppilaiden koulutus on joko koulunkäynninohjaajan tutkinto tai lähiohittajan tutkinto, jotka kouluttautuneet tukiviittomiin.

Tulkki käy 4 kertaa viikossa 3 tuntia kerrallaan. /- /- Tulkkipalvelua pitäisi olla joka tunnille.

Avustajien koulutustaustaa selvitettiin lisäksi seuraavalla monivalintakysymyksellä (36) ja avoimella lisäkysymyksellä (37):

36. Mikä on avustajana toimivan henkilön koulutustausta (useampi vastaus mahdollinen)

viittomakielen ohjaaja

koulunkäyntiavustajan tutkinto

koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen tutkinto

muu, mikä?

en osaa sanoa

37. Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida avustajan järjestämistä.

Kysymykseen 36 vastasi yhteensä 201 koulua. Avustajilla yleisin suoritettu tutkinto oli koulunkäyntiavustajan tutkinto (51 %). Toiseksi eniten vastauksia (23 %) keräsi kohta "muu", jonka sisällä tutkintojen kirjo sisälsi eniten lähiohittajia (useilla saattoi olla myös muita tutkintoja, esim. opettaja, sairaanhoitaja, sosionomi) tai koulunkäyntiavustajia. Mukana oli myös yksi viittomakielen ja kaksi puhevammaisten tulkkiä. Avustajien viittomakielen taidosta ei muutoin kysytty erikseen, mutta yhteensä kahdeksalla (8) avustajana toimivalla ilmoitettiin olevan viittomakielen ohjaajan koulutus (viittomakielen ohjauksen perustutkinto).

TAULUKKO 13. Avustajien koulutustaustat (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Mikä on avustajan koulutustausta (n=201)	SK	RK	Yhteensä	%
Viittomakielenohjaaja	8	0	8	4
Koulunkäyntiavustajan tutkinto	97	5	102	51
Koulunkäynnin, aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen tutkinto	41	0	41	20
Muu	44	3	47	23
Ei osaa sanoa	1	2	3	1
Yhteensä	191	10	201	100

7.3 Pidennetty oppivelvollisuus ja yksilölliset oppimäärät

Pidennetty oppivelvollisuus

Kuulovammaisten oppilaiden opetus on perinteisesti järjestetty pidennetyn oppivelvollisuuden avulla. Opetushallitus (2014f) opastaa pidennetyn oppivelvollisuuden päätöksistä seuraavasti:

/- /- pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Heitä ovat muun muassa näkö- ja kuulovammaiset sekä muutoin ruumiillisesti tai henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet lapset. /- /- Kaikki näkö- tai kuulovammaiset, esimerkiksi kuulokojetta käyttävät eivät automaattisesti kuulu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, vaan päätöstä tulee harkita opetussuunnitelman perusteiden mukaisen määritelmän pohjalta. Lievissä ja jopa keskivaikeissa kuulovammoissa, joissa koulunkäynti usein sujuu hyvin tukitoimien avulla tai joissakin tapauksissa lähes ilman tukitoimia ja oppilas tulee selviytymään perusopetuksen tavoitteista yhdeksässä vuodessa, ei päätös aina ole tarpeellinen.

Perusopetusasetuksessa on säädetty pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaita koskevat ryhmäkoot. Niistä ei voida poiketa edes tilapäisesti. Jos esimerkiksi pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleva oppilas integroidaan yleisopetuksen ryhmään, 20 oppilaan enimmäisryhmäkoko noudatetaan kaikilla oppitunneilla. Ryhmäkokoäänökset koskevat myös esiopetusta. Samanaikaisopetuksessa tilanteessa, jossa luokassa on kaksi opettajaa, lasketaan oppilaat kahden opettajan oppilaita, näin ollen tällaisen ryhmän yhteiskoko voi olla säädettyä suurempi.

Erityisen tuen ja pidennetyn oppivelvollisuuden päätösten tulee aina perustua tapauskohtaiseen harkintaan. Päätöstä pidennetyn oppivelvollisuuden päättämisestä ei voi tehdä esimerkiksi sen vuoksi, että ryhmäkoko muuten ylittäisi säädetyn. Opetuksen järjestäjä ei voi kategorisesti päättää, että jonkin diagnoosin saaneiden oppilaiden, esimerkiksi lievästi kehitysvammaisten, opetus järjestetään aina yksilöidystä koulussa, luokassa tai tietyssä esiopetusryhmässä vaan päätös opetuspaikasta harkitaan yksilökohtaisesti erityisen tuen päätöksen yhteydessä.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleva oppilas on aina myös erityistä tukea saava oppilas.

Kysymyksessä 39 tiedusteltiin pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden määrää. Kysymykseen 8 (onko koulussanne kuuroja, eriasteisesti kuulovammaisia tai sisäkorvaistutetta käyttäviä oppilaita) myöntävästi vastanneiden 243 koulun oppilaiden kokonaismäärästä (591 oppilasta) pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä ilmoitettiin olevan yhteensä 92 prosenttia (499 oppilasta). Kuuroista viittomakielisistä pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olivat kaikki (100 %) ja tukiviittomia tai viitottua puhetta käyttävistä oppilaista 91 prosenttia. Kuulevista viittomakielisistä oppilaista pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oli 40 prosenttia. Tiedot on esitetty taulukossa 14.

TAULUKKO 14. Pidennetty oppivelvollisuus (SK=suomenkieliset koulut, RK=ruotsinkieliset koulut)

Pidennetty oppivelvollisuus	SK	RK	Yhteensä	Osuus (%) kaikista oman viiteryhmän oppilaista
Kuurot viittomakieliset (n=45)	41	4	45	100
Kuulevat viittomakieliset (n=87)*	32	3	35	40
Tukiviittomia tai viitottua puhetta käyttävät eriasteisesti kuulovammaiset (n=459)	414	5	419	91
Yhteensä (N=591)	487	12	499	92

*) On mahdollista, että tähän ryhmään on ilmoitettu myös eriasteisesti kuulovammaisia viitotun puheen, tukiviittomien tai muiden sellaisten käyttäjiä (katso myös taulukko 11)

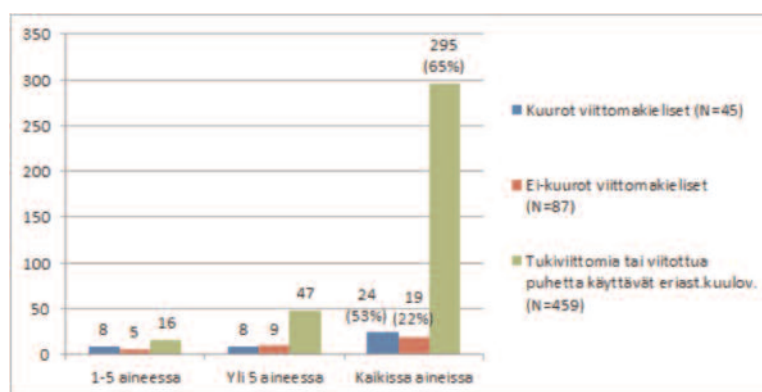
Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kuurojen ja eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden ohjaaminen pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin on enemmän sääntö kuin poikkeus.

Yksilölliset oppimäärät

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin tehtiin vuonna 2010 muutoksia kolmiportaisen tuen säädösten viemiseksi käytäntöön (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010). Perusteiden luvussa 5.1.4 Oppiaineen oppimäärän yksilöllistäminen ja opetuksesta vapauttaminen todetaan:

Opetus järjestetään ottaen huomioon oppilaiden edellytykset ja se voi perustua erilaajuisiin oppimääriin. Ensisijaisena tavoitteena on tukea oppilaan opiskelua yleisen ja tehostetun tuen avulla siten, että yleisen oppimäärän mukaiset tavoitteet on mahdollista saavuttaa kaikissa oppiaineissa. Esimerkiksi eriyttämisen avulla oppilaan opiskelua voidaan tukea keskittymällä oppiaineen ydinsisältöihin. Mikäli edes ydinsisältöihin liittyvien tavoitteiden saavuttaminen hyväksytysti ei tuesta huolimatta ole oppilaalle mahdollista, yhden tai useamman oppiaineen oppimäärä voidaan yksilöllistää. Kieli- ja kulttuuritausta, poissaolot, motivaation puute tai esimerkiksi puutteellinen opiskeluteknikka eivät sellaisenaan voi olla synnä oppimäärän yksilöllistämiseen, vaan oppilasta tulee tukea näissä asioissa muilla sopivilla tavoilla. /- -/ Tavoitteiden tulee kuitenkin olla oppilaalle riittävän haasteellisia. Oppimäärän yksilöllistämistä määrätään erityisen tuen päätöksessä. Oppimäärää ei voida yksilöllistää ilman erityisen tuen päätöstä. /- -/ Oppimäärän yksilöllistäminen on ensisijainen vaihtoehto ennen oppilaan vapauttamista oppimäärän suorittamisesta. Vapauttamiseen oppimäärän opiskelusta tulee olla erityisen painavat syyt. Vapauttamisesta tehdään perusopetuslain 18 §:ssä tarkoitettu hallintopäätös.

Kysymyksessä 39 oli kolmiportaista tukea ja pidennettyä oppivelvollisuutta koskevien kysymysten lisäksi osio, jossa selvitettiin, onko oppilaalla yksilöllistetty oppimäärä kaikissa oppiaineissa, yli viidessä oppiaineessa tai 1–5 oppiaineessa. Vastauksista ilmenee, että kuurojen viittomakielisten oppilaiden ryhmässä oppimäärän yksilöllistäminen kaikissa oppiaineissa on yleistä (53 %), samoin tukiviittomia käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten ryhmässä (65 %). Yli viiden oppiaineen yksilöllistäminen ja 1–5 oppiaineen oppimäärän yksilöllistäminen oli kaikissa oppilasryhmissä vähäisempää. Vastauksia havainnollistetaan Kuviossa 12.

KUVIO 12. Yksilöllistetyt oppimäärät

Erityisen tuen tarpeen, pidennetyn oppivelvollisuuden tarpeen ja yksilöllistettyjen oppimääräiden tarpeiden perusteluihin ei ollut mahdollista paneutua tämän selvityksen yhteydessä. Perusopetuslaki edellyttää kunkin lapsin yksilöllisten vahvuuksien ja tarpeiden kartoittamista, mutta vastaajien antamien avoimien kommenttien perusteella ainakin osassa kuntia päätöksentekoa ohjaavat myös vähäiset resurssit. Kuurojen osalta pidennettyyn oppivelvollisuuteen ohjaaminen näyttää kuitenkin olevan säännönmukaista – tosin perusteluja tälle ei ole tämän selvityksen yhteydessä tuotu esiin avoimien kysymysten tai lisätietojen antamisen yhteydessä. Kaikki vastaajat eivät pitäneet pidennetyn oppivelvollisuudenkaan tuomaa lisäaikaa riittävänä jatko-opinnoissa edellytettyään suomen tai ruotsin kielen taidon saavuttamiselle.

Kuten aiemmin todettiin, kuulovammaisiin ja kuulo-näkövammaisiin oppilaisiin liittyviä palveluja tarjoavat Mikael-koulu (Mikkeli), Onerva Mäen koulu (Jyväskylä) ja Tervaväylän koulu (Oulu), jotka ovat valtion ylläpitämiä kouluja ja resurssikeskuksia. Kysymyksissä 43–47 tiedusteltiin suomenkielisiltä kouluilta yhteistyöstä VALTERI-verkoston tai pääkaupunkiseudulla kuntien yhteistyönä tarjottujen POVER-verkoston palvelujen käytöstä. Ruotsinkielisten koulujen lomakkeessa vastaavat kysymykset esitettiin SPERESin palveluja koskien.

Kysymykseen 43 “Koulumme on tehnyt tai tekee yhteistyötä Valtion erityiskoulujen VALTERI-verkoston kanssa” vastasi myöntävästi yhteensä 46 koulua. (Avoimen kommenttikentän kautta kaksi (2) koulua ilmoitti, että ei tunne VALTERI- tai POVER-verkoston toimintaa.) Kysymys 44 kartoitti, millä tavalla yhteistyötä on tehty; vastaajat saivat luetella kaikki ne työmuodot, joita he olivat käyttäneet. (Taulukko 15.)

TAULUKKO 15. VALTERI-verkoston käyttö suomenkielisissä kouluissa (kaikki vastaajat)

VALTERI-verkoston käyttö* (N= 46 koulua)	Kyllä	Ei	Ei osaa sanoa	Yhteensä
Oppilaan tukijaksot	21	7	1	29
Ohjaavan opettajan käynti koulullanne	26	6	0	34
Ohjaavan opettajan konsultointi (puhelin, sähköposti)	32	2	0	32
Luokanopettajan täydennyskoulutus	12	14	0	26
Erityisopettajan täydennyskoulutus	23	7	0	30
Materiaalihankinnat	34	2	1	37
Muu, mikä?	7	5	0	12
Yhteensä	155	43	2	200

*) Kouluista kaksi on Valteri-verkoston yksiköitä

Vastanneista kouluista 11 on sellaisia, joissa on kuuroja ja 18 niitä, joissa on viittomakielisiä oppilaita (koulut ovat osittain samoja). Näiden koulujen osalta tukimuotojen tarkempi erittely on koottu taulukkoon 16.

TAULUKKO 16. VALTERI-verkoston käyttö kouluissa, joissa on kuuroja tai viittomakielisiä oppilaita (vk)

VALTERI-verkoston käyttö	Koulut, joissa kuuroja				Koulut, joissa viittomakielisiä			
	Kyllä	Ei	Ei osaa sanoa	Yhteensä	Kyllä	Ei	Ei osaa sanoa	Yhteensä
Oppilaan tukijaksot	6	1	0	7	3	2	0	5
Ohjaavan opettajan käynti koulullanne	5	0	0	5	4	1	0	5
Ohjaavan opettajan konsultointi (puhelin, sähköposti)	4	0	0	4	5	0	0	5
Luokanopettajan täydennyskoulutus	0	3	0	3	0	3	0	3
Erityisopettajan täydennyskoulutus	2	2	0	4	3	2	0	5
Materiaalihankinnat	5	0	0	3	6	0	0	6
Muu, mikä?	3	1	0	4	3	0	0	3
Yhteensä	25	6	0	31	24	8	0	32

Kouluista 23 ilmoitti kuuluvansa POVER-verkoston alueelle, mutta niissä ei kuitenkaan raportoitu olevan kuuroja oppilaita. Viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä oppilaita löytyi kahdesta POVER-verkoston alueelle kuuluvasta koulusta. Nämä molemmat koulut myös ilmoittivat tekevänsä yhteistyötä POVER-verkon kanssa.

Ruotsinkielisistä kouluista kysymyksiin 43 ja 44 vastasi yhteensä 5 koulua. Koska kuuroja ja viittomakielisiä oppilaita on vain kahdessa ruotsinkielisessä koulussa, ei ollut tarkoituksenmukaista eritellä tarjottujen palvelujen käyttöä yksityiskohtaisemmin. Kyselylomakkeen ruotsinkielisessä käännöksessä verkostojen nimiä ei tosin ollut sopeutettu vastaamaan ruotsinkielisen opetuksen käytäntöjä, mutta vastaajat toivat avoimen kentän kommentteissa esille, että he ovat tehneet yhteistyötä nimenomaan SPERES-verkon kanssa. (Taulukko 17.)

TAULUKKO 17. SPERES-verkoston käyttö (ruotsinkieliset koulut)

SPERES hyödyntäminen (N=5 koulua*)	Kyllä	Ei	Ei osaa sanoa	Yhteensä
Oppilaan tukijaksot	4	1	0	5
Ohjaavan opettajan käynti koulullanne	4	1	0	5
Ohjaavan opettajan konsultointi (puhelin, sähköposti)	4	1	0	5
Luokanopettajan täydennyskoulutus	3	0	0	3
Erityisopettajan täydennyskoulutus	2	2	0	4
Materiaalihankinnat	3	1	0	4
Muu, mikä?	0	1	0	1
Yhteensä	20	7	0	27

*) Kouluista yksi POVER-verkoston alueella.

Avoimessa kysymyksessä 48 vastaajia pyydettiin kuvaamaan, miten järjestelyjä tai tukipalveluja koulussa tulisi kehittää, jotta viittomakieliset tai viitottua puhetta, tukiviittomia tai muita sellaisia käyttävät oppilaat saisivat maksimaalisen tuen oppimiselleen sekä kieli- ja kulttuuri-identiteetin kehittymiselle. Tätä seurasi toinen avoin kenttä (49) vielä niille vastaajille, jotka halusivat kommentoida viittomakielisten äidinkieli- ja kirjallisuus -oppiaineen opetuksen järjestämistä mm. oppimateriaalien tai resursoinnin kannalta.

48. Miten järjestelyjä tai tukipalveluita koulussanne tulisi kehittää, jotta viittomakieliset tai viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävät oppilaat saisivat maksimaalisen tuen oppimiselleen sekä kieli- ja kulttuuri-identiteetin kehittymiselle?

49. Jos haluatte, voitte antaa lisätietoa tai kommentoida viittomakielisten äidinkieli- ja kirjallisuus -oppiaineen opetuksen järjestämistä (esim. oppimateriaalit, resursointi tms.)

Kysymykseen 48 saatiin vastauksia kaikkiaan 54 suomenkielisestä ja viidestä (5) ruotsinkielisestä koulusta. Näistä 26 painotettiin jatko- ja täydennyskoulutuksen merkitystä; 15 mainittiin henkilökunnan ja neljässä (4) muiden oppilaiden tarve saada koulutusta (tuki)viittomien käyttöön.¹⁹

¹⁹ Samasta koulusta saattoi tulla useita ehdotuksia, minkä vuoksi tässä kuvattujen vastausten numeerinen määrä ei ole sama kuin kysymykseen 48 vastanneiden koulujen määrä

kuulovammaisten lasten kuntoutuksessa vuosituhanen vaihteessa yleistynyt sisäkorvaistute on tuonut kouluun uudenlaisia kuulovammaisia oppilaita.

Näiden kahden erilaisen ilmiön syy–seuraus-suhteista ponnistavien kysymysten yhdistäminen kolmanteen, pedagogiseen näkökulmaan ei ollut kyselylomakkeen laadinnassa, kyselyyn vastauksissa eikä tulosten analysoinnissa kitkatonta. Tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen kehittämistä vuosina 2007–2011 tarkastelleen työryhmän (Ahtiainen ym. 2012) havainnot erityisopetuksen reformin osalta kuvaavat vastaavaa ilmiötä seuraavasti:

Kentällä ei näyttänyt hallitsevan vain *Erytisopetuksen strategia*, vaan myös rinnakkaisia vaihtoehtoja tai jopa vastastrategia eli käynnissä oli taistelu käsitekentän herruudesta. Dokumentit kertovat tarinaa kamppailusta, jota käydään, kun uudet systeemit alkavat valloittaa alaa, mutta maaperä on enemmän tai vähemmän otollinen niiden itämiselle ja juurtumiselle. Näkyä, kuinka käsitteellinen valmius vaihtelee kuntien välillä. Käsitteiden käytön tarkastelu paljastaakin monissa tapauksissa (a) kiertämistä – vaikkapa vain nimekkeitä vaihtamalla, (b) ristiriitaisten mallien rinnakkaiseloa, (c) väljää soveltamista, jolloin alkuperäinen ajatus näyttää vesittyvän, tai (d) muodollista toteuttamista. – – Kunnat käyttävät samoja käsitteitä mutta lähestymistavat ja tulokset vaihtelevat.

Ahtiainen ym. (2012) mukaan yhtenäistä käsitteistöä on pyrittävä varmistamaan moniammatillisen keskustelun kautta, mutta lopullisen yhteisen ymmärryksen saavuttaminen ei ole realistinen toive, vaan käsitteiden määrittelyä on viisainta jatkaa paikallisista lähtökohdista käsin. Paikalliset olosuhteet ja ”oppilaan silmin katsomalla” voidaan saada aikaan todellisia muutoksia, vaikka se edellyttääkin usein erilaisia kompromisseja koulutusinstituutioiden, tutkimuksen ja paikallisen koulukäytännön välillä. (Ahtiainen ym. 2012.) Tässäkin kyselyssä käsitteiden moninaisuuteen liittyvä hämmennys tuli esiin esimerkiksi avoimissa kentissä annettujen kommenttien sekä ei osaa sanoa -vastausten suuren määrän kautta, vaikka vastaajille annettiin mahdollisuus saatekirjeessä perehtyä kyselyssä käytettyihin käsitteisiin. Viittomakielten tunnistaminen oli vastaajille vaikeaa: eroa äidinkielen tai toisen kielen aseman välillä tai viittomakielen ja viitotun puheen välillä ei aina osattu tehdä.

Vastausten analysoinnissa huomiota herättää se seikka, että eriasteisesti kuulovammaisia oppilaita on hajallaan yli kolmessasadassa koulussa. Perinteisen kuurojen opetuksen kohderyhmän eli kuuroina syntyneiden ja viittomakielisessä kasvuympäristössä varttuneiden viittomakielisten oppilaiden lukumäärä on aiempaa huomattavasti pienempi. Lähikouluperiaatteen ja toisaalta sisäkorvaistutteen myötä eriasteisesti kuulovammaiset oppilaat sijoittuvat entistä harvemmin kunnalliseen tai valtion erityiskouluun. Vuonna 2000 tehdyssä selvityksessä mukana olleista kuulovammaisten kouluista enää noin puolessa on kuuroja tai viittomakielisiä oppilaita. Osa entisistä kuulovammaisten kouluista on myös hajautettu erillisiksi ala- ja yläkouluiksi (esim. C.O. Malmin koulu Turussa ja Kaikuharjun koulu Lahdessa). Merkillepantavaa on se, että tällä hetkellä *viittomakielisiä kuuroja oppilaita on viisi tai useampia vain kolmessa koulussa koko maassa*. Näistä kouluista yksi on valtionkoulu, ja muihin kouluihin tulee oppilaita myös lähikunnista. Muut viittomakieliset kuurot oppilaat ovat hajaantuneina eri puolille Suomea ja käyvät yksin kotinsa lähetyvillä olevaa koulua, jossa ei ole muita samaan viiteryhmään kuuluvia.

Viittomakieltä käyttävien oppilaiden sijoittuminen hajalleen, erilleen omasta vertaisryhmästään on piirre, joka on noussut esille myös muissa länsimaissa (Leigh 2009; Blume 2010). Heille tulisi tarjota mahdollisuus oman kielen ja kulttuurin kasvuun (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista; United Nations 2014.) Lukumääräisesti tarkasteltuna viittomakielistä opetusta kaikissa oppiaineissa annetaan vain noin puolelle siitä joukosta, joka tämän aineiston perusteella voidaan katsoa edustavan viittomakieltä (ei tukiviittomia) käyttäviä oppilaita. Viittomakielisen, viitotulla puheella annetun opetuksen ja viittomakielelle tulkatun opetuksen välillä ei kuitenkaan aina osattu nähdä eroa, sillä joissakin lomakkeissa oppilasainesta kuvailevat ja opetusta kuvailevat vastaukset olivat näiltä osin keskenään ristiriitaisia.

Kyselyn kohderyhmään kuuluvien suomenruotsalaisen taustan omaavien oppilaiden kohdalla ei tässä selvityksessä voitu saada tarkkaa kuvaa siitä, millaista kielenmuotoa näiden oppilaiden oppimisympäristöissä käytetään: suomalaista, suomenruotsalaista viittomakieltä vai sekakieltä, joka sisältää sekä suomalaisesta viittomakielestä että puhutusta ruotsinkielestä lainattua sanastoa. Jos kohderyhmään kuuluvat käyttävät viittomakielen tulkkia, ongelmana on tulkkien heikko saa-

tavuus.²⁰ Tämän ryhmän kohdalla voidaankin olettaa, että oman kaksi- ja monikielisuuden kasvuun tarvittava tuki toteutuu heikommin kuin suomalaista viittomakieltä käyttävillä oppilaille. (Ks. myös Martikainen & Rainò 2014.)

Tässä selvityksessä pyrittiin saamaan tietoa äidinkieleltään viittomakielisistä kuulevista oppilaista, ns. CODA-lapsista (child of deaf adult(s)), joilla ainakin toinen vanhemmista tai sisarus on viittomakieltä käyttävä kuuro, kuurosokea tai huonokuuloinen. Viittomakieli voi toimia äidinkielen ohella rinnakkaiskielenä myös niille kuuleville oppilaille, joilla on viittomakielinen sisarus. – Tämän kohderyhmän löytäminen onnistui kuitenkin odotettua huonommin, sillä oppilaita tunnistettiin viittomakieltä käyttävän yhteisön kokoon (oikeusministeriö 2009) ja ikärakenteeseen nähden vähän.

Kolmiportaisen tuen osalta selvityksestä käy ilmi se, että viittomakielisten kuurojen opetuksessa ei ole tapahtunut niin suurta ajattelutavan muutosta kuin ennakoita odotettiin. Kuurot oppilaat sijoittuvat edelleen sataprosenttisesti pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, ja suurin osa heistä on erityisen tuen piirissä. Tämä kertoo joko huolellisesta yksilöllisestä pedagogisesta arvioinnista tai siitä, että (syntymä)kuurojen oppilaiden koulusijoitus saattaa edelleen määräytyä ainoastaan lääketieteellisen diagnoosin perusteella.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin pääsyä tavoiteltaneen siksi, että eriasteisesti kuulovammaisen lapsen toivotaan pääsevän pienempään opetusryhmään. Kuulovammaisten lasten vanhempien keskusteluista etujärjestöjensä foorumeilla on pääteltävissä, että kuntatasolla esimerkiksi perusopetuslain 31 pykälässä mainitut tulkitsemis- ja avustajapalvelut on toisinaan sidottu erityisen tuen päätökseen (mm. Nappi 3/2013). Huoli siitä, että kaikille oppitunneille ei saada tulkkia niissä kouluissa, joissa opettajat eivät osaa viittoa, tuli joissakin vastauksissa esiin avoimien kommenttien kautta. Erityinen tuki tai pidennetty oppivelvollisuus ei kuitenkaan voi muodostua ainoaksi mekanismiksi, jolla viittomakielinen, kuuro tai eriasteisesti kuulovammaisen oppilas saa tarvitsemansa tuen ja johon hän on oikeutettu.

Edellä mainittujen tuen muotojen lisäksi opetusjärjestelyjä tarkasteltaessa tuli esiin, että yksilöllisten oppimäärien käyttäminen tuen muotona on verraten runsasta viittomakielisten oppilaiden ryhmässä. Syitä tähän ei tämän selvityksen puitteissa ollut mahdollista tarkastella. Siksi tarvittaisiin erillistä tutkimusta siitä, ketkä eriasteisista kuulovammaisista tarvitsevat erityistä tukea ja missä muodossa. Erityisopetusta on uudistettu osana maamme koulutuspoliittisia muutoksia, mm. inklusion suuntaan. Taustalla ovat vaikuttaneet samanaikaisesti myös monet muut, toisistaan riippumattomat muutosaallot. Selvityksen tulokset nostavat esiin jatkotutkimukselle useita haastavia kokonaisuuksia:

- Miten inklusion kautta yksittäin lähikoulua käyvien viittomakielisten ja eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opetusta olisi mahdollista kehittää? Miten heidän osaamistaan voitaisiin arvioida valtakunnallisesti vertailukelpoisesti ja oppilaita tasavertaisesti kohdellen?
- Miten edellä mainittujen oppilaiden koulupolkua edeltävä varhaiskasvatus ja esiopetus voisivat muodostaa mahdollisimman häiriöttömän jatkumon? Miten perusopetuksen päättävien oppilaiden opintopolku jatkuu toisen ja mahdollisesti kolmannen asteen opintoihin? Saavatko esimerkiksi viittomakieliset kuurot oppilaat sellaiset, vähintään kahden kielen taidot, joita jatko-opinnoissa edellytetään?
- Millaista täydennyskoulutusta koulujen henkilöstölle tarvitaan?
- Miten selvityksen kohderyhmänä olevien oppilaiden tilannetta pitäisi Suomen peruskouluissa seurata? Mitä ja miten tilastointia heidän kohdallaan tulisi tehdä?

Viittomakielilain mahdolliset vaikutukset opetuslainsäädäntöön tulevat edelleen pohdittaviksi, samoin YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifioinnista käynnistyvät kehittämistoimenpiteet.

Tutkimuksen alussa esitettyjen tutkimuskysymyksien avulla saatiin alustavaa tietoa kuurojen ja viittomakieltä käyttävien oppilaiden kohderyhmän tilanteesta perusopetuksessa. Perusopetuslain muutoksesta huolimatta valtaosa näistä oppilaista sijoittuu kuulovammansa vuoksi erityisen tuen piiriin ja heidän oppivelvollisuuttaan on pidennetty. Lisäksi oppimäärien yksilöllistäminen on yleistä. Perinteiset kuulovammaisten koulut ovat vähentyneet, ja niiden oppilasmäärät ovat tämän

²⁰ Tilanteeseen on vaikuttanut se, että suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien koulutus on toteutunut vain kertaluontoisena 1990-luvulla, ja tulkeista enää murto-osa työskentelee tulkin tehtävissä

oppilasryhmän osalta pieniä: vain kolmessa koulussa on yli viisi kuuroa tai viittomakielistä oppilasta, ja muut ovat sijoittuneet yksittäin lähikouluihin eri puolille maata. Tämä heikentää mahdollisuuksia järjestää laadukasta viittomakieli äidinkielenä -opetusta tai muuta opetusta eri oppilaineissa yksittäisille oppilaille viittomakielellä. Viittomakielisten oppilaiden kulttuurisen kasvun tukeminen on haastavaa, sillä yksittäin sijoittuneille on erittäin harvoin koulussa tarjolla aikuisia roolimalleja tai omaa vertaisryhmää.

Uutena ryhmänä selvityksessä nostettiin esille viittomakieltä äidinkielenään käyttävät kuulevat oppilaat, joiden tunnistaminen osoittautui vaikeaksi – samoin niiden eriasteisesti kuulovammaisten, joille viittomakieli on toinen kieli. Lisäksi selvitys toi esiin yli tuhat peruskoululaista, jotka tarvitsevat kommunikaatiossaan viittomia, puhutun kielen ohella. Myös näiden ryhmien osaamisen seuraaminen ja arviointi sekä koulujen tukeminen oppilaiden rinnakkaiskielien edistämisessä ansaitsisivat oman huomionsa.

9 Selvityksessä esille nousseita asioita

Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetusjärjestelyjä tarkasteltiin valtakunnallisesti sekä kielellisen ja kulttuurisen kasvun tuen että kolmiportaisen tuen kannalta. Molempien osa-alueiden osalta selvityksessä tuli esiin toimeenpanotason ongelmia, joita voidaan korjata selkeyttämällä perusopetuslakia ja siihen liittyviä määräyksiä:

1. Perusopetuslain 10 pykälä, Opetuskieli: sisältöä on arvioitava uudelleen, sillä nykyisellään velvollisuus antaa opetusta viittomakielellä määräytyy kuulovammaisuuden asteen perusteella, ja tuolloinkin opetuksen järjestäjällä on mahdollisuus arvioida viittomakielisen opetuksen tarpeellisuutta.
2. Perusopetuslain 12 pykälä, Äidinkielen opetus: viittomakielisten kuulevien oppilaiden oikeutta opiskella viittomakieltä äidinkielenä tai toisena kielenä tulee vahvistaa ja viittomakielen opetuksen järjestämisen säädöspohjaa tarkistaa, jotta resursointia voidaan lisätä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien oppilaiden äidinkielen opetuksen järjestämiseen esimerkiksi suomenruotsalaisen viittomakielen osaajien lisäkoulutuksella. Viittomakielisten opetus vaatii kuitenkin paljon lisäresursointia, missä saamelaiden kotiseutualueelle myönnetty lisärahoitus kielipesien ja kielikykykerhotoimintaan voisi toimia mallina. Lisäksi nykyisen tuntijaon tarkoituksenmukaisuutta viittomakielisten oppilaiden äidinkieli- ja kirjallisuus -kokonaisuuden osalta on arvioitava uudelleen kaksikielisyiden kehityksen ja jatko-opintokelpoisuuden saavuttamisen näkökulmasta.
3. Nykyinen valtion maksuperustelakiin sidottu valtion erityiskoulujen tarjoama ohjaustoiminta lähikouluille ei tavoita kaikkia tuen tarvisijoita kuntien vaihtelevien resurssien vuoksi. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetuksen tueksi tulee luoda osaamiskeskustoimia tai osoittaa valtion erityistehtävä yksiköille, joiden palveluja olisi mahdollista käyttää maksutta.

Viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen kelpoisuuskyseminen sekä muiden kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden kanssa työskentelevien ammattihenkilöiden kelpoisuuskysemykset mm. opetuskielen hallinnan kannalta on selvitettävä. Tarvittaessa opetushenkilöstölle (avustajat ja tulkit mukaan lukien) tulee järjestää täydennys- ja lisäkoulutusta molemmista kansallisista viittomakielistä sekä yleisestä viittomakielen ja viittomakielisen opetuksen didaktiikasta

4. Erityisopetukseen liittyviä valtakunnallisia tilastointiperiaatteita on muutettu vuonna 2010 oppilasta kuvailevista luokituksista tarjotun tuen näkökulmaan, jotta tilastointi vastaisi perusopetusta koskevaa muutunutta lainsäädäntöä ja perusopetussuunnitelman perusteita. Kuulovammaisten, kuurojen ja viittomakieltä käyttävien oppilaiden lukumäärästä ja sijoittumisesta perusopetuksessa tulisi kuitenkin olla tilastollista tietoa edelleenkin säännöllisesti saatavilla, jotta tähän ryhmään voitaisiin kohdistaa myös tulevaisuudessa riittäviä pedagogisia, kieli- ja koulutuspoliittisia toimenpiteitä. Tilastoinnissa ja raportoinnissa on myös varmistettava, että kohderyhmää koskeva terminologia on yhdenmukaista ja läpinäkyvää.

Edellä mainituille uudistuksille on varattava riittävät resurssit. Lisäksi lainsäädännön osalta tulee varautua viittomakielilain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen noudattamista koskeviin muutoksiin hallinnonalan säädöksissä ja rahoituksessa. (Vertaa myös Ulkoasiainministeriön (2013) työryhmän mietintöön Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta.)

Viittomakieliselle kuuroille tai viittomakieltä käyttävälle eriasteisesti kuulovammaiselle lapselle saavutettavuus tarkoittaa ennen kaikkea mahdollisuutta käyttää viittomakieltä päivittäin kaikissa tilanteissa. Vahva viittomakielen taito mahdollistaa muun oppimisen. Paikallisesti yksi tapa tukea lähiopetuksen tarpeita voisi olla kiertävien viittomakielen opettajien virkojen perustaminen seutukunnittain tms. Selvityksen tulosten perusteella on tarpeen jatkaa tiedonkeruuta ja kiinnittää huomiota ainakin seuraaviin kokonaisuuksiin:

5. Viittomakieli äidinkielenä -opetuksen kehittäminen: kehitetään menetelmiä etäyhteyksiä hyödyntävään viittomakielisten opetukseen; selvitetään mahdollisuuksia kehittää viittomakielen kielipesätoimintaa ja kulttuuritoimintaa koulujen yhteyteen. Lisäksi viittomakieli äidinkielenä -opetukseen sisältyvä tuki oppilaan kulttuuri-identiteetin kasvulle tulee varmistaa.
6. Viittomakielisen oppimateriaalin tuotannon käynnistäminen yhteistyössä Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Viittomakielisen kirjaston kanssa.

Nykyiseen perusopetuslakiin sisältyvän kolmiportaisen tuen mallin toteutumista kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden osalta on syytä tarkastella lähemmin. Kielellisten oikeuksien toteutumiseen liittyvien järjestelyjen rinnalla oppilaalle tarjottavan tuen tulee aidosti vastata hänen yksilöllisiä kykyjään ja tarpeitaan. Lisäksi oppilaiden tulisi olla yhdenvertaisessa asemassa asuinpaikastaan riippumatta. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetusjärjestelyjen tutkimusta tulee jatkaa nyt toteutettua selvitystä yksityiskohtaisemmin, jotta oppilaiden oppimisen olosuhteet olisivat nykyistä yhtenäisempiä. Jatkotutkimuksen tulisi tuottaa

7. Uutta tietoa opetusjärjestelyjen eri muodoista, erilaisiin ratkaisuihin päättymisen perusteluista ja hyvistä käytännöistä.

Lisäksi

8. Opetushenkilöstön koulutustarpeet on selvitettävä ja täydennyskoulutuksen järjestämisestä on huolehdittava. Täydennyskoulutuksen kokonaisuuksia tulee olla tarjolla myös opetushallinnossa työskenteleville sekä opettajakoulutukselle. Lisäksi täydennyskoulutuksen tulee sisältyä muihin kuulovammaisten oppilaiden opetusta kehittäviin hankkeisiin.

Selvitykseen kootut tiedot antavat kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden tilanteesta karkean yleiskuvan. Oppilasaineksessa ja pedagogiikassa tapahtuneet rakenteelliset muutokset ovat omalta osaltaan vaikuttaneet siihen, että tämän kohderyhmän opetuksessa on monenlaisia kehittämistarpeita. Tämän vuoksi esitetään, että opetus- ja kulttuuriministeriö asettaisi *viittomakielisten opetuksen kehittämishankkeen* (ottaen myös huomioon suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät oppilaat). Hankkeella edistettäisiin myös valmisteilla olevien viittomakielilain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa opetuksen kentällä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (2010) koulutusta koskevassa artiklassa 24 ja muissa viittomakielten käyttöä koskevissa artikloissa korostuvat *saavutettavuus, kohtuulliset mukautukset ja kaikille sopiva suunnittelu* (universal design)²¹. Nämä kolme teemaa muodostavat myös sopimuksen tarkoittaman *inklusiivisen opetuksen* käsitteen perustan, ja ne voisivat muodostaa myös viittomakielisten opetuksen kehittämishankkeen viitekehyksen.

Koska tämä selvitys sisälsi ainoastaan perusopetuksessa olevat kuurot ja viittomakieliset oppilaat, kokonaiskuva tämän lasten ja nuorten ryhmän kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja mahdollisten tukimuotojen tarpeesta jää kapeahkoksi. Jatkossa olisi syytä tarkastella myös perusopetusta edeltävän varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen vaiheiden ja kouluun siirtymisen nivelvaiheeseen liittyviä kehittämistarpeita. Vastaavasti perusopetuksen jälkeisten jatko-opintojen tilanne kuurojen ja viittomakielisten opiskelijoiden osalta sekä jatko-opintoihin siirtymisen nivelvaiheeseen liittyvät kehittämistarpeet tulisi käydä läpi. Lisäksi edellä kuvattujen kaltaisia kehittämistoimia on kohdistettava myös viittomakielestä johdettuja kommunikaatiomenetelmiä eli viitottua puhetta ja tukiviittomia käyttäville oppilasryhmille erillisessä hankkeessa.

²¹ Vertaa myös Suomessa yleisesti käytetyt termit esteettömyys; design for all: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tietopaketti/saavutettavuus/suomen_dfa_verkosto.

10 Lähteet

- Ahonen, O. 2007. Viittomakielisten äidinkielenopetuksen vaiheita ja nykypäivää. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Aluehallintovirasto 2014. Toimialueet. https://www.avi.fi/web/avi/toiminta-alue#.U1Inffl_tyw.
- Ahtiainen, R. & Beirad, M. & Hautamäki, J. & Hilasvuori, T. & Lintuvuori, M. & Thuneberg, H. & Vainikainen, M-P. & Österlund, I. 2012. Tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen kehittäminen 2007–2011. Kehittävän arvioinnin loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:5.
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 14.12.1998/986.
- Blanchfield B. & Feldman J. J. & Dunbar, J. L. & Gardner E. N 2001. The severely to profoundly hearing-impaired population in the United States: Prevalence estimates and demographics. *Journal of the American Academy of Audiology* 2001: 4.
- Blume, S. 2010. *The artificial ear. Cochlear implants and the culture of deafness*. New Brunswick & New Jersey & London: Rutgers University Press.
- Dufva, H. & Pietikäinen, S. 2009. Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli* 29:1.
- Erityisopetuksen strategia 2007. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:47. Helsinki: Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi. HE 86/1997.
- Helling, R. 1946. *Dövstumsskolan i Borgå 1846–1946*. Åbo: Abo Tidnings och Tryckeri Aktiebolag.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. 13., osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Hoyer, K. 2013. Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon. – K. Granqvist & P. Rainò (toim.), *Rapautuva kieli*. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Huttunen, K. & Välimaa, T. 2010. Parents' views on changes in their child's communication and linguistic and socio-emotional development after cochlear implantation. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 2010:15.
- Hyde, M. & Punch, R. 2011. The modes of communication used by children with cochlear implants and the role of sign in their lives. *American Annals of the Deaf* 2011:155.
- Hyvärinen, H. & Lonka, E. 2013. Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten kommunikaatio, päivähoito ja koulu Suomessa. Esitelmä Satakieliseminaarissa. Satakieliohjelma, Järvenpää 27.9.2013.
- Jokinen, M. 2000. Viittomakielinen opettajankoulutus. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankeen (OPEPRO) selvitys 7. Helsinki: Opetushallitus.
- Kalela, E. 2009. Keitä huonokuuloiset oikein ovat? Lähtökohtia huonokuuloisten sosiaalisten identiteettien tutkimukselle. Helsinki: Kuuloliitto. http://www.kuuloliitto.fi/fin/kuuloliitto/materiaalipankki/julkaisut_ja_raportit/.
- Kiili, J. & Pollari K. (toim.) 2012. "Hei, kato mua!" Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=5535297&name=DLFE-20222.pdf.
- Kirjavainen, T. & Pulkkinen, J. & Jahnukainen, M. 2013a. Erityisopetuksen kuntien väliset erot perusopetuksessa. Työpäpaperi. Valtiontalouden tarkastusvirasto, Tuloksellisuustarkastus. https://www.vtv.fi/files/3563/Tyopaperi_Erityisopetuksen_kuntien_valiset_erot_perusopetuksessa.pdf
- Kirjavainen, T. & Pulkkinen, J. & Jahnukainen, M. 2013b. Erityisopetuksen muutostrendit perusopetuksessa 2000-luvulla. Työpäpaperi. Valtiontalouden tarkastusvirasto, Tuloksellisuustarkastus. https://www.vtv.fi/files/3564/Tyopaperi_Erityisopetuksen_muutostrendit_perusopetuksesa_2000-luvulla.pdf.
- Kumpulainen, T. (toim.) 2014. Opettajat Suomessa 2013. Koulutuksen seurantaraportit 2014:8. Helsinki: Opetushallitus. http://www.opi.fi/download/156282_opettajat_suomessa_2013.pdf.
- Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta. 29.12.2009/1704.
- Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta. 1705/2009.
- Laki perusopetuslain muuttamisesta. 642/2010.
- Latomaa, Sirkku (toim.) 2004. Äidinkieli ja toiset kielet. Pohjoismainen kaksikielisyystyöpaja Tampereella 18.–20.10. Tampere Studies in Language, Translation and Culture, Series B 1. Tampere: Tampere University Press.
- Leigh, I. 2009. *A leans on deaf identities*. Oxford: Oxford University Press.
- Leigh I. & Rush, L. 2011. Deaf children with cochlear implants & their families. Esitelmä kongressissa European Society for Mental Health and Deafness (ESMHD) SIG-meeting, 5–8 October, 2011, Tenerife, Spain.
- Lonka, E. & Jauhainen, T. 2009. Kuulemisen häiriöt ja puhe. Olli Aaltonen ym. (toim.), *Puhuva ihminen*. Puhetieteiden perusteet. Helsinki: Otava.
- Martikainen, L. & Rainò, P. 2014 (painossa). Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen toteuttaminen ja tulevaisuuden tarve. Hankeraportti. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Merimaa, E. 2009. Selvitys erityiskoulujen ja sairaalaopetuksen asemasta, tehtävistä ja rahoituksesta kehittämissuhteissa. Opetusministeriön julkaisuja 2009: 37. Helsinki: Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Nappi 3/2013, Koulu-Suomi –sanasto. Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry.
- Oikeusministeriö 2009. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009.
- Opetushallitus 2004. Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001–2002. Moniste 11/2004. http://www.opi.fi/download/48985_romanilasten_perusopetuksen_tila.pdf.

- Opetushallitus 2014a. Tehostetun ja erityisen tuen kehittämistoiminta [2008–2011]. <http://www.oph.fi/kehittamis-hankkeet/kelpo>.
- Opetushallitus 2014b. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppimisen_ja_koulunkaynnin_tuki.
- Opetushallitus 2014c. Ketkä kuuluvat pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/pidennetty_oppivelvollisuus/ketka_kuuluvat_pidennetyn_oppivelvollisuuden_piiriin
- Opetushallitus 2014d. VALTERI. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen verkosto. <http://www.valteri.fi/>
- Opetushallitus 2014e. Erityinen tuki. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/erityinen_tuki
- Opetushallitus 2014f. Pidennetystä oppivelvollisuudesta päättäminen. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/pidennetty_oppivelvollisuus/pidennetysta_oppivelvollisuudesta_paattaminen
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvitys kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014: 2. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Koulutuspolitiikan osasto. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/okm02.pdf?lang=fi>.
- Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista 2.4.2007/392.
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki: Opetushallitus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010. Määräykset ja ohjeet 2011:20. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/132882_Perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteiden_muutokset_ja_taydennykset2010.pdf
- Pliit, K. 1984. Carl Henrik Alopaeus aistivammaistyön uranuurtajana Suomessa. Väitöskirja. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 128. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.
- Rainö, P. 2000. Carl Oscar Malm – suomalaisen viittomakielen isä. Anja Malm (toim.), Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura.
- Rajala, S. (toim.) 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Oppaat ja käsikirjat 2011: 14. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/137406_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tuen_hyvia_kaytantoja.pdf.
- Rajala, S. & Salonen, M. & Blomerus, S. & Nissilä, L. 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Raportit ja selvitykset 2011: 26. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/140023_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tilannekatsaus_2010-2011_ja_toimenpide-ehdotukset.pdf.
- Salmi, E. & Laakso, M. 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Salomaa, K. 2008. Viittomakielinen oppilas yleisopetuksessa – opettajien ajatuksista integraation toteutumiseen. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, opettajakoulutuslaitos.
- Sorri M. 2005 [2000]. Kuulovikojen tyypit, etiologia ja esiintyvyys. E. Lonka & A-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), Kuulon ja kielen kuntoutus. Vuorovaikutuksesta kommunikointiin. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sume, H. 2008. Perheen pyörteinen arki. Sisäkorvaistutetta käyttävän lapsen matka kouluun. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 158, Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 60. Helsinki: Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Suomen Kuntaliitto 2013. Kouluikkuna. Perusopetuksen vuoden 2011 tunnuslukujen vertailua. <http://www05.turku.fi/ah/kasosvpj/2013/0213001x/2870781.htm>
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (A): Erityisopetus [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-1595. 2008, Erityisopetukseen siirretyt peruskoulun oppilaat otto- tai siirtopäätöksen perusteiden mukaan 2008. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.4.2014].
- Saantitapa: http://www.stat.fi/til/erop/2008/erop_2008_2009-06-10_tau_002.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (B): Erityisopetus [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.4.2014]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/erop/2012/erop_2012_2013-06-12_tie_001.fi.htmlTieteen termipankki 21.04.2014: Kielitiede:äidinkieli. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:äidinkieli>.
- Takkinen, Ritva 2013. Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten viittomakielen ja puhutun kielen omaksuminen. Lähivõrdlusi/Lähivertailuja, Issue 23. DOI: <http://dx.doi.org/10.5128%2FLV23.15>
- Ulkoasiainministeriö 2013. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=297661&contentlan=1&culture=fi-FI>
- United Nations 2014. Human rights. Convention on the rights of persons with disabilities. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx>
- Valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen muuttamisesta 105/2012
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tunnuslaista 422/2012.
- Valtioneuvoston kanslia 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>.

Valtion maksuperustelaki 150/1992.

Viittomakielisten kielelliset oikeudet. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2011. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-130-2>.

Välilmaa, T. & Lonka, E. 2010. Näkökulmia sisäkorvaistutetta käyttävien lasten puhutun kielen kehitykseen ja kommunikatoon. Puhe ja kieli, 30. <http://ojs.tsv.fi/index.php/pk/article/view/4737/4440>

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. [Suomen UNICEF.] http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2010. Neuvoston päätös, tehty 26 päivänä marraskuuta 2009, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen tekemisestä Euroopan yhteisön puolesta. 2010/48/EY. Euroopan Unionin virallinen lehti. Lainsäädäntö. L 23, 27. tammikuuta 2010. <http://www.vane.to/images/stories/LexUriServ.pdf>

11 Tiivistelmä

Kaikkiin perusopetusta antaviin kouluihin lähetettiin kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetukseen liittyvä sähköinen, rehtoreille suunnattu kysely syyslukukaudella 2013. Kyselyyn vastasi suomenkielisistä kouluista noin 50 prosenttia ja ruotsinkielisistä kouluista noin 33 prosenttia.

Opetusjärjestelyjen selvittämistyön pohjaksi hankittiin tietoa kohderyhmään kuuluvien oppilasryhmien koosta ja sijoittumisesta. Selvityksen kohderyhmään kuuluvia kuuroja ja viittomakielisiä oppilaita sekä eriasteisesti kuulovammaisia oppilaita ilmoitettiin olevan 304 koulussa: kuuroja oppilaita 16, huonokuuloisia 218 ja sisäkorvaistutetta käyttäviä oppilaita 71 koulussa. Lisäksi kymmenissä kouluissa on viitottua puhetta, tukiviittomia tai muita sellaista puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä käyttäviä oppilaita. Kaikkien edellä mainittujen koulujen yhteenlaskettu kohderyhmään kuuluvien oppilaiden määrä on 1 313, josta kuuroja ja eriasteisesti kuulovammaisia noin 500 (katso taulukot 4 ja 14).

Viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä oppilaita oli aiemmassa selvityksessä (Jokinen 2000) ilmoitettu olevan yhteensä 258 oppilasta 14 kunnallisessa ja 3 valtionkoulussa. Tuolloin ei tarkasteltu ruotsinkielisen opetuksen tilannetta. Lukuvuonna 2013–14 äidinkieleltään viittomakielisiä oppilaita kyselyyn osallistuneista kouluista ilmoitettiin alle sata²² yhteensä 23 koulusta (21 kunnallista ja 2 valtionkoulua). Kunnallisista kouluista kaksi (2) on ruotsinkielisiä ja niistä oppilaiden äidinkieleksi ilmoitetaan suomenruotsalainen viittomakieli. Kunnallisista kouluista 15 sellaisia, joissa viittomakieltä äidinkielenään tai toisena kielenään käyttävä oppilas on kuuleva. Heistä osa on perhetaustaltaan viittomakielisiä. Kaiken kaikkiaan viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä oppilaita on yhteensä 23 koulussa, ja viittomakieltä toisena kielenä käyttäviä on 26 koulussa. Näistä samoja kouluja on seitsemän (7), joten yhteensä viittomakieltä ensimmäisenä tai toisena kielenään käyttäviä oppilaita on tämän kyselyn perusteella ainakin 42 eri koulussa.

Viittomakielistä opetusta annetaan kaikissa oppiaineissa viidessä (5) koulussa, osassa oppiaineita kuudessa (6) koulussa. Opetusta viittomakielellä äidinkielenä annetaan 15 koulussa. Myös viittomakielien käytöstä toisena kielenä saatiin vastauksia, mutta koska selvitykseen ei sisällynyt perusteellista kaksi- tai rinnakkaiskielisyyden määrittelyä, ryhmän tunnistamisessa oli epävarmuutta. Viittomakieltä äidinkielenä tai toisena kielenä käyttävien oppilaiden lukumäärä jää kaiken kaikkiaan alle 10 prosentin selvityksen kohderyhmään kuuluneiden oppilaiden kokonaismäärästä.

Tällä hetkellä vain kolmessa koulussa on yli viisi viittomakielistä ja/tai kuuroa oppilasta. Näiden koulujen ulkopuolelle sijoittuvien oppilaiden kielellisen, kulttuurisen ja ennen kaikkea sosiaalisen kehityksen kannalta tilannetta voidaan pitää erittäin haastavana. Kouluissa ja kunnissa on asiantuntemusta kuulovammoista, mutta ei niinkään viittomakielestä ja siihen liittyvästä kulttuurista. Myös alan asiantuntijoiden käyttö kulttuurisen kasvun tukena on vähäistä. Oppilaiden opintomenestyksestä saadut vastaukset olivat vähäisiä ja monitulkintaisia suuren yksilökohtaisen variaation vuoksi, joten aiheesta ei tässä selvityksessä kyetty kokoamaan luotettavaa tietoa.

²² Tarkkaa lukua ei tässä selvityksessä käytetystä luokittelusta johtuen ole mahdollista antaa. Katso taulukko 4

Opetusjärjestelyjä tarkasteltiin hallinnollisesta näkökulmasta. Valtaosa viittomakielisistä kuuroista on erityisen tuen piirissä ja kaikki on sijoitettu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. Tästä syystä suurin osa heidän opettajistaan on erityisluokanopettajia tai erityisopettajia. (Opettajien viittomakielen taidosta ei tässä selvityksessä kerätty tietoa.) Oppimäärien yksilöllistäminen kaikissa oppiaineissa oli verraten yleistä sekä viittomakielisten kuurojen ryhmässä (53 %) että viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten ryhmässä (65 %). Koko kohde-ryhmän käyttämien tulkitsemis- ja avustajapalvelujen osalta ilmi, että oppilaille on järjestetty luokka-avustajia 94 koulussa, henkilökohtaisia avustajia 58 koulussa ja viittomakielen tulkkeja 21 koulussa. Kaikissa kouluissa tulkin käyttö kaikilla oppitunneilla ei ollut mahdollista.

Selvityksen toimenpide-ehdotukset kohdistuvat a) perusopetuslain ja sen perusteella annettujen asetusten ja määräysten tarkentamiseen viittomakielten osalta ja b) toimeenpanon nykyisten ongelmien ratkaisemiseen, erityisesti suomenruotsalaisen viittomakielen osalta. Saatujen tietojen perusteella ehdotetaan erillisen *viittomakielisten opetuksen kehittämishankkeen* käynnistämistä, jotta saataisiin tarkempaa tietoa opetusjärjestelyjen eri muodoista ja hyvistä käytännöistä, voitaisiin järjestää opetushenkilöstön täydennys- ja lisäkoulutusta ja niiden myötä kehittää muun muassa viittomakielen opettamista äidinkielenä ja valmistaa viittomakielistä oppimateriaalia. Lisäksi lainsäädännön osalta tulee varautua viittomakielilain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen noudattamista koskeviin muutoksiin hallinnonalan säädöksissä ja rahoituksessa.

Edellä kuvattujen kaltaisia kehittämistoimia on kohdistettava erillisessä hankkeessa myös viittomakielestä johdettuja puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä eli viitottua puhetta, tukiviittomia jne. käyttäville oppilasryhmille.

Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä

http://www.kuurojenliitto.fi/Sahkoiset_julkaisut/

Tämä on sivun päätaso, jolta kaikki digijulkaisut löytyvät.

Sammandrag

Till alla skolor som ger grundläggande utbildning skickades höstterminen 2013 en elektronisk enkät i anslutning till undervisningen för döva och teckenspråkiga elever. Enkäten riktades till rektorerna och den besvarades av ca 50 procent av de finskspråkiga skolorna och ca 33 procent av de svenskspråkiga skolorna.

Som underlag för utredningen av undervisningsarrangemangen skaffades information om storleken på de undervisningsgrupper som hör till målgruppen och om gruppernas placering. Döva och teckenspråkiga elever och elever med hörselskador av olika svårighetsgrad som hör till målgruppen för utredningen fanns i 304 skolor: döva elever i 16 skolor, elever med hörselnedsättning i 218 skolor och elever som använder Cochleaimplantat i 71 skolor. I tiotal skolor fanns därtill elever som använder tecknat språk, stödtecken eller andra liknande metoder som stöder eller ersätter tal. Sammanlagt fanns det i de ovan nämnda skolorna 1313 elever som hör till målgruppen, av vilka ca 500 döva eller med en hörselskada av olika svårighetsgrad (se tabellerna 4 och 14).

I en tidigare utredning (Jokinen 2000) fanns det sammanlagt 258 elever som använde teckenspråk som modersmål (14 kommunala och 3 statliga skolor). Då granskades inte situationen inom den svenskspråkiga undervisningen. Läsåret 2013–14 anmäldes mindre än 100 teckenspråkiga elever från²² sammanlagt 23 skolor av alla de skolor som deltog i enkäten (21 kommunala och 2

²² På grund av den klassificering som använts i denna utredning kan exakt antal inte ges. Se tabell 4

statliga skolor). Av de kommunala skolorna är två (2) svenskspråkiga och elevernas modersmål är i dessa det finlandssvenska teckenspråket. Av de kommunala skolorna är 15 sådana där eleven som använder teckenspråk som sitt modersmål eller som andra språk är hörande. Av dem är en del teckenspråkiga till familjebakgrunden. Allt som allt finns det elever som använder teckenspråket som modersmål i 23 skolor och elever som använder teckenspråket som sitt andra språk i 26 skolor. Samma av dessa skolor är sju (7), så sammanlagt finns det på basis av denna enkät i åtminstone 42 skolor elever som använder teckenspråk som sitt första eller som andra språk.

Fem skolor (5) ger teckenspråkig undervisning i alla läroämnen, och sex (6) skolor i en del av läroämnena. Undervisning i teckenspråk som modersmål ges i 15 skolor. Även om användning av teckenspråk som andra språk erhöles svar, men eftersom tvåspråkighet eller parallellspråkighet inte definierades grundligt i utredningen fanns det en viss osäkerhet i identifieringen av gruppen. Antalet elever som använder teckenspråk som modersmål eller som andra språk stannar allt som allt under 10 procent av det sammanlagda antalet elever som hör till målgruppen.

Endast tre skolor har för närvarande fler än fem teckenspråkiga och/eller döva elever. Med tanke på den språkliga, kulturella och framför allt sociala utvecklingen för de elever som finns utanför dessa skolor kan situationen betraktas som mycket utmanande. I skolorna och kommunerna finns sakkunskap om hörselskador, men i mindre utsträckning om teckenspråk och teckenspråkig kultur. Även sakkunniga anlitas sällan som stöd för den kulturella utvecklingen. Svaren som gällde elevernas studieförframgång var få och kunde tolkas på många olika sätt på grund den stora individuella variationen, och tillförlitlig kunskap om detta ämne kunde därför inte fås i denna utredning.

Undervisningsarrangemangen granskades ur en administrativ synvinkel. Majoriteten av de teckenspråkiga döva omfattas av särskilt stöd och alla av förlängd läroplikt. Därför är största delen av dessa elevers lärare specialklasslärare eller speciallärare. (Information om lärarnas teckenspråkskunskaper samlades inte in i samband med denna utredning.) Individualiserad undervisning i alla läroämnen var ganska allmänt både i gruppen teckenspråkiga döva (53 %) och i gruppen hörselskadade som använder tecknat tal eller stödtecken (65 %). I fråga om de tolknings- och assistenttjänster som hela målgruppen använder framgick det att klassassistenter har ordnats för eleverna i 94 skolor, personliga assistenter i 58 skolor och teckenspråkstolkare i 21 skolor. I alla skolor var inte möjligt att använda tolk under alla lektioner.

Utredningens åtgärdsförslag gäller a) precisering av lagen om grundläggande utbildning och de på basis av denna utfärdade förordningarna och bestämmelserna i fråga om teckenspråken och b) lösning av de nuvarande problemen vid genomförandet, speciellt i fråga om det finlandssvenska teckenspråket. På basis av den information som erhållits föreslås ett särskilt utvecklingsprojekt för undervisningen för teckenspråkiga. Syftet är att få exaktare information om olika former av undervisningsarrangemang och god praxis, kunna ordna fortbildning och påbyggnadsutbildning för undervisningspersonalen och på så sätt kunna utveckla undervisningen i teckenspråk som modersmål och framställa teckenspråkigt undervisningsmaterial. Dessutom bör man i fråga om lagstiftningen förbereda sig på de förändringar i förvaltningsområdets bestämmelser och finansiering som följer av teckenspråkslagen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Utvecklingsåtgärder i stil med de ovan beskrivna måste inom ramen för ett särskilt projekt även gälla de elevgrupper som använder metoder som stöder eller ersätter tal och som härletts från teckenspråket, d.v.s. tecknat tal, stödtecken osv.

Summary

In the autumn of 2013, an electronic questionnaire was sent to the rectors of all primary and lower secondary schools (children aged 7–16) concerning the teaching of deaf and signing pupils. Responses were received from about 50% of Finnish-language schools and from approximately 33% of Swedish-language schools.

As a basis for the report on teaching arrangements, information was gathered on the size and placement of the groups in question. It was reported that deaf and signing pupils, as well as pupils with varying degrees of hearing loss were enrolled in 304 schools: deaf pupils in 16, hard of hearing in 218 and pupils with a cochlear implant in 71 schools. In addition, there are pupils who use sign-supported speech, keyword signing, etc. to either facilitate or replace speech in dozens of schools. In total, there were 1,313 pupils in the target group, of which deaf or those with varying degrees on hearing impairment accounted for approximately 500 (see Tables 4 and 14).

In an earlier study (Jokinen 2000), it was reported that there were 258 pupils who had sign language as their mother tongue, in 14 municipal schools and in 3 state-run schools. At that time, the situation in Swedish-language schools was not investigated. During the academic year 2013–14, it was reported that there were less than one hundred²² pupils in the participating schools with sign language as their mother tongue in 23 schools (21 municipal and 2 state-run). Of the municipal schools, two were Swedish-language, and the pupils in them were reported to have Finland-Swedish sign language as their mother tongue. Among the municipal schools, 15 reported that a hearing pupil had sign language as either the mother tongue or a second language. Some of them came from a family that used sign language at home. In total, there are pupils with sign language as their mother tongue in 23 schools and with sign language as a second language in 26 schools. Of these, seven have both types of pupils, and thus the total number with pupils who have sign language as either their first or second language is at least 42 on the basis of this study.

Sign language teaching is provided in all subjects in five schools, and in some subjects in six schools. Teaching is provided in sign language as the mother tongue in 15 schools. Responses were also received concerning the use of sign language as a second language, but because the difference between bilingualism and parallel language use was not rigorously defined in the study, there was some uncertainty in identifying this group. In any case, the proportion of pupils with sign language as their first or second language accounts for less than 10% of the total number of pupils belonging to the target group in this study.

At present, there were only three schools with more than five signing and/or deaf pupils. The situation concerning the linguistic, cultural and, above all, social development of those pupils not enrolled in these schools can be considered extremely challenging. School and municipalities have expertise in relation to hearing impairment, but not so much in relation to sign language and the associated culture. The use of experts as a support for cultural growth is scanty. Responses concerning the academic success of the pupils were few and ambiguous due to the great individual variation, and thus this study was not able to gather reliable data on this topic.

Teaching arrangements were examined from the administrative point of view. The majority of the deaf are provided special support, and have an extended period of compulsory education. For this reason, most of their teachers are clinic-type or classroom special education teachers. (Data was not collected on the teachers' sign language skills in this study.) The use of an individualized syllabus was quite common in all subjects among both the deaf signing pupils (53%) and those with varying degrees of hearing impairment using sign-supported speech or keyword signing (65%). Among the entire target group, classroom assistants had been arranged for the pupils in 94 schools, personal assistants in 58 schools and sign language interpreters in 21 schools. The use of a sign language interpreter was not possible during all lessons in all schools.

The measures recommended on the basis of this study concern a) amending the Basic Education Act and the accompanying Government Decrees and regulations in regards to sign language, and b) solving the present problems in implementation, especially with regard to Finland-Swedish sign language. On the basis of the information obtained, it is recommended that a separate project for developing the education of sign language users shall be initiated in order to obtain more detailed data on the various forms of teaching arrangements and best practices, promote the arrangement of updating and supplementary training for the teaching staff, and as a result develop the teaching of sign language as a mother tongue and advance the preparation of

²² Due to the classification used in this study, it is not possible to give an exact number (see Table 4)

study materials in sign language. In addition, we should be prepared for changes in the field of administrative legislation and in funding concerning complying with the laws on sign language use and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

Development measure similar to those just described should also be taken in separate projects concerning pupil groups who use methods to support or replace speech derived from sign language, such as sign-supported speech and keyword signing

12 Liitteet

1a Sähköisen kyselyn saatekirje

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

12.9.2013

1 (2)

Perusopetuksen rehtoreille

Kysely 16/041/2013

KUUROJEN JA VIITTOMAKIELISTEN OPPILAIKEN LUKUMÄÄRÄ JA OPETUSJÄRJESTELYT

Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärää ja opetusjärjestelyitä perusopetuksessa. Osa viittomakielisistä oppilaista sijoittuu valtion erityiskouluihin, mutta opetus- ja kulttuuriministeriön arvion mukaan suurin osa opiskelee lähikouluissa tulkin tai avustajan tuella.

Nykyinen hallitusohjelma asettaa tavoitteeksi viittomakielisten oikeuksien toteutumisen kehittämisen. Keskustelu viittomakielen yhteiskunnallisesta asemasta on vilkastunut erityisesti vuoden 2010 jälkeen, jolloin julkaistiin Kuurojen Liitto ry:n ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteinen Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma (luettavissa www.kl-deaf.fi/kipo). Kielipoliittisen ohjelman jälkeen myös oikeusministeriö on tarkastellut nykytilaa mietinnössään Viittomakielisten kielelliset oikeudet (OMML 24:2011).

Opetus- ja kulttuuriministeriön tulee antaa eduskunnan sivistysvaliokunnalle selonteko perusopetuslain muutoksen (642/2010) vaikutuksista vuoden 2013 loppuun mennessä. Samaan aikaan Opetushallituksessa on käynnissä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistamistyö, jossa eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien oppilaiden tarpeet huomioidaan. Opetushallitus on saanut tehtäväksi selvittää perusopetuksessa olevien kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärän ja heidän opetusjärjestelynsä. Kysely on laadittu yhteistyössä Kuurojen Liitto ry:n kanssa.

Tämä kysely on tarkoitettu kaikille Suomen peruskouluille. On ensiarvoisen tärkeää, että selvityksestä saadaan mahdollisimman kattava. Vaikka koulussanne ei opiskelisi yhtään kuuroa tai viittomakieltä käyttävää oppilasta tai viitottua puhetta, tukiviittomia tai muita viittomakieleen pohjautuvia kommunikaatiomenetelmiä käyttävää oppilasta, toivomme, että vastaatte kysymyksiin 1–10.

Kyselyn kohderyhmää voidaan lähestyä kahdesta eri näkökulmasta:

- millainen on viittomakieliseen kieli- ja kulttuuriryhmään kuuluvien oppilaiden tilanne perusopetuksessa (näistä oppilaista osa on kuu-

12.9.2013

ro ja, osa normaalikuuloisia ja osa siltä väliltä)
 b) millainen on eriasteisesti kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten oppilaiden tilanne perusopetuksessa (näistä oppilaista osa on viittomakielisiä, osa suomen- tai ruotsinkielisiä ja osa siltä väliltä).

Tässä kyselyssä painottuu kohta a), jonka tavoitteena on selvittää viittomakieliseen kieli- ja kulttuuriryhmään kuuluvien oppilaiden (kuurojen ja kuulevien) tilannetta perusopetuksessa. Kyselyssä on viisi osiota ja vastaamisen tueksi on erillinen liite, jossa selvitetään käytettyjä käsitteitä (esim. viittomakielinen, kuulovammainen).

Oulun ja Jyväskylän yliopistot ja Valtion erityiskoulujen VALTERI-verkosto ovat käynnistämässä kuulovammaisten opetuksen kehittämiseen liittyvän hankkeen, joka lähestyy aihetta näkökulman b) pohjalta. Tämän kyselyn kysymykseen 10 annetut vastaukset sekä vastaajien yhteystiedot luovutetaan ko. hankkeen käyttöön. Hankkeen tutkijat ovat jatkossa yhteydessä niihin kouluihin, jotka tässä kyselyssä ilmoittavat antavansa opetusta kuuroille, huonokuuloisille tai sisäkorvaistutetta käyttäville oppilaille.

Jos koulussanne EI ole kuuroja tai viittomakieltä käyttäviä kuulevia tai huonokuuloisia tai viitottua puhetta, tukiviittomia tai muita viittomakieleen pohjautuvia kommunikaatiomenetelmiä käyttäviä oppilaita, kysely on osaltanne lyhyt.

Tähän kyselyyn vastataan sähköpostiviestissä olevan linkin kautta. Vastausaikaa on 4.10.2013 kello 16.15 saakka. Kyselylomakkeeseen on hyvä tutustua etukäteen ja varata tarvittavat tiedot sähköistä lomaketta varten.

Lisätietoja Opetushallituksessa antavat opetusneuvos Pirjo Immonen-Oikkonen, puh. 029 533 1077, pirjo.immonen-oikkonen@oph.fi ja yksikön päällikkö Leena Nissilä, puh. 029 533 1155, leena.nissila@oph.fi

Lisätietoja Kuurojen Liitossa antaa erityisasiantuntija Pirkko Selin-Grönlund puh: (09) 5803 479, 050 5367810, pirkko.selin-gronlund@kl-deaf.fi

Kiitos osallistumisesta tähän kyselyyn.

Johtaja Jorma Kauppinen

Opetusneuvos Leena Nissilä

LIITTEET

Kyselylomake
 Käsitteitä

1b Följebrev till rektorerna

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

12.9.2013

1(2)

Till rektorerna i den grundläggande utbildningen

Enkät 16/041/2013

ANTAL DÖVA OCH TECKENSPRÅKIGA ELEVER OCH UPPLÄGGNINGEN AV UNDERVISNINGEN FÖR DEM

Syftet med den här enkäten är att kartlägga antalet döva och teckenspråkiga elever och hur undervisningen för dem har ordnats i den grundläggande utbildningen. En del av de teckenspråkiga eleverna studerar i statens specialskolor, men enligt undervisnings- och kulturministeriets uppskattning studerar majoriteten i närskolor med stöd av tolk eller assistent.

I det nuvarande regeringsprogrammet uppställs som mål att förbättra genomförandet av de teckenspråkigas rättigheter. Diskussionen om teckenspråkets ställning i samhället har blivit livligare speciellt efter år 2010, då Finlands Dövas Förbund rf och Forskningscentralen för de inhemska språken gav ut ett gemensamt språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland (kan läsas på www.kl-deaf.fi/sv-FI/sprakpolitiskt-program/). Efter det språkpolitiska programmet har också justitieministeriet granskat nuläget i sitt betänkande Teckenspråkigas språkliga rättigheter (OMML 24:2011).

Undervisnings- och kulturministeriet ska ge en redogörelse för konsekvenserna av ändringen av lagen om grundläggande utbildning (642/2010) till riksdagens kulturutskott före utgången av år 2013. På Utbildningsstyrelsen pågår samtidigt revideringen av grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, i vilken behoven hos elever som hör till olika språk- och kulturgrupper beaktas. Utbildningsstyrelsen har fått i uppdrag att reda ut antalet döva och teckenspråkiga elever i den grundläggande utbildningen och uppläggningsen av undervisningen för dem. Enkäten har utarbetats i samråd med Finlands Dövas Förbund rf.

Den här enkäten riktar sig till alla grundskolor i Finland. Det är mycket viktigt att utredningen är så täckande som möjligt. Även om det inte studerar en enda döv eller teckenspråkig elev eller elev som använder tecknat tal, stödtecken eller andra kommunikationsmetoder som bygger på teckenspråk i er skola, hoppas vi att ni besvarar frågorna 1–9.

Man kan närma sig målgruppen för enkäten ur två olika synvinklar:

- a) Hurdan är situationen för elever som hör till den teckenspråkiga språk- och kulturgruppen i den grundläggande utbildningen (av dessa elever är en del döva, en del har normal hörsel och en del placeras sig mellan dessa två grupper)
- b) hurdan är situationen för olika svårt hörselskadade och hörsel- och synskadade elever i den grundläggande utbildningen (av dessa elever är en del teckenspråkiga, en del finsk- eller svenskspråkiga och en del placeras sig mellan dessa grupper).

12.9.2013

I denna enkät är fokus på punkt a) där målet är att utreda situationen för elever som hör till den teckenspråkiga språk- och kulturgruppen (döva och hörande) i den grundläggande utbildningen. Enkäten består av fem delar och i slutet finns en separat bilaga, där de begrepp som använts (t.ex. teckenspråkig, hörselskadad) reds ut.

Universiteten i Uleåborg och Jyväskylä och de statliga specialskolornas VALTERI-nätverk håller på att inleda ett projekt i anslutning till utvecklandet av undervisningen för hörselskadade, som närmare sig ämnet ur synvinkel b). Svaren på fråga 9 i denna enkät och svararnas kontaktuppgifter kommer att överlåtas till projektet. Forskarna i projektet kommer i fortsättningen att stå i kontakt med de skolor som i denna enkät uppger att de ger undervisning till döva elever, elever med hörselnedsättning eller elever som använder Cochleaimplantat.

Om det INTE finns döva eller elever som hör eller som har en hörselnedsättning och som använder teckenspråk eller elever som använder tecknat språk, stödtecken eller andra kommunikationsmetoder som bygger på teckenspråk i er skola, är enkäten kort.

Enkäten besvaras via länken i e-postmeddelandet. Enkäten ska ha besvaras senast 4.10.2013 kl. 16.15. Det är bra att på förhand bekanta sig med frågeformuläret och söka fram de uppgifter som behövs för den elektroniska blanketten.

Ytterligare information på Utbildningsstyrelsen ges av undervisningsrådet Pirjo Immonen-Oikkonen, tel. 029 533 1077, pirjo.immonen-oikkonen@oph.fi och enhetens chef Leena Nissilä, tel. 029 533 1155, leena.nissila@oph.fi

Ytterligare information på Finlands dövas förbund ges av specialsakkunnig Pirkko Selin-Grönlund tel.: (09) 5803 479, 050 5367810, pirkko.selin-gronlund@kl-deaf.fi

Tack för att ni deltar i denna enkät.

Direktör Jorma Kauppinen

Undervisningsrådet Leena Nissilä

BILAGOR

Frågeformulär

2a Sähköinen rehtorikysely

Kysely: Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt

Taustatiedot*

1. *Opetuksen järjestäjän (esim. kunnan) nimi:** _____
2. *Kunnan asukasluku, jos opetuksen järjestäjä on kunta:*
  - alle 2000 asukasta
  - 2000–3999 asukasta
  - 4000–9999 asukasta
  - 10 000–99 999 asukasta
  - 100 000–199 999 asukasta
  - vähintään 200 000 asukasta
3. *Koulun koko**
  - alle 50 oppilasta
  - 50–99 oppilasta
  - 100–299 oppilasta
  - 300–499 oppilasta
  - vähintään 500 oppilasta
4. *Koulussamme annetaan (useampi vastaus mahdollinen)**
  - perusopetusta vuosiluokille 1–6
  - perusopetusta vuosiluokille 7–9
  - muille vuosiluokille, mille _____
  - perusopetuslain 39 §:n mukaiseen tukitehtävään liittyvää kuntoutusta ja ohjausta
  - muuta, mitä? _____
5. *Onko koulussanne/ kunnassanne henkilöitä, jotka ovat perehtyneet viittomakieleen ja viittomakielisten kulttuuriin?**
  - Kyllä – Mitä ammattiryhmiä he edustavat? _____
  - Ei
  - En osaa sanoa
6. *Onko koulussanne vierailut viittomakielisiä tai viittomakieliseen kulttuuriin perehtyneitä henkilöitä kertomassa Suomen viittomakielisten asioista kolmen viimeisen vuoden aikana?**
  - Kyllä – Kuka/Ketkä? _____
  - Ei
  - En osaa sanoa
7. *Vastaajan tiedot (antamianne tietoja käytetään ainoastaan epäselvien vastausten tarkistamiseen tai lisätietojen kysymiseen)**

Etunimi _____ Sukunimi _____
Tehtävänimike _____ Sähköpostiosoite _____
Puhelinnumero _____ Koulun nimi _____
Koulun osoite _____

Osio 1. Oppilaiden äidinkieltä, kommunikaatiota ja kuuloa koskevat perustiedot

8. *Opiskeleeko koulussanne lukuvuonna 2013/14 seuraaviin ryhmiin kuuluvia oppilaita (valitse kaikki teitä koskevat vaihtoehdot)*
  - Kuuroja oppilaita
  - Huonokuuloisia oppilaita
  - Sisäkorvaistutteen saaneita oppilaita
  - Ei mitään näistä
  - En osaa sanoa
9. *Jos vastasitte edelliseen kysymykseen 8 En osaa sanoa, perustelkaa miksi:* _____
10. *Millaisia seuraaviin opisekelijaryhmiin kuuluvia oppilaita koulussanne opiskelee lukuvuonna 2013–14 (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot). Opiskelijoita, joiden*
  - äidinkieli (ensikieli) on viittomakieli
  - toinen kieli on viittomakieli
  - kommunikaatiota tuetaan viitotulla puheella
  - kommunikaatiota tuetaan tukiviittomilla
  - Ei mitään näistä
  - En osaa sanoa

11. *Vastasitteko kielteisesti (Ei mitään näistä) sekä kysymyksen 8 että kysymyksen 10?*

(Kysely jatkuu tämän jälkeen eri tavoin kyllä/ei-vaihtoehdon valinneille.)

- Kyllä
- Ei

Jos koulussanne opiskelee kysymyksessä 8 mainittuja oppilaita, teihin otetaan yhteyttä erikseen (erillinen Kuuleeko koulu -tutkimushanke).

Oso 1. Oppilaiden äidinkieltä, kommunikaatiota ja kuuloa koskevat perustiedot

12. *Kuinka moni äidinkieleltään viittomakielistä oppilasta on*

vuosiluokilla 1–6 _____

vuosiluokilla 7–9 _____

perusopetuslain 39 §:n mukaiseen tukitehtävään liittyvää kuntoutuksen ja ohjauksen piirissä

_____ muussa, missä? _____

13. *Kuinka moni äidinkieleltään viittomakielistä oppilasta on kuurojen vanhempien kuuleva lapsi? _____*

Tarkentava oppilasmääriä koskeva kysymys:

14. *Onko em. oppilaiden (kysymykset 12 ja 13) äidinkielen asemassa oleva viittomakieli*

- suomalainen viittomakieli
- suomenruotsalainen viittomakieli
- muu viittomakieli
- En osaa sanoa

15. *Sujuuko koulunne viittomakieltä äidinkielenään käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opiskelu mielestänne*

- paremmin kuin muiden oppilaiden
- hieman paremmin kuin muiden oppilaiden
- samalla tavalla kuin muiden oppilaiden
- hieman huonommin kuin muiden oppilaiden
- paljon huonommin kuin muiden oppilaiden
- En osaa sanoa

Tarkentava oppilasmääriä koskeva kysymys:

16. *Kuinka moni viittomakieltä toisena kielenä käyttävistä oppilaista on*

vuosiluokilla 1–6 _____

vuosiluokilla 7–9 _____

perusopetuslain 39 §:n mukaiseen tukitehtävään liittyvää kuntoutuksen ja ohjauksen piirissä

_____ muussa, missä? _____

17. *Kuinka moni viittomakieltä toisena kielenä käyttävistä oppilaista on kuurojen vanhempien kuuleva lapsi tai kuuron lapsen kuuleva sisarus? _____*

Tarkentava oppilasmääriä koskeva kysymys:

18. *Onko em. oppilaiden (kysymykset 16 ja 17) toisen kielen asemassa oleva viittomakieli*

- suomalainen viittomakieli
- suomenruotsalainen viittomakieli
- muu viittomakieli
- En osaa sanoa

19. *Sujuuko koulunne viittomakieltä toisena kielenä käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opiskelu mielestänne*

- paremmin kuin muiden oppilaiden
- hieman paremmin kuin muiden oppilaiden
- samalla tavalla kuin muiden oppilaiden
- hieman huonommin kuin muiden oppilaiden
- paljon huonommin kuin muiden oppilaiden
- En osaa sanoa

Tarkentava oppilasmääriä koskeva kysymys:

20. *Kuinka moni viittomaa puhetta, tukiviittomia tai muuta viittomiin perustuvaa kommunikaatiota käyttävistä oppilaista on*

vuosiluokilla 1–6 _____

vuosiluokilla 7–9 _____
perusopetuslain 39 §:n mukaiseen tukitehtävään liittyvää kuntoutuksen ja ohjauksen piirissä
_____

- muussa, missä? _____
21. *Sajunko koulunne viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävien eriasteisesti kuulovammaisten oppilaiden opiskelu mielestänne*
- paremmin kuin muiden oppilaiden
  - hieman paremmin kuin muiden oppilaiden
  - samalla tavalla kuin muiden oppilaiden
  - hieman huonommin kuin muiden oppilaiden
  - paljon huonommin kuin muiden oppilaiden
  - En osaa sanoa
22. *Jos vastasitte edelliseen kysymykseen 21 En osaa sanoa, perustelkaa miksi:* _____
23. *Jos haluatte, voitte kommentoida kysymystä tai kuvailla tilannetta koulussanne omin sanoin:* _____

Osio 2. Viittomakieli opetuskielenä ja oppiaineena

24. *Annetaan koulussanne opetusta viittomakielellä lukuvuonna 2013–14*
(HUOM! Kysymys ei koske viikkomakielellä *tulkattua* opetusta)
	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
kaikissa oppiaineissa	☐	☐	☐
joissain oppiaineissa	☐	☐	☐
25. *Jos vastasit Kyllä kohtaan joissain oppiaineissa, vastaa myös seuraaviin kysymyksiin a ja b:*
- a. Missä oppiaineissa annatte opetusta viittomakielellä: _____
  - b. Kuvaile, miksi olette päätyneet osittaiseen ratkaisuun: _____
26. *Onko koulussanne järjestetty viittomakieli äidinkielenä -opetusta kolmen (3) viimeisen lukuvuoden aikana?*
- Kyllä, lähiopetuksena
  - Kyllä etäyhteyksiä hyödyntävänä opetuksena
  - Ei, koska koulumme oppilaat ovat osallistuneet viittomakielen lähiopetukseen toisessa koulussa oman kunnan alueella
  - Ei, koska viittomakielen opettajia ei ole ollut saatavilla
  - Ei, koska huoltajat eivät ole kokeneet tarpeelliseksi
  - Ei, koska viittomakielen opetusta ei ole koettu koulussamme tarpeelliseksi
  - Ei muun syyn takia. Minkä? _____
27. *Kuinka monta viikkotuntia viittomakieli äidinkielenä -opetusta olette järjestäneet (keskimäärin)*
- 1 t / vko
  - 2 t / vko
  - yli 2 t / vko, ilmoittakaa, kuinka monta: _____
28. *Oletteko järjestäneet suomi viittomakielisille -opetusta kolmen (3) viimeisen lukuvuoden aikana?*
- Kyllä
  - Ei
29. *Kuinka monta tuntia suomi viittomakielisille -opetusta olette järjestäneet (keskimäärin)*
- 1 t / vko
  - 2 t / vko
  - yli 2 t / vko, ilmoittakaa, kuinka monta: _____

Osio 3. Opetusjärjestelyt

30. *Mitä oppiaineita eri ammattinimikkeitä edustavat koulunne viittomakieltä tai viittomakommunikaatiota käyttävien vuoriluokkien 1–6 oppilaiden opettajat opettavat*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)
- Luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
- Luokanopettaja (erityispedagogiikan aineopinnot) opettaa seuraavia oppiaineita: _____
- Viittomakielen luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
- Erityisluokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
- Erityisopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
- Aineenopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
- Muu, mikä? _____

31. *Mitä oppiaineita eri ammattinimikkeitä edustavat koulunne viittomakieltä tai viittomakommunikaatiota käyttävien vuosiluokkien 7–9 oppilaiden opettajat opettavat*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)
Aineenopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Viittomakielen aineenopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Erityisluokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Erityisopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Viittomakielen luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Luokanopettaja (erityispedagogiikan aineopinnot) opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Luokanopettaja opettaa seuraavia oppiaineita: _____
Muu, mikä? _____
32. *Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida kysymyksiä 30 ja 31 tässä:* _____
33. *Mitä seuraavista tukimuodoista tai -palveluista on lukuvuonna 2013–14 tarjolla koulunne viittomakieltä, viitottua pubetta, tukiviittomia tms. käyttäville oppilaille?*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)
- Viittomakielen tulkki, kuinka monta opiskelijaa käyttää _____
  - Kirjoitustulkki, kuinka monta opiskelijaa käyttää _____
  - Henkilökohtainen avustaja, kuinka monta opiskelijaa käyttää _____
  - Luokka-avustaja, kuinka monta opiskelijaa käyttää _____
  - Muu, mikä? _____
  - Ei mikään edellä mainituista
34. *Minkä verran oppilaalla on mahdollisuus seurata tulkattua opetusta (keskimäärin)*
- Kaikilla oppitunneilla
  - Kaikilla oppitunneilla ja koulun yhteisissä tilaisuuksissa
  - Yli 15 oppitunnilla joka viikko
  - 10–14 oppitunnilla joka viikko
  - 5–9 oppitunnilla joka viikko
  - Alle 5 oppitunnilla joka viikko
  - Emme ole vielä löytäneet oppilaalle tulkkia
35. *Mikä on tulkkina toimivan henkilön koulutustausta?*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)
- Viittomakielen tulkki. amk-tutkinto
  - Viittomakielen tulkki. ammatillinen tutkinto
  - Viittomakielen ohjaaja
  - Kirjoitustulkki, erikoistumisopinnot
  - Kirjoitustulkki, muu koulutus
  - Puhevammaisten tulkki, erikoisammattitutkinto
  - Muu, mikä? _____
  - En osaa sanoa
36. *Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida tulkkauksen järjestämisestä:* _____
37. *Mikä on avustajana toimivan henkilön koulutustausta?*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)
- Viittomakielen ohjaaja
  - Koulunkäyntiavustajan tutkinto
  - Koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen tutkinto
  - Muu, mikä? _____
  - En osaa sanoa
38. *Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida tavustajan järjestämisestä:* _____

Oso 4. Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki

39. *Kuinka moni koulunne viittomakieltä käyttävistä kuuroista oppilaista*
(Vastaa numeerisesti muihin, paitsi viimeiseen vaihtoehtoon)
- saa yleistä tukea _____
  - saa tehostettua tukea _____
  - saa erityistä tukea _____
  - kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan kaikissa oppiaineissa _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan yli viidessä oppiaineissa _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan 1–5 oppiaineissa _____
  - koulussamme ei ole viittomakieltä käyttäviä kuuroja (jos vastaus myönteinen, kirjoittakaa “kyllä”) _____

40. *Kuinka moni koulunne viittomakieltä käyttävistä kuulevista (ei-kuulovammaisista) oppilaista*
(Vastaa numeerisesti muihin, paitsi viimeiseen vaihtoehtoon)
- saa yleistä tukea _____
  - saa tehostettua tukea _____
  - saa erityistä tukea _____
  - kuuluu pidennetyyn oppivelvollisuuden piiriin _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan kaikissa oppiaineissa _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan yli viidessä oppiaineissa _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan 1–5 oppiaineissa _____
  - koulussamme ei ole viittomakieltä käyttäviä kuulevia (jos vastaus myönteinen, kirjoittakaa “kyllä”) _____

41. *Kuinka moni koulunne viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävistä eriasteisesti kuulovammaisista oppilaista*
(Vastaa numeerisesti muihin, paitsi viimeiseen vaihtoehtoon)
- saa yleistä tukea _____
  - saa tehostettua tukea _____
  - saa erityistä tukea _____
  - kuuluu pidennetyyn oppivelvollisuuden piiriin _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan kaikissa oppiaineissa _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan yli viidessä oppiaineissa _____
  - opiskelee yksilöllistetyn oppimäärän mukaan 1–5 oppiaineissa _____
  - koulussamme ei ole viitottua puhetta tai tukiviittomia käyttäviä (jos vastaus myönteinen, kirjoittakaa “kyllä”) _____

42. *Ovatko koulunne viittomakieliset oppilaat kokeneet tietonne mukaan kiusaamista tai syrjintää?*
- Koulussamme ei ole viittomakielisiä oppilaita
  - Jatkuvasti
  - Usein
  - Toisinaan
  - Harvoin
  - Ei koskaan

43. *Koulunne on tehnyt tai tekee yhteistyötä Valtion erityiskoulujen VALTERI-verkoston kanssa*
- Kyllä
  - Ei, koska ei ole ollut tarvetta
  - Ei, koska koulunne on pääkaupunkiseudulla (kuuluu POVER-verkoston alueelle)
  - Ei, muusta syystä – mistä? _____

44. *Jos vastasitte Kyllä edelliseen VALTTERI-verkosta koskevaan kysymykseen (43), merkitse, millä tavoilla?*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Oppilaan tukijaksot	☐	☐	☐
Ohjaavan opettajan käynti koulullanne (puhelin, sähköposti)	☐	☐	☐
Luokanopettajan täydennyskoulutus	☐	☐	☐
Erityisopettajan täydennyskoulutus	☐	☐	☐
Materiaalihankinnat	☐	☐	☐
Muu, mikä? _____			

Kysymys vain Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten kouluille:

45. *Koulunne on tehnyt tai tekee yhteistyötä pääkaupunkiseudun pedagogisen oppimisverkoston eli POVER-verkon kanssa*

- Kyllä
- Ei, koska ei ole ollut tarvetta
- Ei, muusta syystä – mistä? _____

46. *os vastasitte Kyllä edelliseen POVER-verkosta koskevaan kysymykseen (45), merkitse, millä tavoilla?*
(Useampi vaihtoehto mahdollinen)

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Oppilaan tukijaksot	☐	☐	☐
Ohjaavan opettajan käynti koulullanne (puhelin, sähköposti)	☐	☐	☐
Luokanopettajan täydennyskoulutus	☐	☐	☐
Erityisopettajan täydennyskoulutus	☐	☐	☐
Materiaalihankinnat	☐	☐	☐
Muu, mikä? _____			

47. *Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoita VALTER- tai POVER-verkoston tarjoamia palveluja ja niiden saatavuutta: _____*

Osio 5. Lisätietoja

48. Miten järjestelyjä tai tukipalveluja koulussanne tulisi kehittää, jotta viittomakieliset tai viitottua puhetta, tukiviittomia tms. käyttävät oppilaat saisivat maksimaalisen tuen oppimiselleen sekä kieli- ja kulttuuri-identiteetin kehittymiselle? _____
49. Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida viittomakielisten äidinkieli- ja kirjallisuus oppiaineen opetuksen järjestämistä (esim. oppimateriaalit, resursointi tms.): _____
50. Anna hyvän kiertää – kuvaile koulunne hyviä käytänteitä kyselyn kolederyhmään kuuluviin oppilaisiin liittyen: _____
51. Jos haluatte, voitte antaa lisätietoja tai kommentoida kyselyn aihetta ja kyselylomaketta: _____

Kiitos vastauksestasi!

2b Elektroniks enkät för rektorer

Enkät: Antal döva och teckenspråkiga elever och uppläggnigen av undervisningen för dem

Bakgrundsinformation*

1. Utbildningsanordnarens (t.ex. kommunens) namn:* _____
2. Kommunens invånartal, om utbildningsanordnaren är en kommun:
  - o under 2000 invånare
  - o 2000–3999 invånare
  - o 4000–9999 invånare
  - o 10 000–99 999 invånare
  - o 100 000–199 999 invånare
  - o minst 200 000 invånare
3. Skolans storlek:*
  - o under 50 elever
  - o 50–99 elever
  - o 100–299 elever
  - o 300–499 elever
  - o minst 500 elever
4. I vår skola ges (flera svar möjliga)*
  - o grundläggande utbildning för årskurserna 1–6
  - o grundläggande utbildning för årskurserna 7–9
  - o andra årskurser, vilka _____
  - o rehabilitering och handledning i anslutning till stöduppgift enligt 39 § i lagen om grundläggande utbildning
  - o annat vad? _____
5. Finns det i skolan/kommunen personer som är förtrogna med teckenspråket och den teckenspråkiga kulturen?*
- o ja – Vilka yrkesgrupper representerar de? _____
- o nej
- o kan inte säga
6. Har personer förtrogna med teckenspråket eller den teckenspråkiga kulturen under de senaste tre åren besökt skolan för att berätta om sådant som gäller teckenspråkiga i Finland?*
- o ja – Vem/vilka? _____
- o nej
- o kan inte säga
7. Uppgifter om svararen (uppgifterna används endast för att kontrollera oklara svar eller begära tilläggsuppgifter)*
  - Förnamn _____ Tillnamn _____
  - Uppdragsbeteckning _____ E-postadress _____
  - Telefonnummer _____ Skolans namn _____
  - Skolans adress _____

Del 1. Basuppgifter om elevernas modersmål, kommunikation och hörsel

För att besvara fråga 8 är det viktigt att samla in information om färdigheterna i teckenspråk hos skolans elever (speciellt hörande elever) också ur andra källor än systemet för elevadministration

8. *Har skolan läsåret 2013–14 elever, vars*

Ja   Nej   Kan inte säga

- A modersmål (första språk) är teckenspråk
- B andra språk är teckenspråk
- C kommunikation stöds genom tecknat tal, stödtecken e.d.

Om du på någon punkt svarade kan inte säga, motivera varför _____

9. *Har skolan läsåret 2013–14*

Ja   Nej   Kan inte säga

- A döva elever
- B elever med nedsatt hörsel
- C elever som använder cochleaimplantat

Om ni svarade JA på minst en punkt i denna fråga kommer ni att kontaktas separat (av det fristående forskningsprojektet Hör skolan).

Om du på alla punkter i frågorna 8 och 9 svarade nej eller kan inte säga, slutar enkäten här. Tack för deltagandet i enkäten.

Om ni svarade ja på någon punkt i fråga 8, fortsatt från fråga 10.

10. *Preciserande frågor gällande elevantal*

a. hur många elever med teckenspråk som modersmål finns det i

årskurserna 1–6 _____

årskurserna 7–9 _____

rehabilitering och handledning som ansluter sig till stöduppgift enligt 39 § i lagen om grundläggande utbildning? _____

annat, vad? _____

b. hur många av dessa elever med teckenspråk som modersmål är hörande barn till döva föräldrar _____

c. teckenspråket de ovannämnda eleverna använder som har ställningen av modersmål, är

finskt teckenspråk

finlandssvenskt teckenspråk

annat teckenspråk, vilket? _____

d. hur många av de elever som använder teckenspråk som sitt andra språk finns i

årskurserna 1–6 _____

årskurserna 7–9 _____

rehabilitering och handledning som ansluter sig till stöduppgift enligt 39 § i lagen om grundläggande utbildning? _____

annat, vad? _____

e. hur många av dessa elever som använder teckenspråk som sitt andra språk är hörande barn till döva föräldrar eller syskon till ett dövt barn: _____

f. teckenspråket de ovannämnda eleverna använder, som har ställningen av andra språk, är

finskt teckenspråk

finlandssvenskt teckenspråk

annat teckenspråk, vilket? _____

g. Går studierna för de elever vid er skola som använder teckenspråk som modersmål eller som andra språk enligt er uppfattning

bättre än för övriga elever

lite bättre än för övriga elever

på samma sätt som för övriga elever

- o lite sämre än för övriga elever
  - o mycket sämre än för övriga elever
- h. hur många av de elever som använder tecknat tal, stödtecken eller annan kommunikation som bygger på tecken finns i
- o årskurserna 1–6 _____
  - o årskurserna 7–9 _____
  - o rehabilitering och handledning som ansluter sig till stöduppgift enligt 39 § i lagen om grundläggande utbildning? _____
  - o annat, vad? _____
- i. Går studierna för de elever vid er skola som har en hörselskada av olika grad och som använder tecknat tal, stödtecken e.d. enligt er uppfattning
- o bättre än för övriga elever
  - o lite bättre än för övriga elever
  - o på samma sätt som för övriga elever
  - o lite sämre än för övriga elever
  - o mycket sämre än för övriga elever
- j. om du ovan svarade *Kan inte säga*, motivera:
- k. om du vill kan du kommentera frågan eller beskriva situationen i skolan med egna ord:

Del 2: Teckenspråk som undervisningsspråk och läroämne

11. Ges det undervisning på teckenspråk i er skola läsåret 2013–14

(OBS! frågan gäller inte undervisning som tolkas till teckenspråk)

Ja   Nej   Kan inte säga

A i alla läroämnena

B i några läroämnena

Om du svarade Ja i punkt B, besvara också frågorna a och b:

a. i vilka läroämnena ges det inte undervisning i på teckenspråk:

b. beskriv varför ni gått in för en partiell lösning:

12. Har det under de tre (3) senaste åren ordnats undervisning i teckenspråk som modersmål i er skola?

- o ja, som närundervisning
- o ja, som undervisning som utnyttjar distansförbindelser
- o nej, eftersom våra elever har deltagit i närundervisning i teckenspråk vid en annan skola i vår kommun
- o nej, eftersom våra elever har deltagit i närundervisning i teckenspråk vid en annan skola i en annan kommun
- o nej, eftersom lärare i teckenspråk inte har gått att få
- o nej, eftersom vårdnadshavarna inte har upplevt det som nödvändigt
- o nej, eftersom undervisning i teckenspråk inte i vår skola har upplevts som nödvändigt
- o nej, på grund av annan orsak. Vilken? _____

Om du svarade Ja, besvara också följande frågor:

a. Hur många veckotimmar undervisning i teckenspråk som modersmål har ni ordnat (i genomsnitt)

- o 1 t/vecka
- o 2 t/vecka
- o över 2 t/vecka, ange hur många _____

b. Hur ni under de tre (3) senaste åren ordnat undervisning i svenska för teckenspråkiga?

- o ja
- o nej

Om du svarade Ja, besvara också följande fråga:

i. Hur många timmar undervisning i svenska för teckenspråkiga har ni i ordnat (i genomsnitt)

- o 1 t /vecka
- o 2 t/vecka
- o över 2 t/vecka, ange hur många _____

- c. Om du vill kan du ge ytterligare information eller kommentera anordnandet av undervisning i läroämnet modersmål och litteratur för teckenspråkiga (t.ex. läromedel, resurser e.d.):

Del 3: Uppläggningsen av undervisningen

13. *I vilka läroämnen undervisar de lärare som representerar olika yrkesbenämningar och som undervisar de elever i skolan som använder teckenspråk eller teckenkommunikation i årskurserna 1–6 (flera svar möjliga)*
- klassläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - klassläraren (ämnesstudier i specialpedagogik) undervisar i följande ämnen: _____
  - den teckenspråkiga klassläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - specialklassläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - specialläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - ämnesläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - annat, vad _____
14. *I vilka läroämnen undervisar de lärare som representerar olika yrkesbenämningar och som undervisar de elever i skolan som använder teckenspråk eller teckenkommunikation i årskurserna 7–9 (flera svar möjliga)*
- ämnesläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - den teckenspråkiga ämnesläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - specialklassläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - specialläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - den teckenspråkiga klassläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - klassläraren (ämnesstudier i specialpedagogik) undervisar i följande ämnen: _____
  - klassläraren undervisar i följande läroämnen: _____
  - annat, vad _____
15. *Om du vill kan du ge ytterligare information eller kommentera frågorna 13 och 14:*
16. *Vilka av följande stödformer eller stödtjänster erbjuds läsåret 2013–2014 de elever vid er skola som använder teckenspråk, tecknat tal, stödtecken e.d. (flera svar möjliga)*
- teckenspråkstolk
  - skrivtolk
  - personlig assistent
  - klassassistent
  - annat, vad _____
  - inget av de ovannämnda
- Om skolan erbjuder ovannämnda stödformer, besvara följande preciserande frågor:*
- a. hur många av eleverna i målgruppen för enkäten anlitar under lektionerna och vid skolans evenemang
teckenspråkstolk	_____
skrivtolk	_____
personlig assistent	_____
klassassistent	_____
annat, vad?	_____
- b. I vilken mån (i genomsnitt) har eleverna möjlighet att följa tolkad undervisning
- under alla lektioner
  - under alla lektioner och på skolans gemensamma tillställningar
  - under mer än 15 lektioner varje vecka
  - under 10–14 lektioner varje vecka
  - under 5–9 lektioner varje vecka
  - under mindre än 5 lektioner varje vecka
  - vi har inte ännu hittat någon tolk åt eleverna
- c. Vilken utbildning har personen som fungerar som teckenspråktolk
- teckenspråktolk, YH-examen
  - teckenspråkstolk, yrkesexamen

- teckenspråkshandledare
  - skrivtolk, specialiseringsstudier
  - skrivtolk, annan utbildning
  - tolk för talhandikappade, specialyrkesexamen
  - annat, vad? _____
  - kan inte säga
- d. Om du vill kan du ge ytterligare information eller kommentera anordnandet av tolkning:
- e. vilken utbildning har personen som fungerar som assistent
- teckenspråkshandledare
  - examen för skolgångsbiträde
  - examen för ledare för skolgång och morgon- och eftermiddagsverksamhet
  - annat, vad? _____
  - kan inte säga
- f. Om du vill, kan du ge ytterligare information eller kommentera anordnandet av assistenten:

Del 4: Allmänt, intensifierat och särskilt stöd

17. Hur många av skolans elever

- a. som är döva och som använder teckenspråk
- får allmänt stöd _____
  - får intensifierat stöd _____
  - får särskilt stöd _____
  - omfattas av förlängd läroplikt _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i alla läroämnen _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i över fem läroämnen _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i 1 - 5 läroämnen _____
- b. som hör och som använder teckenspråk (ej är hörselskadade)
- får allmänt stöd _____
  - får intensifierat stöd _____
  - får särskilt stöd _____
  - omfattas av förlängd läroplikt _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i alla läroämnen _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i över fem läroämnen _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i 1 - 5 läroämnen _____
- c. som har en hörselskada av olika grad och som använder tecknat tal, stödtecken e.d.
- får allmänt stöd _____
  - får intensifierat stöd _____
  - får särskilt stöd _____
  - omfattas av förlängd läroplikt _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i alla läroämnen _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i över fem läroämnen _____
  - studerar enligt en individualiserad läroplan i 1 - 5 läroämnen _____

18. Har skolans teckenspråkiga elever enligt vad ni vet upplevt mobbning eller diskriminering?

- kontinuerligt
- ofta
- ibland
- sällan
- aldrig

19. Vår skola har samarbetat eller samarbetar med de statliga specialskolornas VALTERI-nätverk

- ja
- nej, eftersom vi inte har haft behov
- nej, eftersom vår skola ligger i huvudstadsregionen (hör till området för POVER-nätverket)
- nej, av annan orsak – vilken? _____

- a. Om du svarade JA, anteckna på vilket sätt (flera svar möjliga)
- Ja   Nej   Kan inte säga

stödperioder för eleven
besök av handledande lärare på skolan
konsultering av handledande lärare
(telefon, e-post)
fortbildning för klasslärare
fortbildning för speciallärare
materialanskaffning
annat, vad? _____

- b. Endast för skolorna i Helsingfors, Esbo, Vanda och Grankulla: vår skola har samarbetat eller samarbetar med det pedagogiska kompetensnätverket för huvudstadsregionen, det s.k. POVER-nätverket
- ja
 nej, eftersom det inte har funnits något behov
 nej, av annan orsak – vilken? _____

- i. Om du svarade JA, ange på vilket sätt
- Ja   Nej   Kan inte säga

stödperioder för eleven
besök av handledande lärare på skolan
konsultering av handledande lärare
(telefon, e-post)
fortbildning för klasslärare
fortbildning för speciallärare
materialanskaffning
annat, vad? _____

20. Om du vill, kan du ge ytterligare uppgifter eller kommentera tillgången till VALTERI-nätverket eller POVER-nätverket eller deras tjänster:

Del 5: Ytterligare information

21. Hur borde uppläggningsen av undervisningen eller stödtjänsterna i er skola utvecklas för att de elever som är teckenspråkiga eller som använder tecknat tal, stödtecken e.d. ska få maximalt stöd för sitt lärande och utvecklingen av en språk- och kulturidentitet?
22. Låt det goda spridas och beskriv goda modeller i er skola i anslutning till eleverna i målgruppen för enkäten:
23. Om du vill, kan du ge ytterligare information eller kommentera enkätens ämne och frågeformuläret: _____

3a Kyselyn liite: Kyselyssä käytettyjä käsitteitä

Viittomakielinen/viittomakieltä käytävä henkilö

Viittomakielinen on kuuro, kuuleva tai huonokuuloinen henkilö, jonka äidinkieli – usein ensimmäisenä opittu kieli - on suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli, se voi olla myös venäläinen viittomakieli jne. Viittomakieli on hänen parhaiten hallitsemansa tai eniten käyttämänsä kieli, jonka käyttäjäksi ja kulttuuriyhteisön jäseneksi hän usein samastuu.

Myös normaalikuuloinen (*kuuleva*) henkilö, jonka vanhemmat tai sisarukset käyttävät viittomakieltä, voi olla äidinkieleltään viittomakielinen. Kuulevat eivät aina tuo kotona käytettyä viittomakieltä tai viittomakielistä identiteettiään esille.

Viittomakieliset kuurot, samoin kuin kuulevatkin, ovat *kaksi- tai monikielisiä*. He käyttävät suomea, ruotsia ja muita (puhuttuja) kieliä pääasiassa kirjallisesti. Heillä voi olla myös jonkin toisen viitotun kielen taito.

Viitottu puhe, tukiviittomat tai muu viittomakieleen perustuva kommunikaatiomenetelmä

Viittomakielen pohjalta on muodostettu erilaisia menetelmiä, joissa hyödynnetään viittomia joko kapäiväisessä kommunikaatiossa esimerkiksi kuulovammaisen lapsen vanhempien, sisarusten,

opettajien ja oppilastovereiden välillä. Usein käytetään suomea, ruotsia tai muuta puhuttua kieltä yhtäaikaaisesti tai vuorottain yksittäisten viittomien kanssa. Nämä menetelmät ovat monelle huonosti kuulevalle varmin tapa ymmärtää puhuttuna esitetyt asiat ja saada itsensä ymmärretyksi. Viittomakommunikaation käyttö ei aina liity kuulovammaan, vaan taustalla voi olla esimerkiksi kielellinen erityisvaikeus.

Kuulovammainen

Kuulovammaiseksi kutsutaan henkilöä, jolla on jonkinasteinen tai -laatuinen kuulovamma. Lääketieteellinen termi perustuu kuulovamma-asteen luokitteluun. Yleisimpiä luokkia ovat: normaalikuuloiset, huonokuuloiset (lievä, kohtalainen, keskivaikea, vaikea), erittäin vaikeasti kuulovammaiset (kuurot) sekä kuuroutuneet (jotka ovat menettäneet kuulonsa puhutun kielen oppimisen jälkeen). Kuulovammainen henkilö voi käyttää puheäänien havaitsemiseksi kuulolaitetta tai sisäkorvaistutetta.

Kuurot henkilöt, joille viittomakieli on ensikieli, käyttävät harvoin kuulovammainen- tai kuulovikainen-termiä kertoessaan itsestään.

Sisäkorvaistute ja sisäkorvaistutetta käyttävä henkilö

Sisäkorvaistute (sisäkorvaimplanti) on leikkauksen avulla asennettava elektroninen laitteisto, joka on tarkoitettu henkilöille, joille tavallinen kuulokoje ei anna riittävästi apua puheen ymmärtämiseen. Sisäkorvaistutteen saavat henkilöt, joilla on vaikea tai erittäin vaikea kuulovamma. Henkilö, jolla on sisäkorvaistute voi käyttää vuorovaikutuksessaan viittomakieltä tai puhuttua kieltä tai molempia.

Kuulo-näkövammainen

Kuulo-näkövammainen (tai kuurosokea) on henkilö, jolla on kuulovamman lisäksi eriasteinen näkövamma (esimerkiksi Usherin syndrooman takia).

3b Enkätens bilaga: Begrepp som används i enkäten

Teckenspråkig person/person som använder teckenspråk

En teckenspråkig person är en döv eller *hörande* person eller en person med hörselnedsättning, vars modersmål – ofta det första språk som personen lärt sig – är det finska eller det finlands-svenska teckenspråket, det kan också vara det ryska teckenspråket osv. Teckenspråket är det språk som personen behärskar bäst eller använder mest. Ofta identifierar sig personen som användare av språket och som medlem av de teckenspråkigas kultur.

Också en person med normal hörsel (en *hörande* person), vars föräldrar eller syskon använder teckenspråk, kan ha teckenspråk som modersmål. Hörande för inte alltid fram det teckenspråk de använder i hemmet eller sin teckenspråkiga identitet.

Teckenspråkiga döva är liksom *hörande två- eller flerspråkiga*. De använder finska, svenska och andra (talade) språk i huvudsak i skrift. De kan också ha färdighet i något annat tecknat språk.

Tecknat tal, stödtecken eller annan kommunikationsmetod som bygger på teckenspråk

Med utgångspunkt i teckenspråket har det skapats olika metoder, där tecken utnyttjas i den dagliga kommunikationen mellan till exempel föräldrarna, syskonen, lärarna och elevkamraterna till hörselskadade barn. Ofta används finska, svenska eller ett annat talat språk samtidigt eller turvis tillsammans med enskilda tecken. De här metoderna är för många med hörselnedsättning det säkraste sättet att förstå saker som presenteras i talad form och att själv göra sig förstådd. Kommunikation med tecken ansluter sig inte alltid en hörselskada, utan t.ex. språkliga specialsvårigheter kan finnas i bakgrunden.

Hörselskadad

Hörselskadad kallas en person, som har en hörselskada av någon grad eller av något slag. Den medicinska termen bygger på klassificering av graden av hörselskada. De vanligaste klasserna är: normalhörande, personer med hörselnedsättning (lindrig, måttlig, medelsvår, svår), mycket svårt hörselskadade (döva) samt dövblivna (som har mist sin hörsel efter att ha lärt sig talat språk). En hörselskadad person kan använda hörapparat eller öronimplantat för att uppfatta tal.

Döva personer, för vilka teckenspråk är det första språket, använder sällan termen hörselskadad när de talar om sig själva.

Öronimplantat och person som använder öronimplantat

Öronimplantat är en elektronisk anordning som inopereras på en person, som inte får tillräcklig hjälp av en vanlig hörapparat för att förstå tal. Öronimplantat får personer som har en svår eller mycket svår hörselskada. En person som har öronimplantat kan använda teckenspråk eller talat språk eller båda i sin kommunikation.

Syn- och hörselskadad

Syn- och hörselskadad (eller dövblind) är en person, som utöver en hörselskada har en synskada av någon grad (till exempel på grund av Ushers syndrom).

OPPTUSHALLTUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN